

ОДБРАНА

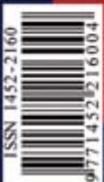

Промоција НОВИХ ОФИЦИРА

Специјални прилог

Војни меморијали из Другог светског рата

ИСТОРИЈА СРПСКОГ ВАЗДУХОПЛОВСТВА

ЛОВАЧКИ АВИОНИ

20 ПОСТЕРА

ФОРМАТ А3 У ЗАШТИТНОЈ КОРИЦИ
СА ОСНОВНИМ ИСТОРИЈСКИМ
И ТАКТИЧКО-ТЕХНИЧКИМ ПОДАЦИМА

НАРУЏБЕНИЦА

Новински центар „ОДБРАНА“

Браће Југовића 19, 11000 Београд
Тел: 011/3201-995, тел/факс 011/3241-009

Жиро-рачун: 840-49849-58

Наручујем _____ КОМПЛЕТА ПОСТЕРА ЛОВАЧКИХ АВИОНА по цени од 850,00 динара по комплету.

Комплете достављамо Пост експресом на рачун купца. Тренутна цена те услуге је 240,00 динара.

Уплату извршити на жиро-рачун бр. 840-49849-58. Доказ о уплати и наруџбеницу послати на адресу НЦ „Одбрана“.

Купац: _____

Улица и број: _____

Место: _____ Телефон: _____

Потпис наручиоца _____

Изложба слика Цилета Маринковића
у реновираном здању Централног дома Војске Србије

АКЦИЈА. НАПАД. ОДБРАНА

ИЗЛОЖБА ЈЕ ОТВОРЕНА ДО 24. ОКТОБРА

Zileta

ОДБРАНА

Магазин Министарства одбране Србије

„Одбрана“ наставља традиције „Ратника“, чији је први број изашао 24. јануара 1879.

Издавач

Новински центар „ОДБРАНА“
Београд, Браће Југовића 19

Директор и главни и одговорни уредник

Славољуб М. Марковић, потпуковник

Заменик главног уредника

Раденко Мутавић

Уредници

Драгана Марковић (специјални прилози)
Мира Шведић (арсенал)

РЕДАКЦИЈА:

Душан Глишић (фељтон, историја и традиције),
мр Снежана Ђокић (свет),
Бранко Копуновић (друштво),
Александар Петровић, поручник,
Владимир Почуч, мајор (одбрана)

Стални сарадници

Станислав Арсић, Себастиан Балаш,
Игор Василевић, Југослав Влаховић, мр Славиша Влацић,
Милосав Ц. Ђорђевић, Александар Лијаковић,
др Милан Мијалковски, мр Зоран Милодиновић,
Предраг Милићевић, Миљан Милкић,
Крстан Милошевић, др Милан Милошевић,
Никола Остојић, Никола Оташ, Иштван Пољанац,
Будимир М. Поподић, Вада Ристић,
др Драган Симеуновић

Дизајн и прелом

Енес Међедовић (ликовни уредник),
Станислава Струњаш, Бранко Сиљевски
(технички уредници)

Фотографија

Горан Станковић (уредник)
Даримир Банда (фоторепортер)

Језички редактори

Мира Поподић, Слађана Мирчевски

Коректор

Слађана Грба

Секретар редакције

Вера Денковски

Документација

Радован Поповић (фото-центар)

ТЕЛЕФОНИ

Директор и главни и одговорни уредник
3241-258; 23-809
Заменик главног уредника 3241-257; 23-808
Секретар редакције 3201-809; 23-079
Прелом 3240-019; 23-583
Маркетинг 3241-026; 3201-765; 23-765
Претплата 3241-009; 3201-995; 23-995
ТЕЛЕФАКС 3241-363

АДРЕСА

11000 Београд, Браће Југовића 19

e-mail

odbrana@beotel.rs
redakcija@odbrana.mod.gov.rs

Internet

www.odbrana.mod.gov.rs

Жиро-рачун

840-49849-58 за НЦ „Одбрана“

Претплата

За припаднике МО и Војске Србије преко РС
месечно 160 динара.
За претплатнике преко Поштанске штедионице
месечно 180 динара.

Штампа „ПОЛИТИКА“ АД, Београд,
Македонска 29

ОДБРАНА ISSN 1452-2160

Магазин излази сваког 1. и 15. у месецу

„Одбрана“ је члан
Европског удружења војних новинара

Снимко Радован ПОПОВИЋ

26

САДРЖАЈ

У ФОКУСУ
Свечана промоција нових официра Војске Србије
ЧАСТ ЈЕ БИТИ СРПСКИ ВОЈНИК 6

Сусрет министара одбране Србије и Турске
**НОВИ ПОТЕНЦИЈАЛИ
САРАДЊЕ** 12

Председник Тадић у Охају
**УНАПРЕЂЕЊЕ ДРЖАВНОГ
ПАРТНЕРСТВА** 15

ИНТЕРВЈУ
Начелник Војне академије бригадни генерал
доц. др Младен Вуруна
НЕПРЕКИДНА УТАКМИЦА 18

Per aspera
ИМЕ УЛИЦЕ 25

ПОВОДИ
Свечани концерт Уметничког ансамбла
Министарства одбране „Станислав Бинички“
МУЗИЧКА ТРАДИЦИЈА ИЗ ТРИ ВЕКА 26

Почиње трећи циклус гарнизонских курсева
енглеског језика
УЛАЗНИЦА ЗА СВЕТ 28

Специјални прилог **ВОЈНИ МЕМОРИЈАЛИ**

ПОВОДИ

Седам деценија брода „Козара“
УПЛОВИО У ИСТОРИЈУ

32

ДРУШТВО

Ваздухопловни савез Србије
**МАТИЦА СПОРТСКОГ
ВАЗДУХОПЛОВСТВА**

52

СВЕТ

Безбедносно-обавештајне службе
и војна полиција земаља у окружењу
ПО УЗОРУ НА ЈНА

58

КУЛТУРА

Никита Миливојевић, позоришни редитељ
БИТИ ИСТИ ЗНАЧИ – МЕЊАТИ СЕ

68

ФЕЉТОН

Великани светске науке: Милутин Миланковић (4)
**ПУТНИК КРОЗ ВАСИОНУ
И ВЕКОВЕ**

72

ИСТОРИЈА

Убиство краља Александра Карађорђевића у Марсеју
ПРИМЕР МЕЂУНАРОДНОГ ТЕРОРА

76

ИЗ ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА

ДОМ

На најлепши начин, изложбом слика Цилета Маринковића, реновиран Централни дом Војске Србије, место културе и дружења у срцу Београда, још шире је отворио своја врата за будуће културне, стручне, научне и медијске догађаје.

Слике Милана Цилета Маринковића, које су испуниле за ову прилику приређен огроман изложбени простор у Великој и Малој галерији, Свечаној и Конференцијској сали, права су светковина боја, израз једне особене ликовне мисли и порука којом Циле допадљиво и лако допире до људи, ликовних ауторитета и сасвим обичних љубитеља уметности. То потврђује око 70 самосталних изложби и више од 200 групних, одржаних у скоро свим већим градовима наше земље, али и у Француској, Белгији, Америци, Италији, Шпанији, Русији, Шведској... Тој палети „прозора“ у сасвим самосвојан свет Цилета Маринковића придружује се и ова изложба под називом „Акција, Напад, Одбрана“ у реновираном Централном дому Војске Србије.

Тако важан културни догађај привукао је и бројну публику, пријатеље и поштоваоце стваралаштва великог уметника, позната имена из света културе, науке, уметности, медија, војнодипломатске представнике, генерале и официре Војске Србије, све оне који су желели да виде Цилетове слике у новом простору, који памти значајна културна догађања у деценијама иза нас.

Изложбу је отворио министар одбране Драган Шутановац, истичући значај културе у животу и раду Војске и задовољство што се старом здању, грађеном од 1929. до 1932. године средствима ратника из Првог светског рата, враћа некадашњи сјај, али додају и нови садржаји, који ће још боље омогућити приказ онога што се данас ради у систему одбране и Војсци Србије. Те погодности моћи ће да користе и други који буду хтели да на том месту покажу резултате свог рада, без обзира на то да ли је реч о културним садржајима, стручним и научним скуповима, пословним презентацијама или медијским представљањима најширој јавности.

Те могућности употпуњене су новим Медија центром, који ће бити опремљен најсавременијим аудио-визуелним средствима. Помоћ у пројекту реновирања простора и опремања Медија центра дала је Краљевина Норвешка, пријатељска земља која низом донација, експертски и финансијски, помаже бројне активности у систему одбране.

Обнова Централног дома Војске Србије дуг је према његовим културним и историјским вредностима и преданом чувању српске војне традиције. Дом је и изузетно архитектонско остварење Живка Пиперског и Јована Јовановића, које данас има статус утврђеног културног добра.

Међутим, скоро тридесет година на његовој обнови није ништа значајније урађено. Зато су прошле и ове године предузети замашни радови, а резултат је нови репрезентативни простор који омогућава да Централни дом Војске Србије још више буде место стварања и сусретања, афирмације резултата система одбране и свих других који вредно раде да би Србија коначно напред. ■

Раденко МУТАВЦИЋ

Част је бити српс

Председник Тадић: Тражим од вас да браните Србију и чувате мир. Захвалан сам свим припадницима Војске Србије што су реafirмисали војни позив. Данас је поново част бити српски војник.

Испред Дома Народне скупштине, 19. септембра, одржана је свечана промоција 129. и 130. класе студената Војне академије у официре Војске Србије. Ради се о четвртој генерацији потпоручника која је на овај начин, свечаним дефилеом и јединственом војном церемонијом, представљена грађанима Србије.

Свечаности су присуствовали председник Републике Србије Борис Тадић, председник Владе Мирко Цветковић, председник На-

Министар Шутановац: Промоција потпоручника је један од државних догађаја од највећег значаја за Србију и ово је једна од најбољих церемонија на којој Србија показује своју државност.

КИ ВОЈНИК

родне скупштине Славица Ђукић-Дејановић, министри у Влади Србије, начелник Генералштаба Војске Србије генерал-потпуковник Милоје Милетић, министар одбране Турске Мехмед Вежди Гонул, министар одбране Црне Горе Боро Вучинић, начелник Генералштаба Војске Црне Горе вицеадмирал Драган Самарлић, најодговорније личности из система одбране, представници дипломатског и војнодипломатског кора, верских заједница, града Београда, родитељи, родбина и пријатељи младих официра.

Председник Републике Србије Борис Тадић том приликом је рекао да је упркос изазовима са којима се суочава свет услед глобалне кризе која утиче на унутрашњу ситуацију сваке земље, Србија успела да очува своју економску и политичку стабилност.

Војска је саставни део спољне политике

– Протекла година била је веома динамична и можемо да је оценимо успешном за нашу државу и дипломатију. Профилисали смо спољну политику земље константним дипломатским напорима који су почели да дају резултате. Заокружили смо доктрину наше спољне политике чији је саставни чинилац и Војска Србије – рекао је председник Тадић.

Подсетивши да је на почетку 21. века свет доживео значајне промене, председник је рекао да је у склопу политичких и геостратегијских померања која су, између осталог, последица глобалне економске кризе, Србија успела да оснажи међународни кредибилитет и у задатим околностима нађе своје место.

Када све то узмемо у обзир, Србија данас има дефинисана четири стуба спољне политике: Европску унију, Русију, САД и Кину. Ова чињеница ће бити темељ наших међународних односа на дуже стазе. Са Сједињеним Америчким Државама непрекидно радимо на побољшању билатералних односа. Желим да подсетим да са Америком имамо потписан споразум SOFA – документ на којем се темеље војни и билатерални односи наше две земље. Војска Србије са Националном гардом Охаја има највиши могући степен сарадње, она је дугогодишња, за нас веома корисна и зато је сматрам изузетно значајном. Пре одласка на Генералну скупштину УН у Њујорк, посетићу Охајо и имати састанак са представницима штаба Националне гарде о даљим корацима у нашој војној сарадњи.

У односима са Русијом имамо значајне економске и спољнополитичке потенцијале и велику подршку коју нам ова пријатељска земља даје у одбрани интегритета наше земље на Косову и Метохији. Са Руском Федерацијом, као и са земљама ЕУ, очекује се повећање обима сарадње посебно на пољу војног образовања. Кина је потпуно јасно наступила као будући светски економски лидер и са том земљом остварили смо стратешко партнерство као једина европска земља.

Недавно је Србију посетио министар одбране НР Кине, што је потврдило потенцијале обострано корисне војне сарадње. Отворене су нове области сарадње у војномедицинској и одбрамбеној индустрији.

Све оне који имају примедбе на оваква стратешка партнерства желим да подсетим, Србија је у својој недавној прошлости имала много непријатеља и зато нам сада ниједан пријатељ није сувишан – нагласио је председник.

Нова партнерства

Тадић је казао да ће наша земља у будућности стварати нова политичка и економска партнерства, јер је то добро за нашу државу и грађане. Политика која се томе противи, рекао је председник, била би дубоко штетна и водила би земљу у изолацију, привреду у потпуну економску неизвесност, а безбедност државе у ризику са несagleдивим последицама.

Он је подсетио да нас и за многе земље из Покрета несврстаних веже историјско пријатељство, а да наша привреда, пре свега грађевинарство и војна индустрија, има велику шансу да обнови некадашњу традицију сарадње и наступа на тим тржиштима.

Србија, према његовим речима, не прави стратешки заокрет и нема намеру да постане чланица Покрета несврстаних, већ жели да обнављањем политичких веза оснажи међународни утицај, а унапређењем привредне сарадње отвори врата за наступ предузећа на тим традиционално пријатељским тржиштима.

Председник је рекао да Србија обнавља и војноекономску сарадњу са земљама Блиског истока. Он је подсетио да су са Ираком

склопљени уговори вредни око 400 милиона долара, а да су у току разговори о новим уговорима са још неколико земаља.

– Никаких дилема не треба да буде – за Србију је централни политички циљ чланство у Европску унију. Највећи интерес свих грађана јесте да постанемо равноправна и уважена чланица европске породице народа, са нашим укупним привредним и безбедносним потенцијалом, нашом културом и идентитетом. То је политички циљ који нема премца нити алтернативе.

Наглашавам да успостављена стратегијска партнерства не само да не ометају постизање тог циља већ му управо доприносе. Србија има своју европску будућност. Спремни смо да у потпуности испунимо услове и уклонимо све препреке на нашем путу ка ЕУ – рекао је председник Тадић. Он је подвукао да ће сарадња са Хашким трибуналом бити окончана јер тиме се отвара и перспектива за све људе, породице, за децу. До сада је, истакао је Тадић, много урађено у том правцу и надлежне институције раде даноноћно како би свој посао успешно привеле крају.

Драган Шутановац, министар одбране Србије

– Промоција потпоручника је један од државних догађаја од највећег значаја за Србију и ово је једна од најбољих церемонија на којој Србија показује своју државност.

Након аеромитинга промоција потпоручника је свакако најзначајнији догађај у овој години. Присуство два министра одбране из иностранства, више генерала, дипломата, страних војних изасланика, показује да постоји једно ново поштовање у односу на систем одбране и Србију.

Најважније је да су сви студенти и нови потпоручници задовољни. Ово је њихов празник.

Доласком на промоцију указујемо им велику част и дајемо подршку, а од њих очекујемо да часно служе својој држави.

– Искрени смо заговорници регионалне сарадње и покретачи бројних регионалних иницијатива. Србија жели стабилност и што боље регионалне односе. Наша војска је фактор мира и стабилности и тако ће остати и у будућности.

Србија штити своје националне интересе, традицију, културу, идентитет и брине о нашим сународницима који живе ван граница наше земље, али потпуно гарантује и поштује суверенитет и територијални интегритет свих регионалних суседа, чланица УН.

Активности у Партнерству за мир

Подсетићу да је у Београду недавно одржана конференција начелника генералштабова балканских држава која је окупила чланице војски Албаније, Босне и Херцеговине, Бугарске, Црне Горе, Македоније, Румуније, Турске и Србије. Многе од тих војски данас су чланице Натоа.

Ми смо се определили да будемо пуноправан и активан члан Партнерства за мир и желимо да потпуним укључењем у овај програм Србија добије важан спољнополитички квалитет за изградњу односа поверења и сарадње са другим земљама.

Србија жели да с временом, својим активностима у потпуности искористи све што јој омогућава Програм Партнерство за мир.

Школовање у систему војног школства представља чврсто повезан систем студијских програма, војне обуке и војнострочног усавршавања старешинског кадра, који је потпуно у складу са концептом интероперабилности и нашим ангажовањем у оквиру Партнерства за мир. Тиме се наши официри оспособљавају за учешће у мировним операцијама и рад у међународном војном окружењу, чему је Република Србија недвосмислено посвећена.

Доказ за то су недавно ангажовање припадника Војске Србије у мировној мисији у Чаду, под мандатом Уједињених нација, и напори да подигнемо своје капацитете и дамо свој допринос успостављању мира на глобалном нивоу, тамо где је наша помоћ добродошла. То је претпоставка кредибилитета једне земље и међународно дефинисана обавеза сваке државе чланице Уједињених нација – нагласио је председник Тадић.

Он је констатовао да реформа Војске и нашег одбрамбеног система тече по јасно утврђеном плану.

Председник Тадић, министар Шутановац и генерал Милетић

– Дугорочно гледано, можда најзначајнија за питање одбране је чињеница да у скупштинску процедуру улази шест законских пројеката од виталног значаја за реформу система одбране, међу њима су стратегија националне безбедности и стратегија одбране.

Оно што желим посебно да истакнем као приоритет јесте завршетак процеса професионализације Војске до краја мандата ове владе. Професионализацијом Војске Србије добићемо обученог и високо специјализованог војника коме ће то бити посао и животно опредељење и на тај начин Војску ћемо унапредити до стандарда европских војски.

Што се тиче сарадње са међународним снагама у нашој јужној покрајини, могу оценити да је она на задовољавајућем нивоу. Опредељени смо за мир и желимо сигурност за све наше грађане.

Србија никада и ни под којим условима неће признати независност Косова. Истовремено, Влада Републике Србије ће у сваком моменту и надаље, проналазити практична решења за многа питања свакодневног живота.

Интегритет Србије

Остајемо привржени ставу да се мора пронаћи компромисно решење за питање Косова и да се оно може наћи једину у новим преговорима, за које ће се простор отворити после будуће одлуке Међународног суда правде. На тај начин бринемо о животима Срба који су на Косову и Метохији најугроженији, али и свих других грађана и доприносимо миру и стабилности у овом нашем делу Европе – рекао је Тадић.

Председник је подсетио да је недавно усвојен Закон о националним саветима, који мањинама у Србији гарантује највиши степен заштите. Тај закон, рекао је Тадић, оцењен је одличном оценом у међународним стручним круговима.

– Устав Републике Србије такође гарантује мањинама право на различитост. Посебно подвлачим да Устав Републике Србије гарантује свим грађанима право на изражавање ставова и на окупљање, као што свима гарантује и слободу мишљења.

Право на различитост је претпоставка слободног друштва. На овом месту желим још једном да нагласим: Србија јесте и биће слободна, независна, сигурна и демократска земља. Државни органи Републике Србије ће на свако насиље и угрожавање основних људских и демократских права реаговати у складу са својим законским овлашћењима. Само држава има право да примени силу, у складу са законима, и држава ће заштити све своје грађане – без обзира на њихову националну, верску, полну или политичку припадност. Дакле, држава неће дозволити насиље, а Србија јесте и биће земља слободе и мира за све који у њој живе – нагласио је председник Србије.

Закључујући излагање председник Тадић поново се обратио најмлађим официрима Војске, подсетивши да им је по успешном завршетку војне вежбе „Дипломац“ рекао да је суштина одбране територијалног интегритета и суверенитета – вођење одговорне и мирољубиве политике.

– Сада, као председник Србије вам кажем: тражим од вас да браните Србију и чувате мир. Захвалан сам свим припадницима Војске Србије што су реafirмисали војни позив. Данас је поново част бити српски војник – рекао је он.

Председник Републике Србије новопроизведеним потпоручницима честитао је први чин поздравом – Живела Србија!

Председник Тадић доделио је, традиционално, официрске сабље првом, другом и трећем у рангу, потпоручницима Милану Ковачевићу, Бојану Танасковском и Милутину Мојисловићу.

Официрску сабљу председник Тадић уручио је и досадашњем начелнику Војне академије генерал-мајору у пензији Видосаву Ковачевићу.

Министар одбране Драган Шутановац доделио је пиштоље са поштом најуспешнијим потпоручницима у батаљонима Копнене војске, Ваздухопловства и противваздухопловне одбране и Логистике – Филипу Стошићу, Николи Димитријевићу и Момиру Станковићу.

Начелник Војне академије бригадни генерал Младен Вуруна захвалио је високим званицама и окупљеним грађанима зато што

Традицију треба наставити

Боро Вучинић,
министар одбране
Црне Горе

– На овој свечаности и академици из Црне Горе добијају прве официрске звезде и наравно да сам се са задовољством одазвао позиву министра Шутановца да присуствујем овој лепој манифестацији. У овом предивном дану све је изгледало баш како треба и ценим да ову традицију треба наставити.

Председник Тадић доделио је официрске сабље првом, другом и трећем у рангу, потпоручницима Милану Ковачевићу, Бојану Танасковском и Милутину Мојсиловићу

су својим присуством учинили да данашњи догађај буде на највишем државном и војничком нивоу. Он је рекао да је Војна академија у протеклих година дана испунила све задатке.

Акредитација Војне академије

– У Војној гимназији, која има око 300 ученика, школовање је завршила 33. класа, а најбољи међу њима наставили су образовање и усавршавање на Војној академији. Ове године, као и претходних, једног ученика те класе послали смо на школовање у војну академију Сједињених Америчких Држава. На основним студијама Војне академије имамо око 700 студената за Копнену војску, ВиПВО, Логистику и речне снаге. Маја месеца ове године Војна академија добила је уверење о акредитацији институције и студијских програма. Војно образовање хармонизовано је са системом високог образовања у нашој држави и Војна академија сврстана је у ред високообразовних институција Републике и Европе – рекао је бригадни генерал Вуруна.

Он је истакао да се студенти ВА данас школују на пет студијских програма основних академских студија, а планира се и уписивање на мастер студије. Вуруна је истакао да се у Школи националне одбране, као највишем нивоу усавршавања, поред официра ВС налазе и старешине из Босне и Херцеговине, Црне Горе, Македоније и Русије. На последипломским студијама на ВА налази се и већа група официра из Алжира.

Начелник ВА рекао је да су главни актери свечаности студенти 129. класе Логистике и 130. класе КОВ, ВиПВО, који су своје петогодишње, односно четворогодишње школовање завршили са врло добром просечном оценом 8,07. Он је подсетио на трајање и сложеност наставног процеса који су млади потпоручници прошли.

– Колико знају и колико могу показали су на научним конференцијама у земљи и у иностранству, на такмичењима у познавању међународног хуманитарног права и на завршној тактичкој вежби где су положили испит. Стигли су да учествују и у реализацији 25. летње универзијаде и на крају успешно су одбранили дипломске радове пред својим професорима. Након свега што су учинили, спремни и оспособљени за почетне дужности, они су показали и доказали да су своје дипломе и чинове потпоручника заслужили – рекао је генерал Вуруна.

Потпоручник Милан Ковачевић, у традиционалном обраћању првог у рангу, рекао је да је његова генерација данас спремна за све задатке које свака држава поставља пред своје војнике.

– Спремни смо да у сваком тренутку следимо традицију српске војске и унапређујемо је у новом добу, пред новим изазовима. На овај радостан и частан дан желимо да захвалимо свима који су стајали уз нас током година обуке учења и рада. У било којој мисији да

Радост прве звездице

Јасна Ранковић из Београда дошла је на свечаност због свог сина Немање да би му пружила подршку у дану када постаје официр Војске Србије.

– Изузетно сам срећна што је мој син данас добио прву звездицу на рамену. Задовољна сам, можда и више, јер су нови официри промовисани на величанствен начин. Ово је прекретница у животу мог сина који је данас постао официр авијације.

Милош Андрић из Београда и Миша Ђорђевић из Зајечара, и сами официри Војске Србије, дошли су испред Дома Народне скупштине да честитају добијање официрског чина свом другу Ненаду Томићу из Јагодине. Како кажу, официрске еполете славиће до раних јутарњих часова.

– Осећања потпоручника на дан промоције су помешана. С једне стране, осећа се туга због напуштања Академије, док са друге стране, жељно се ишчекује дан ступања на дужност у некој од јединица. Желимо Ненаду пуно успеха.

Живка Ђоковић, мајка потпоручника Милоша Ђоковића из Власотинца, није крила сузе радоснице због великог успеха свог сина. Како нам је рекла, поносна је на његово школовање.

– Нисам се много секирала, а томе је највише допринео он марљивим радом и дисциплином. Иако сам, као и свака мајка, помало бринула данас је стигла највећа награда. Имам сина официра Војске Србије.

Миланко Милановић допутовао је из Нове Вароши да подели радост са братом Миланом који је дипломирао на смеру информатике.

– Брат је први официр у породици и то нас нарочито испуњава срећом и поносом. Превалили смо дугачак пут, али није нам жао. Овакви тренуци се памте до краја живота.

Маја Брезовац, девојка пешадијског потпоручника Милоша Загорца, блистала је од среће, јер је њен дечко остварио дугогодишњи сан.

– Очекујем да Милош буде распоређен у Гарди. Посебно ми је драго, јер ће се бавити оним што воли и што је одувек желео. А његова срећа је, наравно, и моја.

Вукомир Смолковић из Мојковца не крије понос што је син Миленко постао потпоручник. Разлог за то је и што наставља породичну традицију да у свакој генерацији Смолковића по један обуче официрску униформу. После деде и стрица, официрску част браниће и Миленко у некој од јединица наше војске.

Министар одбране Драган Шутановац доделио је пиштоље са посветом најуспешнијим потпоручницима у батаљонима Копнене војске, Ваздухопловства и противваздухопловне одбране и Логистике – Филипу Стошићу, Николи Димитријевићу и Момиру Станковићу

се нађемо показатељима да поверење које сте нам указали и подршка коју сте нам пружили нису били узалудни – рекао је потпоручник Ковачевић.

Свечани дефиле јединица Војне академије пратио је и налет авијације Војске Србије са авионима *миг 29*, *орао* и *супергалеб*.

Посебну атракцију чинила је и велика застава Србије, поклон нашег најбољег тенисера Новака Ђоковића, коју су испред свечаног строја носили припадници Гарде.

Први пут, међу подешелонима Војне академије, нашли су се и студенти прве генерације основних студија Војномедицинске академије.

Поздрав пилота мајора Миломира Миљковића из авиона *миг 29*, који је надлетео плато испред Дома Народне скупштине, означио је крај свечаности и традиционално бацање шапки.

На пријему, који је после промоције нових официра одржан у Дому Народне скупштине, министар одбране Турске Мехмед Веџди Гонул поклонио је најбољим младим потпоручницима рачунаре.

Наставни процес по којем су школоване 129. и 130. класа ВА реализован је са фондом од 4.200 до 5.200 часова и полагањих 41 до 56 испита. Реализација наставног процеса, укључујући и оцењивање студената је према универзитетским стандардима. Током студирања реализовано је 145 посебних облика наставе по Наставном плану и програму и посебном Плану ангажовања јединица, средстава, објеката и полигона Војске Србије. ■

Новинари и фоторепортери **ОДБРАНЕ**

Нови потенцијали сарадње

Министар одбране Драган Шутановац састао се у Дому Гарде на Топчидеру са министром одбране Турске Мехмедом Вецдијем Гонулом. Висока турска делегација боравила је у Србији поводом свечане промоције нове класе потпоручника Војске Србије.

Министри Србије и Турске Драган Шутановац и Мехмед Вецди Гонул још једном су потврдили добре билатералне односе, а сустрет су, 19. септембра, искористили и да размотре питања из области међународне војне сарадње. Посета турског министра одбране, како је речено, претходи посети председника Турске Србији, која је планирана за октобар.

– Ако имамо у виду да су ове године у посети Србији били начелник Генералштаба турске војске, министар спољних послова, ево данас и министар одбране, а да ће у октобру у званичну посету доћи и председник Турске, јасно је да процес успостављања стратешке сарадња две земље иде у најбољем смеру – рекао је министар Шутановац.

Он је истакао да су разговори са турским колегом протекли у пријатељској атмосфери и оценио да су односи у области одбране са Турском међу најбољима од свих земаља света.

Шутановац је рекао да је у протеклом периоду било низ заједничких активности које су спровођене у обе државе, а да је на овом састанку било речи о проширењу сарадње, при чему је издвојио обуку и школовање припадника двеју војски, област војне медицине и војне економије. Министар је рекао да је више од 30 припадника Војске Србије боравило на различитим облицима тренинга и усавршавања у Турској, да ће наредне године српски официри похађати Ратни колеџ у тој земљи и да ће један турски

официр ускоро доћи на нашу војну академију на усавршавање.

Министар Шутановац је нагласио да је било речи и о конверзији војног аеродрома *Лаћевци*. Посета је искоришћена да се на лицу места представи пројекат који би могао бити од заједничког значаја.

Питање коначног статуса Косова, како је рекао Шутановац, јесте тачка неслагања између Србије и Турске, али је током разговора било речи о односима Војске Србије и Кфора, који би, како је оцењено, могли бити бољи.

Министар Шутановац искористио је прилику да захвали министру Гонулу због учешћа турских пилота и авиона на недавно одржаном аеромитингу на аеродрому у Батајници. Он је изразио задовољство што свечаној промоцији нових потпоручника, поред министра одбране Турске, присуствује и министар одбране Црне Горе Боро Вучинић, што том чину даје регионални значај.

Министар одбране Турске Мехмед Веди Гонул захвалио је домаћинима на срдачном и пријатељском пријему, нагласивши да је ово његова друга званична посета Србији после 2004. године када је боравио у истом својству. Он је рекао да осећа изузетно задовољство и част што ће данас имати прилику да присуствује свечаној промоцији најмлађих официра Војске Србије, назвавши то „величанственим чином“. Гонул је изразио жаљење што је био спречен да присуствује великом међународном аеромитингу на Батајници и поред позива министра Шутанова-

ца, али је нагласио да је 26 припадника турског ваздухопловства донело веома добре импресије са тог догађаја.

Министар Гонул је оценио да у односима две земље нема граница. Он је нагласио важну улогу Србије на Балкану и изразио жељу Турске да та улога буде још значајнија. Гонул очекује да се сарадња са Србијом прошири не само на економском плану него и у области одбране.

Турски министар осврнуо се и на војну индустрију, подсетивши на посету српске делегације са министром Шутановцем на челу међународном сајму војних производа у Турској. Он је рекао да постоји могућност да Србија и Турска наступају заједнички у производњи и пласману те врсте робе.

Гонул је истакао да је сарадња два министарства на високом нивоу, подсетивши на успешне заједничке подухвате у школовању и обуци који ће се и убудуће проширивати. Укупни односи две земље, према његовом мишљењу, веома су добри, што ће бити потврђено посетом турског председника у октобру. Економска сарадња у вредности од око пола милијарде долара требало би да буде далеко већа, рекао је Гонул.

Он је своје излагање закључио оценом да Војска Србије има значајне потенцијале и поново жељу Турске да она буде што јача и модернија. Министар Гонул казао је да заједнички циљ две земље јесте мир, спокој и просперитет у региону. ■

А. ПЕТРОВИЋ
Снимио Д. БАНДА

Аеромитинг је велика промоција система одбране

У Дому ваздухопловства у Земуну одржана је свечаност поводом успешног реализовања међународног аеромитинга „Батајница 2009“. Министар одбране Драган Шутановац захвалио је том приликом свима на доприносу који су дали да аеромитинг буде једна велика промоција Србије у свету и још једна успешна промоција система одбране и Војске Србије у домаћој јавности.

Министар Шутановац захвалио је припадницима Министарства одбране, Војске Србије и посебно ВиПВО на пожртвованом вишемесечном раду на припреми тог великог догађаја, бројним донаторима који су помогли реализацију овако велике манифестације и представницима медија на континуираном праћењу припрема и самог аеромитинга.

– Направили смо догађај који је био најпосећенији у овој години у Србији, са око сто педесет хиљада посетилаца, што је превазишло и наша очекивања и то нам заиста служи на част, јер то одавно ниједном министарству није пошло за руком – рекао је министар одбране.

– Нарочито сам изненађен одзивом из иностранства, а учешће 14 земаља у програму и делегација које су дошле да присуствују аеромитингу најбоља су потврда нашег угледа изван граница Србије, потврда да водимо активну политику одбране и да имамо све више пријатеља у иностранству – истакао је Шутановац, нагласивши да је то уједно наш велики допринос регионалној и широј стабилности.

Министар Шутановац је рекао да је велики успех аеромитинга што је протекао у најбољем реду и да није добио ниједну примедбу од страних учесника. То охрабрује да се већ размишља о новом аеромитингу, али сигурно не следеће године, рекао је министар, најављујући следећу значајну проверу система одбране на великој вежби на Пештеру почетком октобра.

– Биће то приказ и провера наше оперативне способности на терену, а тиме завршавамо један веома динамичан период у нашем раду, обележен високим посетама из иностранства, вежбом MEDCEUR, међународним аеромитингом, величанственом промоцијом нових официра испред Дома Народне скупштине и овом вежбом којом дајемо печат свему што је систем радио у овој години – закључио је министар Шутановац.

Поздрављајући присутне командант ВиПВО бригадни генерал Ранко Живак изразио је велико задовољство због успеха аеромитинга и одао признање свима који су допринели његовом успешном организовању. Посебно је истакао заслуге државног секретара Зорана Јефтића и генерала Драгана Катанића, претходног команданта ВиПВО. ■

Р. М.

Министри одбране Турске и Црне Горе на промоцији нових официра

Након званичних разговора са министром одбране Турске, министар Драган Шутановац прошетао је центром Београда – Кнез Михаиловом улицом и Тргом Републике са својим гостима министрима одбране Турске Мехмедом Вецди Гонулом и Црне Горе Бором Вучинићем.

Министри Вучинић и Гонул били су гости и на свечаности поводом промоције потпоручника – студената 129. и 130. класе Војне академије, која је одржана испред Дома Народне скупштине.

Уручене дипломе новим потпоручницима

На свечаности на Војној академији најмлађим потпоручницима Војске Србије дипломе је уручио декан ове установе пуковник Драгољуб Секуловић. Студентима Смера авијације 130. класе звања пилота и летачке знакове доделио је командант Ваздухопловства и ПВО бригадни генерал Ранко Живак.

Поводом завршетка школовања студентима 129. и 130. класе Војне академије, 18. септембра, уручене су дипломе.

Најбољи у рангу су Милан Ковачевић – Смер ВОЈИН (просечна оцена студирања 9.45), Бојан Танасковски – Смер техничка служба (9.40) и Милутин Мојсиловић – Смер финансијска служба (9.38). Уз дипломе, најбољи студенти добили су и пригодне поклоне.

Студенти са најбољим успехом по батаљонима су Филип Стошић из батаљона Копнене војске, Никола Димитријевић са ВиПВО и Момир Станковић из батаљона техничке службе.

Награду из Фонда „Борко Никитовић“, која се традиционално додељује најбољем студенту батаљона Копнене војске, понео је студент Филип Стошић, који је школовање на Војној академији завршио са оценом 8.75. Њему је награду уручила Зора Никитовић, мајка трагично настрадаог официра Борка Никитовића, чије име Фонд носи.

Свечаном уручењу диплома најмлађим официрима Војске Србије присуствовали су начелник Војне академије бригадни генерал Младен Вуруна, гости из Министарства одбране и Генералштаба ВС, професори и наставници, родитељи и фамилија нових потпоручника. ■

Р. Д. – Н. Д.

Потпоручник Милан Ковачевић, најбољи у рангу, ВиПВО, просек 9, 45

– На Војној академији завршио сам Смер за ваздушно осматрање, навођење и јављање. Пресрећан сам јер видим да су се године труда исплатиле и једва чекам 1. октобар када ћемо бити распоређени у јединице војске и почети са радом. Ту ми је цела родбина, породица, пријатељи и сви су јако срећни и задовољни.

Даљи планови су, као што сам рекао, да почнем да обављам своје радне дужности у саставу Војске Србије, али планирам и постдипломске студије. У сваком случају видим себе у војсци, јер су и на моје опредељење за војни позив утицали љубав према униформи, лични став и помало жеља за доказивањем. Успомене са Академије остају, нарочито дружења, пријатељи, али и путовања у иностранство, посете другим Војним академијама и разна спортска такмичења. ■

Потпоручник Бојан Танасковски, Техничка служба КОВ, Смер убојна средства, просек 9,40

– Утисци су сјајни. За две недеље ступамо на дужност, једва чекам. Волео бих да се бавим развојем наоружања, самим тим прижељкујем радно место на Војнотехничком институту или на Катедри хемијских технологија, овде на Војној академији. Поред тога, у плану имам и постдипломске студије на Технолошко-металуршком факултету, овде у Београду.

Данас су са мном породица, фамилија и наравно девојка. Сви су пресрећни, јер и сами знају колико ми је значило да завршим Војну академију. Од почетка сам се определио за војни позив, био сам решен да истрајем у својој одлуци, и као што видите успео сам.

На Академији ми је било најтеже привикавање на нову средину, нов начин живота, командире, рано устајање. Такође, и прва година студија је била јако тешка, јер се тада врши селекција оних који могу и оних који не могу. Али после неког времена навикнеш и заволиш све то. Ко схвати да није за Војну академију, треба то да уради на време. ■

Потпоручник Милутин Мојсиловић, Логистика, Смер финансије, просек 9,38

– Веома сам задовољан, поносан, а са Академије излазим испуњених очекивања. Током целог студирања много ми је значила подршка породице, али и пријатеља и колега са Војне академије. На почетку је било тешко. Привикавали смо се на нов начин живота, али сећам се да смо од почетка бодрили једни друге. Сад кад погледам, рекао бих да су ипак испити били већа мука, јер смо дуже учили него што смо се привикавали.

За Војну академију сам се одлучио због љубави према официрском позиву и униформи, али и предности школовања на једној таквој институцији – добри услови, сигуран посао. Иако планирам постдипломске студије на економском факултету, сматрам да је Смер финансијске службе и те како потребан Војној академији, јер финансиста у војсци није исто што и дипломац економског факултета који у војсци ради тај посао. ■

Унапређење државног партнерства

Председник Србије Борис Тадић, током боравка у САД где је предводио српску делегацију на 64. заседању Уједињених нација, посетио је Охајо, где се састао са гувернером Тедом Стриклендом, представницима Националне гарде, српске дијаспоре и лидерима пословне заједнице

Партнерство са Националном гардом Охаја, које развијамо од 2006. године, важан је део нашег партнерства са Сједињеним Америчким Државама. Изузетно смо задовољни досадашњом сарадњом и посебно њеним унапређењем на цивилно-војне односе”, рекао је на састанку у Кливленду председник Борис Тадић.

У три године партнерства било је више од 80 активности између Србије и Охаја, а командант Националне гарде генерал-

мајор Грегори Вејт истакао је обострану важност те сарадње и „да нема разлога нити се планира њено успоравање”.

„Сарадња никада није била боља и ми настављамо мисију са Србијом и српским војницима”, нагласио је Вејт. „Састанци попут овог између председника Тадића, гувернера Стрикленда и пословне заједнице отварају нове путеве сарадње и њеног проширења у области цивилно-војних односа. Тако ће ово партнерство и даље бити најбољи пример државног партнерства које САД развијају са другим државама”, оценио је генерал Вејт.

У Националној гарди Охаја посебно су задовољни што су, поред одличне сарадње са Војском, успоставили сарадњу са локалним заједницама и грађанима Србије у оквиру акције „Хуманитарна асистенција”, где су заједно са српским војницима радили на обнови објеката у Прокупљу, Соко Бањи и Лапову.

Генерал-мајор Метју Кембик, помоћник команданта Националне гарде Охаја, истакао је тим поводом да се у оквиру Програма државног партнерства размењују најбоље вредности две културе и практична решења корисна за обе војске. ■

Р. М.

Пријем за израелског министра спољних послова Либермана

Министар одбране Драган Шутановац састао се 16. септембра са министром спољних послова Израела Авигодром Либерманом.

Теме разговора биле су билатерална сарадња између Србије и Израела и унапређење војне сарадње. Министри су констатовали да постоји широк простор за даље унапређење сарадње у области одбране.

Министри Шутановац и Либерман разговарали су и о политичко-безбедној ситуацији у југоисточној Европи и на Блиском истоку. ■

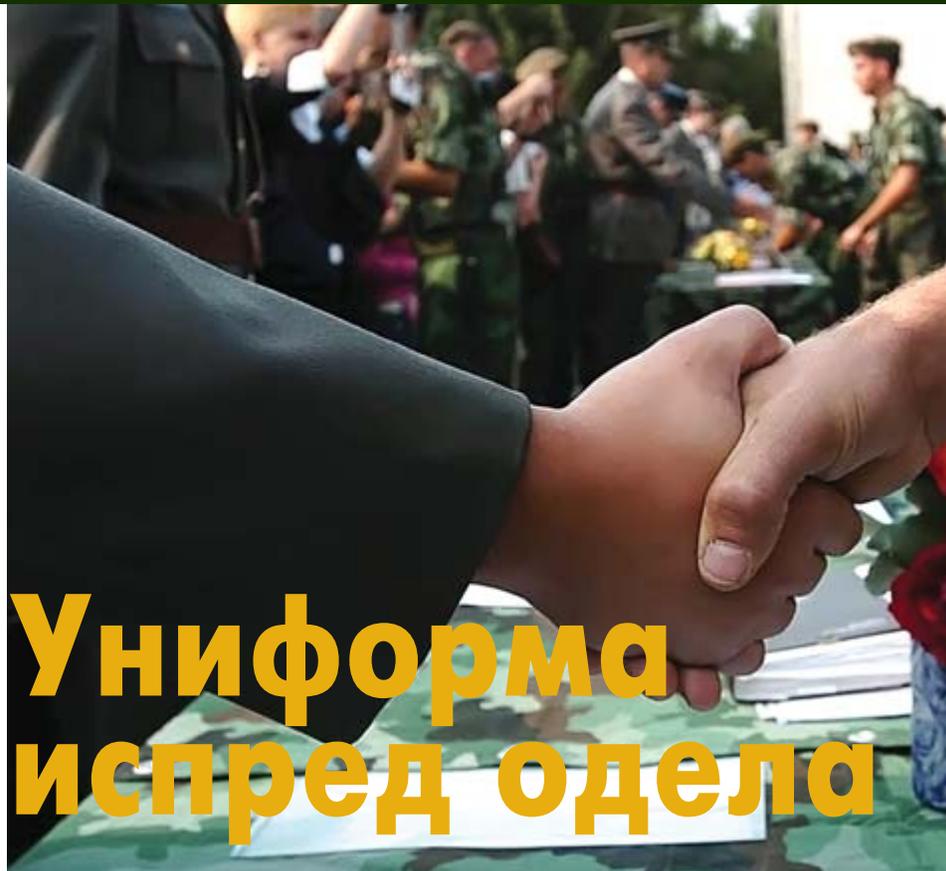
Државни секретар Весић у посети Норвешкој

Државни секретар др Зоран Весић са сарадницима посетио је групу од 25 припадника Министарства одбране и Војске Србије која се налази на обуци у Норвешкој, пред упућивање у мировну операцију у Чад.

Након обуке у норвешком кампу Сесволмоен, предвиђено је да 21 припадник МО и ВС буде ангажован у мировној операцији у тој афричкој земљи, у периоду од 15. октобра до краја маја наредне године.

Државни секретар Весић разговарао је и са државним секретаром Министарства одбране Краљевине Норвешке Еспенем Бартом Ејдеом о сарадњи две земље у области одбране и могућности њеног интензивирања. Заједничка оцена саговорника је да је ангажовање припадника оружаних снага Србије и Норвешке у мировној мисији УН у Републици Чад и Централноафричкој Републици главни показатељ узајамно добрих односа двеју држава и дуггодишње успешне сарадње у области одбране. ■

Униформа испред одела

– Први пут се десило у овом упутном року да, нажалост, не можемо да прихватимо све оне који су желели да служе војску. И први пут од како је омогућено цивилно служење имамо више кандидата који желе да војни рок служе у униформи – истакао је министар одбране Драган Шутановац на свечаности у Сомбору.

Најмлађи војници у строју Војске Србије дали су свечану заклетву 26. септембра у центрима за обуку у Сомбору, Јакову, Панчеву, Ваљево, Крушевцу, Лесковцу и Зајечару.

Министар одбране Драган Шутановац и начелник Генералштаба Војске Србије генерал-потпуковник Милоје Милетић присуствовали су свечаности у Првом центру за обуку у Сомбору.

На свечаностима су били и представници Министарства одбране и Војске Србије, локалне самоуправе, бројни грађани и родитељи, родбина и пријатељи младих војника.

– Још једна генерација војника данас је у центрима за обуку положила војничку за-

клетву и тиме показала да своју обавезу према отаџбини жели да одужи служећи војни рок. Први пут се десило у овом упутном року да, нажалост, не можемо да прихватимо све оне који су желели да служе војску. И први пут од како је омогућено цивилно служење имамо више кандидата који желе да служе у униформи. Такође, добијамо и прва писма са молбом да некога упутимо на служење војног рока. Познато је да је одзив и овога пута рекордни – преко 98 одсто и честитам свима који су допринели да се војнички позив и углед војске у целини врати на ниво који је неопходан – рекао је министар одбране Драган Шутановац на свечаности у Сомбору.

Први пут у истом строју чину полагања заклетве присуствовале су и жене професионални војници и њих је министар одбране посебно поздравио.

Шутановац је потом истакао да се реформе у систему одбране одвијају по плану. Оне имају циљ да повећају оперативну способност војске и да омогуће грађанима да буду спокојни и безбедни, а да Србија буде просперитетно друштво.

– Једна од основних претпоставки тих реформи било је свакако враћање поверења у Војску и угледа војника у Србији. Убеђен сам да ова свечаност и оволики број присутних показују да смо у томе успели. Међутим, реформа има и свој други део. Ових дана у парламенту Србије биће усвојено шест нових закона и први пут две стратегије. Тиме ћемо завршити реформски део који се тиче наших

мо потенцијале да организујемо велике аеромитинге и да имамо потенцијале да окупимо све земље у региону и покажемо да смо ми фактор стабилности не само у Србији већ и у овом делу света – рекао је министар Шутановац.

Обраћајући се младим војницима он је истакао да постоји велико интересовање за школовање у Војној гимназији, где је овога пута било преко 12 кандидата на једно место, али и за школовање на Војној академији која данас представља једну од најпрестижнијих школских установа у Србији. То све указује да поред квантитета сада имамо и бољи квалитет.

Министарство и Војска Србије доприносе и помажу да у кризној ситуацији грађани у Србији имају посао и могућност да зараде.

– Желим да се обратим и официрима и подофицирима, који имају велико искуство у раду са војницима, да им кажем да се према војницима односе као према својој деци. Поред војних вештина желим да се ови млади људи врате кућама са успоменама бар онаквим какве су имали њихови родитељи кад су били у војсци – рекао је министар Шутановац, пожелевши младим војницима да у миру одслуже војни рок.

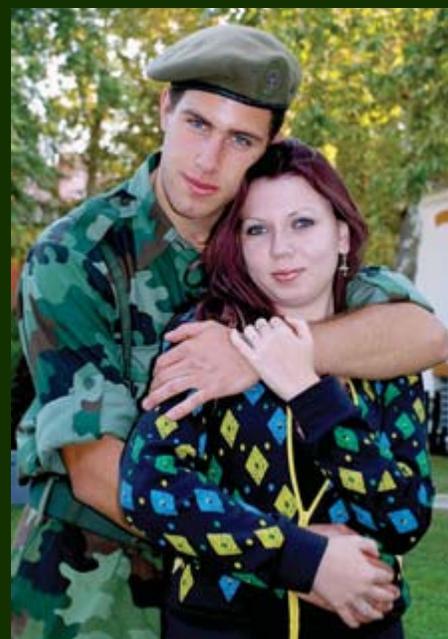
законодавних активности – нагласио је министар одбране.

Шутановац је потом подсетио да је Војска Србије у протеклом периоду показала да је способна и спремна да испуњава све обавезе из све три мисије.

– Недавно одржана вежба у Нишу – MED-CEUR, највећа међународна вежба из области друге мисије, показала је да имамо оперативне способности и да имамо велико поштовање у свету када је реч о помоћи цивилном становништву. А аеромитинг у Батајници, на коме је из иностранства учествовало 14 земаља са својим летилицама и више делегација, указује да има-

Овога пута је рекордно низак био број војника који су отпуштени у периоду од када су септембарци дошли на одслужење војног рока – тај број је испод три одсто и то је за сада најбољи резултат.

Министар одбране је истакао да су Министарство одбране и Војска Србије постали стуб међународне сарадње државе Србије, а у последњем периоду и стуб наше привреде. Уговори које спроводи одбрамбена индустрија, захваљујући којима се запошљава више хиљада радника у Србији, направљени су захваљујући активностима Министарства одбране и на тај начин, према речима министра одбране,

Свечаности у сомборском центру присуствовали су и командант Команде за обуку генерал-мајор Александар Живковић, начелник Западнобачког управног округа, градоначелници Сомбора и Суботице и представници општина Апатин, Оуаци и Кула. ■

Мира ШВЕДИЋ
Снимио Радован ПОГОВИЋ

Законодавни оквир система одбране

У изјави новинарима после свечане заклетве министар Шутановац је изразио задовољство због великог одзива у септембарском року. Он је том приликом оценио да је најбитнији циљ *Стратегије националне одбране* завршетак професионализације војске и додао да ће тај документ дати оквир за привођење тог процеса крају.

Министар је говорио и о сету закона који би ускоро требало да се нађу на дневном реду Народне скупштине Србије. Истакао је да су ови закони значајни јер ће заменити постојећу правну регулативу, пошто је тренутно важећа још из периода бивше СФРЈ. Такође, као значајне напоменуо је и законе који одређују положај Војске Србије у учешћу у мировним мисијама и закон о агенцијама којима ће се постићи осавремењавање система одбране.

– Не очекујем велике дебате о самим законима, већ више нападе личне природе од оних који у својим мандатима нису постигли ништа осим лоше политике. Ми ћемо прихватити амандмане који су квалитетни, а оне који мењају дух закона не можемо да прихватимо – рекао је Шутановац.

Он је говорио и о закону о одликовањима, чије је усвајање оценио као изузетно значајно за систем одбране, а на који се чека већ три године.

Поменути закони су системски и требало би да доврше рад на законодавном оквиру система одбране, рекао је министар Шутановац новинарима у Сомбору.

Начелник Војне академије бригадни генерал доц. др Младен Вуруна

Акредитација Војне академије значи искорак не само ка повећању ефикасности и квалитета у образовању будућих официра, већ и у процесу формирања Војног универзитета и будућег регионалног образовног центра Војске Србије

Непрекидна утакмица

У храму војног интелекта и кошници знања и науке, каква је Војна академија, нема дана а да се нешто не догађа. Промоција најмлађих потпоручника Војске Србије, донедавно студената 129. и 130. класе, тек је завршена, а већ се припремају и реализују друге, такође веома значајне активности. Завршетак логоровања бруцоша и почетак нове школске године тренутно заузимају централно место у агенди начелника Војне академије бригадног генерала доцента др Младена Вуруне. Ипак, разговор за „Одбрану“ започињемо утисцима о недавној величанственој промоцији потпоручника, четврту годину заредом организованом пред Домом Народне скупштине Србије.

□ *Господине генерале, иако сте и раније имали високе дужности у Војсци – доскоро сте били начелник Управе за школство, нисте често били у улози команданта параде, каква је промоција најмлађих потпоручника. Да ли су се сплели утисци о том, традиционално, значајном догађају?*

– И ове године промоцију потпоручника испред Дома Народне скупштине својим присуством увеличао је председник Републике, што има изванредан значај за све наше студенте, не само за оне који су добили прве официрске чинове. То је искуство које се никад не заборавља. Више од милион и сто хиљада гледалаца посматрало је тај догађај преко телевизије, на стотине их је било присутно у Пионирском парку, преко пута здања пред којим се свечаност одвијала, што све говори о великом интересовању народа за тај догађај и Војску Србије у целини. Та манифестација је, већ традиционално, кулминација не само нашег рада с том генерацијом студената, или наших једногодишњих активности, већ и свих облика рада у Војној академији. С друге стране, реализација те свечаности надилази саму Војну академију, за њен успех заслужни су како Министарство од-

бране Србије, тако и целокупан државни апарат, који је схватио значај војне професије у друштву. Свој допринос дали су сви који су присуствовали тој манифестацији, од Владе Србије и њених министарстава, до Телевизије, МУП-а, градских власти, Београдског универзитета, верских организација... Таквим манифестацијама, с једне стране, Војска добија реално место у друштву, оно које својим значајем и заслужује, а с друге стране, транспарентним радом Министарства одбране и Војске, народ добија реалнију слику о војном позиву, о организацији која није и не треба да буде неприступачно острво, какво је некада било. Велико занимање за промоцију потпоручника, нешто раније и за аеромитинг, показује да је повећано и занимање за војну професију, што нама у Војној академији, наравно, много значи.

□ Војна академија је ове године акредитована као висока образовна установа, с оригиналним и квалитетним студијским програмима, усклађеним с Болоњском декларацијом. Колико ће то побољшати квалитет студија на Војној академији?

– Све што смо урадили током протекле године, како у вези с акредитацијом Војне академије, као високообразовне установе, која може да реализује академске студије, тако и студијских програма на којима се оспособљава најмлађа генерација студената, несумњиво доприноси ефикаснијем и квалитетнијем образовању будућих официра. Један од основних циљева Болоњске декларације и јесте ефикасније студирање, односно смањење празног хода. Добро одмерени концепти и садржаји наставног плана студијских програма, објективно утврђене норме и активности везане за практичне облике наставе, односно обуку, правилно избалансирани однос између редовне наставе и обуке, односно успостављање синергије између та два облика реализације наставе, увелико повећавају ефикасност и квалитет студирања. Стандарди које је прописао Високи савет за образовање и које је Војна академија испоштовала у процесу акредитације уносе и квалитет више у процес образовања. Тај квалитет представља обавезу да се у процесу побољшања наставе и повећања ефикасности стално истрађава, да се не стане с добијањем лиценце. Налазећи се у непрестаној утакмици принуђени смо да одржавамо високе стандарде у образовању, како у квалитету наставе, тако и у сталном усавршавању наставног кадра и наставне базе. Практично, не знам шта је теже, остварити максималне захтеве, потребне за добијање лиценце, или задржати се у том врху. У сваком случају, та непрекидна утакмица и наша настојања да стално побољшавамо стандарде повећавају квалитет образовања студената у Војној академији. Наравно, та настојања прво се одражавају на квалитет наставника који ће се, квалитативно и квантитативно повећаним радом, непрекидно борити за место које заузимају у образовном процесу, затим ће се одразити на побољшање квалитета наставне и стручне литературе и, на крају, повећаће се и захтеви према студентима који ће, зато, морати да раде свакодневно, а не само у испитном року. Крајњи резултат биће ефикасније и квалитетније студирање, које ће и просечном студенту омогућити завршетак у року. Квалитетнији стандарди траже и непрекидну евалуацију, што, са своје стране, води непрекидном побољшавању како студијских програма, тако наставника и самих студената. Налазимо се, дакле, у непрекидној утакмици.

□ У реализацији наставних садржаја Војна академија веома успешно сарађује и с цивилним факултетима. Да ли се сада нешто у том погледу мења и да ли је идеја о укључивању Академије у Београдски универзитет још у опцији?

– Војна академија традиционално има веома добро сарадњу и с Београдским и с Нишким универзитетом. Ту сарадњу, сасвим сигур-

но, прошириваћемо убудуће и с другим универзитетима. Наставници с цивилних факултета, који, у складу са прихваћеним стандардима, реализују наставу на Војној академији, знатно доприносе квалитетнијем наставном процесу, а тиме и ефикасном образовању будућих официра. Из године у годину њима је, како и сами често истичу, све веће задовољство да раде овде, између осталог и зато што се побољшава квалитет средњошколаца који уписују Војну академију.

□ А да ли ће Војна академија постати део Београдског универзитета?

– Војна академија неће постати део Београдског универзитета. Акредитацијом, Војна академија је постала део високообразовног система Републике Србије. Наш

– Наш наредни циљ јесте оснивање Војног универзитета. Управо смо у процесу његовог оснивања. Потребно је, наравно, као и у случају Војне академије, акредитовати установу и њене студијске програме. Очекујемо да се то оконча до децембра, а затим је на Влади да донесе одлуке о оснивању универзитета. Суштински, Војни универзитет доноси побољшани квалитет наставе и образовања официра, а омогућиће и реализацију, како последипломских и докторских студија, тако и научних истраживања значајних за одбрану. Војни универзитет даће институционални оквир и за стварање научног наставног кадра за Војну и Војномедицинску академију.

наш наредни циљ јесте оснивање Војног универзитета. Управо смо у процесу његовог оснивања. Потребно је, наравно, као и у случају Војне академије, акредитовати установу и њене студијске програме. Очекујемо да се то оконча до децембра, а затим је на Влади да донесе одлуке о оснивању универзитета. Суштински, Војни универзитет доноси побољшани квалитет наставе и образовања официра, а омогућиће и реализацију, како последипломских и докторских студија, тако и научних истраживања значајних за одбрану. Војни универзитет даће институционални оквир и за стварање научног наставног кадра за Војну и Војномедицинску академију.

□ Рекли сте да последњих година у Војну академију долазе све бољи средњошколци, што доказује и повећано занимање за Војску и војни позив. Ове године међу студентима Војне академије има још више девојака. Како су се показале прве две генерације?

– Управо смо примили трећу генерацију девојака. Стечена искуства говоре нам да су девојке веома мотивисане и у редовној настави и током обуке. Веома озбиљно схватају све своје обавезе, како током наставног процеса, тако и у свакодневном раду и животу на полигонима и Академији. Њихово залагање је изузетно, као да желе да се такмиче с младићима, а не само између себе. То и код младића рађа веће амбиције, повећава њихову озбиљност у приступу обавезама. Студенти који су ове године примљени у 134. класу управо се налазе на логоровању, на реализацији „кампа број 1“, веома су мотивисани и показују одличне резултате. То проистиче из квалитета који смо добили. Према подацима које смо до сада прикупили, у односу на прошлу годину, знатно је већи број врло добрих средњошколаца, док је број одличних матураната једнак прошлогодишњем. Ове године нешто је већи број и такозваних вуковаца, с просеком 5,00. Наравно, прецизнији подаци биће познати тек после свих тестова, вежби, испита који студенте очекују сваког месеца, али је већ сада јасно да ће и с најмлађом генерацијом студената бити милина радити.

□ Споменули сте и Војни универзитет. Колико сте одмакли у реализацији тог пројекта и да ли ће та иницијатива имати значаја у процесу стварања регионалног образовног центра?

– Оснивање Војног универзитета у одређеној мери ће се одразити и на формирање регионалног војног образовног центра у Србији, самим тим што ће подићи ниво војног образовања у нас. Капацитет и квалитет Војне академије су у региону познати, они одавно постоје. У Мађарској има један такав универзитет који шкољује за потребе војске, али и других у систему безбедности, попут запослених у царини, правосудју и другим државним установама, инволвираним у систем безбедности и одбране државе. За формирање регионалног центра треба не само задржати већ и подићи квалитет наставника, материјалне базе наставе и студијских програма. Када то остваримо,

а врло смо близу тога, моћи ћемо тржишту знања у региону понудити и наше услуге. Посебно зато што традиција војног образовања у Србији постоји веома дуго. Ми већ сада у нашем војном образовном систему имамо официре из других земаља.

□ *Да ли ће бити промена и у највишем нивоу образовања у Војсци? Ту мислим на Школу националне одбране.*

– Школа националне одбране је највиша образовна установа у нашем војном образовном систему, који обухвата све нивое школовања, од Војне гимназије, преко Академије, до највиших нивоа оспособљавања у школи националне одбране. У тој школи реализујемо концепт прихваћен у већини савремених армија, од четири нивоа усавршавања. То су нижи штабни командни курс, командно-штабно и генералштабно усавршавање и четврти ниво, који би трајао до четири месеца и који бисмо назвали високе студије безбедности и одбране. Интеграција образовања војних лица и цивила, ангажованих у пословима одбране и безбедности, посебно у времену све опсежније цивилне контроле власти, представља топ тренд и у војном образовању развијених земаља, у којима су цивилно-војни односи на неком вишем нивоу.

□ *Како сте задовољни сарадњом с другим војним образовним установама у Европи и свету и да ли можете да процените место Војне академије на тржишту војног образовања? Да ли ће у наредном периоду већи број наших студената бити школован у иностранству и да ли ће, с друге стране, у Академији бити све више страних студената?*

– Војна академија има веома развијену међународну војну сарадњу. Код нас су све чешће делегације образовних установа страних армија. То показује да смо веома атрактивни за стране студенте и официре, али то представља и обавезу да непрекидно држимо корак са савременим достигнућима у војном образовању. Наравно, у складу с нашим финансијским могућностима. С обзиром на то да ми имамо добру традицију војног образовања, следеће године обележавамо 160 година војног школства, логично је што нећемо инсистирати на школовању већег броја наших студената у иностранству. Ми смо претходних година слали неколицину студената у стране војне академије, али тежишно, наши будући официри треба да се школују код нас. С професионалним официрима је, наравно, друга прича. Њих шаљемо на усавршавање у већи број армија и земаља, од САД до Русије, као што из многих земаља имамо официре на усавршавању код нас.

□ *А да ли ће у Војној академији бити више страних студената?*

– Кад је реч о образовању страних студената у нашој Академији, ми можемо да понудимо такву услугу заинтересованим армијама. Наравно, претходно треба да им покажемо чиме располажемо. Имамо намеру да организујемо кодетску недељу, у времену кад нисмо претрпани обавезама у настави, тако да можемо да се посветимо гостима. Таква пракса већ постоји у многим земљама, наши студенти су већ били гости својих колега из неколико академија. Ред је да им узвратимо гостопримство. Позваћемо кадете многих војски с којима имамо развијену билатералну сарадњу, показаћемо им наше војне и историјске знаменитости и достигнућа, наше касарне, наоружање, односно како се живи у нашим војним објектима и нашој војсци. Такве активности су веома добра пракса. Крстарење, једриличарске

регате, међународне студентске конференције, посете војним академијама, све су то облици мултилатералне и билатералне сарадње на којима треба инсистирати и даље. Наши студенти посетили су војне академије у САД, Италији, Турској, Француској, Чешкој Републици, Мађарској, Грчкој, Данској, Норвешкој... То су активности на којима проверавамо сопствене способности, ниво стручне и спортске оспособљености, образовања, знања... На таквим манифестацијама сагледавамо своје место. Следеће године у Турској се одржава Прво војно спортско студентско првенство, на коме ћемо имати једну добру, квалитетну делегацију. Наши студенти су ове године посетили концентрационе логоре у Аустрији, обишли су српска православна светилишта у Грчкој. У целини наши студенти последњих година доста путују, од чега свакако имају доста користи.

□ *Да ли ће се Војна гимназија отворити и за девојчице?*

– Војна гимназија је свакако наша елитна средњошколска образовна установа. Нема никаквог разлога да се у њој не школују и девојчице. О томе се размишљало и ове године, али нисмо успели то да реализујемо. Не значи да следеће године нећемо успети. Сви услови за то постоје, како у самој Гимназији, тако и у интернату. Школовање девојчица у Војној гимназији користило би и Војној академији. Несумњиво би те девојчице стекле нека предзнања, потребна за ефикасније и успешније школовање у Војној академији, са којима доласе младићи.

□ *Господине генерале, пре него што, као нови први човек Војне академије, нешто поручите нај-*

– Високе студије безбедности требало би да интегрисху високе официре и високе државне службенике, помоћнике министра, државне секретаре и људе који заузимају висока места у привреди, а повезани су са одбраном, или безбедношћу земаља. Нема никакве сумње да је едукација цивила, пре свега, оних који су повезани са три познате мисије Војске Србије, веома нужна. Не само на нивоу регионалних власти, Војске и полиције, већ и оних који обављају послове на нижем нивоу, у општинама и локалној самоуправи, и који треба да познају процес доношења одлуке, иначе различит, у свакој од те три целине.

маћим студентима, молим Вас да прокоментаришете једну свакако немилу појаву, која већ готово две деценије оптерећује ову образовну установу. Слика војних бескућника, људи који су, са сецесијом бивших југорепублика остали без својих станова, у кругу Војне академије, ипак не носи лепу поруку будућим официрима, али и отежава остваривање амбициозних идеја о којима сте говорили. Решење тог проблема свакако није у надлежности Академије, али га она с нестрпљењем очекује?

– Официри и подофицири, али и војни пензионери, који су привремено смештени у објектима Војне академије свакако не представљају добру и охрабрујућу поруку будућим официрима. Њихово присуство не охрабрује ни настојања да оформимо регионални центар. Наравно да збрињавање војних бескућника није у надлежности Војне академије, али ми ћемо им понудити неко решење. Постоје војне академије у којима старешине живе, али је то постављено на сасвим другачијим основама. То су старешине које у кругу војне академије живе док су ту запослене и ангажоване, али нису бескућници. Веома је битно да се тај проблем реши, првенствено због студената, који, природно, свакодневно размисљају о сопственој будућности и о будућности свог позива.

□ *За крај, порука студентима Војне академије?*

– Важно је да схвате да смо свакодневно у непрекидној утакмици. Такмичимо се са самим собом, али и с другима око нас. Сваког дана студенти ће бити у прилици да покажу колико знају и колико могу. Наставни процес биће много интензивнији него ранијих година, од свих чинилаца образовног система тражиће максимум, много више него пре. Како од наставника, тако и од студената, али и од оних који брину о студентском стандарду и условима живота и рада. Они су већ много бољи него раније, повећана су студентска примања, побољшани услови смештаја и рада. Али, много више ће се и тражити од студената. Све ради ефикаснијег и квалитетнијег студирања и већег успеха. На крају, од свакодневног рада највише користи имаће студенти сами. ■

Душан ГЛИШИЋ
Снимко Зоран МИЛОВАНОВИЋ

Конференција Америчко-јадранске повеље у Будви

Будви је 24. септембра одржан 11. састанак начелника генералштабова земаља Америчко-јадранске повеље. Србија овим састанцима присуствује у својству посматрача.

Састанку су присуствовали начелници генералштабова Албаније, Хрватске, Босне и Херцеговине, Македоније и Црне Горе – земље домаћина, затим командант Савезничких снага за Европу адмирал Ставридис, заменик команданта Европске Команде Оружаних снага САД адмирал Галагер и командант Здружених НАТО снага у Напуљу адмирал Фиццералд. Гости конференције били су и заменик начелника Генералштаба Оружаних снага Словеније и командант Националне гарде Мејна.

Делегацију Војске Србије предводио је начелник Генералштаба генерал-потпуковник Милоје Милетић.

Основна тема скупа била је унапређење цивилно-војне спремности за ванредне ситуације и способности одговора на катастрофе. Још једном је потврђена спремност за заједничко супротстављање изазовима те врсте. Земље учеснице скупа представиле су своје капацитете који могу бити коришћени у ванредним ситуацијама, а посебан акценат дат је на проблем уништења вишка муниције.

Генерал Милетић је по завршетку састанка имао сусрете са адмиралима Галагером и Фиццералдом. Потврђена је спремност за даљу подршку Србији у приближавању европским интеграцијама и помоћ у реформским процесима. ■

Конференција команданата европских копнених војски

Командант Копнене војске генерал-потпуковник Љубиша Диковић учествовао је на 17. конференцији команданата европских копнених војски, која је, у организацији Команде КоВ САД за Европу, одржана у Хајделбергу у Немачкој.

Тема овогодишње конференције је цивилно-војна сарадња. Поред разговора о главној теми, конференција пружа могућност командантима Копнених војски из 41 државе да размене искуства и ставове и из осталих области од важности за међусобну сарадњу. ■

Логистичка подршка у међународним операцијама

У организацији Управе за логистику Генералштаба Војске Србије, у Београду су одржани дводневни експертски разговори на тему „Логистичка подршка јединица у међународним операцијама“.

Учесници су експерти за област логистике из Команде за здружено ратовање Оружаних снага САД и Војске Србије.

Циљ разговора је унапређење организације и функционисања логистике у систему одбране Србије и Војсци Србије. Учесници су разменили и искуства која се тичу циљева Партнерства за мир и договорили модалитете партнерске помоћи за достизање постављених циљева. ■

А. А.

Конференција о геостратешком окружењу Србије

У Београду је, 21. септембра, одржана међународна конференција под називом *Србија у савременом геостратешком окружењу*.

Конференцију су организовали Институт за међународну политику и привреду и Институт за стратезијска истраживања Сектора за политику одбране, уз подршку Ханс Зајдел Фондације.

Директор Института за стратезијска истраживања генерал-потпуковник Милан Зарић отворио је конференцију, истакавши значај и ширину тема.

Излагачи из Русије, Јапана, Француске, Аустрије, Словеније, Хрватске, Републике Српске, Црне Горе, Македоније и Србије представили су своје радове у три панела. Први се бавио Србијом у савременом геополитичком окружењу. Други панел био је посвећен Србији у савременом геобезбедносном, а трећи у геоекономском окружењу.

У оквиру другог панела, који је водила пуковник др Катарина Штрбац из Института за стратезијска истраживања, наступили су између осталих и генерал-мајор проф. др Бождар Форца (*Геобезбедносно окружење као чинилац доктрине Војске Србије*) и бригадни генерал проф. др Митар Ковач (*Национална стратегија одбране Републике Србије*). ■

С. Ђ.

Обележен Дан Специјалне бригаде

У Панчеву је 29. септембра обележена трећа годишњица Специјалне бригаде. Свечаности у касарни „Растко Немањић“ између осталих присуствовали су начелник Генералштаба генерал-потпуковник Милоје Милетић и командант Копнене војске генерал-потпуковник Љубиша Диковић.

Генерал Милетић је припадницима Специјалне бригаде честитао празник и одао признање за остварене резултате.

– Постигли сте пуно на усавршавању оперативних способности. Бригада је на највишем нивоу представила себе, Војску Србије и нашу земљу многим страним делегацијама, и кроз заједничке обуке са специјалним јединицама тих земаља показала да може равноправно извршавати све задатке, рекао је Милетић.

Командант јединице, бригадни генерал Илија Тодоров изразио је велико задовољство јер су за три године остварени високи стандарди, иза којих стоји јединство квалитета, традиције, поноса и духа легендарних јединица - 63. падобранске бригаде, 72. специјалне бригаде и делова 82. поморског центра из Кумбора.

Обележавању Дана бригаде присуствовали су бројни пријатељи и поштоваоци бригаде. ■

Н. Д.

Догађаји

Потписан Споразум о сарадњи у области телекомуникација

Министар одбране Драган Шутановац и министар унутрашњих послова Ивица Дачић потписали су 24. септембра у Влади Србије Споразум о сарадњи у области телекомуникација, који би требало да омогући међусобно уступање, коришћење и развој телекомуникационих ресурса у Војсци и полицији.

Министар Шутановац рекао је да два министарства све боље сарађују чак и на оперативном нивоу и да Споразум треба да значи рационализацију коришћења националних ресурса, у овом случају телекомуникација. Министар Шутановац рекао је да МУП поседује један од најквалитетнијих телекомуникационих система у свету – „тетра“ и да МО и ВС намеравају да своје системе веза развијају у том правцу. То ће, како је Шутановац нагласио, представљати знатну уштеду за државу.

Министар одбране напоменуо је да су односи МО и МУП на високом нивоу, што сведочи и податак да је до сада међусобно уступљен и одређен број непокретности.

Министар унутрашњих послова Ивица Дачић изјавио је да ће полиција на основу споразума моћи да користи одређене фреквентне опсеге, емисионе тачке и телекомуникациону инфраструктуру Војске Србије и Министарства одбране, не ометајући при томе редовно функцио-

нисање војних јединица. Министар Дачић рекао је да је „тетра“ систему који користи МУП неопходна надоградња како би тај телекомуникациони систем имао националну покривеност. Тај посао требало би да обаве не само МО и МУП него и остали државни органи који имају интерес да га користе. Два министарства, према мишљењу министра Дачића, треба да сарађују у националном интересу како би се обезбедила сигурност и безбедност грађана.

Одговарајући на питања новинара, министар Шутановац је казао да је Влада усвојила законе о Војнобезбедносној и Војнообавештајној агенцији, чијим би се хитним усвајањем у Скупштини Србије заокружила законска реформа система одбране. Он је рекао да ће се закони наћи у процедури на заседању парламента 5. октобра и нагласио да очекује да они веома брзо буду и усвојени. Такође је додао да се ради о савременим законским решењима на којима се радило скоро годину дана. Закони предвиђају, како је рекао министар, увођење снажније цивилне контроле тих служби у виду унутрашње контроле и генералног инспектора. Та личност имаће право контроле рада служби по дубини.

Одговарајући на новинарско питање о досадашњој сарадњи МО и МУП у области телекомуникација, Шутановац је

Влада усвојила Предлог закона о Војнобезбедносној и Војнообавештајној агенцији

Министар одбране Драган Шутановац изјавио је новинарима да је Влада усвојила предлог закона о Војнобезбедносној и Војнообавештајној агенцији, чијим би се хитним усвајањем у Скупштини Србије заокружила законска реформа система одбране.

Он је рекао да ће се закони наћи у процедури на заседању парламента 5. октобра и нагласио да очекује да они веома брзо буду и усвојени. Такође је додао да се ради о савременим законским решењима на којима се радило скоро годину дана.

Закони предвиђају, како је рекао министар, увођење снажније цивилне контроле тих служби у виду унутрашње контроле и генералног инспектора. Та личност имаће право контроле рада служби по дубини.

А. П.

додао да је Министарство одбране до сада уложило више десетина милиона евра у модернизацију тих система и да је досадашња сарадња била на пријатељској основи и да ће бити конкретизована у духу данашњег споразума.

Министри Шутановац и Дачић оценили су безбедносну ситуацију у земљи као стабилну. ■

А. ПЕТРОВИЋ
Снимио Д. БАНДА

Признања за храброст

Министар одбране Драган Шутановац примио је 21. септембра докторке Жаклину Спасић и Гордану Димитрић, које се налазе на специјализацији на Војномедицинској академији. Докторке Спасић и Димитрић прве су притекле у помоћ након несреће на Охридском језеру када је потонуо брод „Илинден“.

Министар је докторкама уручио захвалнице и честитао на професионалности и храбрости коју су показале приликом спасавања и пружања помоћи путницима.

Сусрет начелника генералштабова Србије и Црне Горе

Начелник Генералштаба Војске Црне Горе вицеадмирал Драган Самаршић боравио је у првој званичној посети Војсци Србије. У разговору са начелником Генералштаба Војске Србије генерал-потпуковником Милојем Милетићем било је речи о билатералној војној сарадњи и сарадњи у регионалним иницијативама.

Према речима генерала Милетића, разматране су теме везане за питања међусобне војне сарадње о којима је било речи и током Конференције начелника генералштабова балканских земаља, састанака Јадранске повеље и састанака министара одбране земаља југоисточне Европе. Генерал Милетић је додао да се разговарало о школовању и обуци кадра, а посебно о успостављању регионалних центара за обуку.

Вицеадмирал Самаршић нагласио је да је Војска Црне Горе веома заинтересована за школовање кадра у Србији на основним студијама али и на вишим нивоима усавршавања. Црна Гора подржав Војску Србије у намери да у Крушевцу успостави регионални центар за обуку јединица АБХО, док та држава има намеру да затражи подршку за формирање сличног центра за обуку пилота хеликоптера. ■

А. П.

Генерал Милетић присуствовао вежби у Бањалуци

Делегација Војске Србије коју је предводио начелник Генералштаба ВС генерал-потпуковник Милоје Милетић присуствовала је завршетку вежбе „Combined Endeavor“ („Здружени напор“) која је од 3. до 17. септембра одржана у касарни „Козара“ у Бањалуци.

То је годишња телекомуникационо-информатичка вежба земаља чланица НАТО и Партнерства за мир, намењена оспособљавању, развоју и интеграцији телекомуникационих система земаља учесница за брзо и ефикасно учешће у коалицијским снагама. ■

А. А.

следеће две године планира се низ изложби широм Србије, јер такве фотографије постоје и за друге градове и области наше земље.

– Циљ је да се види урбанистички развој градова Србије. Размишљамо и о приказу целих регија – Војводине, Подунавља, а постоји и идеја да се фотографијама прати ток Дунава од извора до ушћа – рекао је Лажетић. ■

Посета начелника Генералштаба Копнене војске Грчке

Генерал Фрагулис одаје пошту грчким и српским ратницима из Првог светског рата

Заменик начелника Генералштаба Војске Србије генерал-потпуковник Младен Ђирковић примио је начелника Генералштаба Копнене војске Оружаних снага Грчке генерал-потпуковника Фрагоса Фрагулиса који је од 21. до 23. септембра боравио у посети Србији.

Генерали Ђирковић и Фрагулис разговарали су о активностима у оквиру билатералне војне сарадње Србије и Грчке.

Начелник Генералштаба Копнене војске Грчке положио

је венце на грчком и српском војном гробљу из Првог светског рата у Пироту. У име Министарства одбране и Војске Србије венце је положио начелник штаба Копнене војске бригадни генерал Војин Јондић. Традиционалном полагању венаца присуствовали су и војни изасланици и представници амбасада Немачке, Француске, Велике Британије, Јапана, Италије, Кипра и Бугарске.

Начелник Генералштаба Копнене војске посетио је команду и више јединица Копнене војске. Састао се и са командантом Копнене војске генерал-потпуковником Љубишом Диковићем који му је представио структуру и задатке састава којим командује.

Генерал Фрагулис посебно занимање показао је за извођење обуке у 63. падобранском батаљону Специјалне бригаде, јер је и сам падобранац. ■

М. М.

Изложба „Београд из ваздуха“

У згради општине Савски венац, 21. септембра, отворена је изложба фотографија „Београд из ваздуха“. На фотографијама је приказан Београд током тридесетих година двадесетог века.

Предраг Лажетић, аутор изложбе и виши кустос музеја Југословенског ратног ваздухопловства, каже да је идеја да се на изложеним фотографијама, са исте позиције, прикаже Београд некад и сад.

Изложба је део већег пројекта „Србија из ваздуха – некад и сад“. У

Н. ДРАЖОВИЋ

Безбедност у процесу производње

После састанка у Чачку, министар одбране рекао је да је постигнута сагласност да безбедност буде једно од главних питања коме ће се посвећивати пажња у току процеса производње.

Шутановац је подвукао да сви запослени морају строго да се придржавају прописаних процедура и да у томе нема компромиса. Такође је рекао да ће ускоро бити организована заједничка инспекција Министарства одбране и Министарства унутрашњих послова како би утврдили поштовање безбедносних процедура на раду и евентуалне измене појединих одредаби.

Вредни извозни резултати

Прошле године имали смо уговорено производњу од око 400 милиона долара, која је извезена. Ове године очекујемо да ту суму можда и пребацимо. То значи да наша одбрамбена индустрија има добру перспективу, рекао је министар Шутановац приликом посете чачанској „Слободи“.

Министар одбране Драган Шутановац састао се 22. септембра у фабрици „Слобода“ у Чачку са директорима шест највећих фабрика наменске индустрије и „Југоимпорта – СДПР“. Сагледани су планови за наредни период, биланси и проблеми са којима се фабрике сусрећу, али и реалне могућности Министарства одбране да им у томе помогне.

На почетку, министар Шутановац рекао је да састанак почиње у атмосфери жалости због несреће у фабрици „Први партизан“, али да заједнички напори морају бити усмерени ка томе да се настави производња и обезбеди посао и плате за све запослене. Шутановац је нагласио да наменска индустрија има сву подршку Мини-

старства одбране, али да се у јавности често мешају појмови помоћи и одговорности.

– Министарство одбране нема одговорност за рад ваших фабрика. Министарство има жељу да помогне и да путем сарадње у области одбране у разним земљама промовише производе наше одбрамбене индустрије, да на тај начин подржи привреду, а истовремено и буџет земље и буџет Војске – рекао је Шутановац. Он је најавио и скорашњи састанак представника одбрамбене индустрије са министром економије и регионалног развоја Млађаном Динкићем, на коме би се размотрила помоћ државе тој извозно оријентисаној грани привреде.

Министар Шутановац, у изјави за медије после састанка, рекао је да се наша одбрамбена индустрија вратила у свет са добрим и квалитетним производом и да је то један од највећих извозних подухвата које има наша земља.

– Прошле године имали смо уговорено производњу од око 400 милиона долара, која је извезена. Ове године очекујемо да ту суму можда и пребацимо. То значи да наша одбрамбена индустрија има добру перспективу – рекао је министар. Он је истакао да прошлост у великој мери оптерећује рад одбрамбене индустрије јер је велики део фабрика био порушен, да неке од њих имају вишак запослених, да поједине имају проблем и са пласманом робе, да неке кубуре са дажбинама држави, али да очекује да ће се у сарадњи са Министарством економије наћи адекватна решења за та питања.

Шутановац је констатовао да упркос чињеници да је наменска индустрија током

1999. године била готово уништена, она се данас враћа на светско тржиште на велика врата. Он је рекао да је велики број уговора потписан, али да се очекује потписивање нових извозних споразума и продор на нова тржишта.

Шутановац је рекао да је разматрана могућност директне помоћи фабрикама наменске индустрије када је реч о уступању неких складишних капацитета у власништву Војске Србије.

Министар је изразио задовољство што су после несреће у Ужицу друге фабрике одбрамбене индустрије биле солидарне са „Првим партизаном“ и са породицама настрадалих. Он је рекао да истрагу о узроцима и одговорности воде надлежни органи, али да је важно што није дошло до, како је рекао, „лова на вештице“, какав је случај био после несреће у Лучанима. Шутановац је рекао да ће „Први партизан“ ускоро обновити производњу у две смене, сем у делу у коме се десила несрећа.

Ускоро ће Дом војске у Чачку бити продат градским властима, али, како је најавио министар одбране, уколико се испуни недавни договор. Што се тиче конверзије аеродрома „Лађевци“, министар је рекао да за то постоји пројекат који ће изискивати мање новца него што је првобитно планирано и да очекује да већ наредне године на његову писту слете авиони на првим чартер летовима.

Шутановац је нагласио да од свих фабрика наменске индустрије очекује да поштују рокове и све уговорне услове, иако неки од сегмената посла не зависе од наших фабрика него од коопераната. Он је рекао да су уговори о извозу наоружања у Ирак само улаз за остале фирме из Србије и да из тог разлога треба бити ригорозан у поштовању уговора. ■

А. ПЕТРОВИЋ
Снимио Р. ПОПОВИЋ

Пише
Љубодраг
СТОЈАДИНОВИЋ

Име улице

Једно време становао сам у Змај Јовиној улици, у центру Београда. Као подстанар, наравно. А једног јутра у рано пролеће пробудио сам се у истој згради, на истом спрату. Само је адреса била промењена. Змај Јовина 19. претворена је у Кнегиње Зорке бр. 1.

Адреса у личној карти више није вредела, није исто бити чика Јова и кнегиња Зорка. Па сам, као и читав комшилук, морао у МУП Старога града како бих доказао да сам променио зграду и улицу у којој живим.

Био је то одмах отменији крај. Скидај чика Јову, међи кнежеву жену.

Морам да признам, по цену да ме прогласе незналицом и slabим поштоваоцем српске историје, да не знам много о особи која је скинула Змаја са моје подстанарске зграде. Али, добро, човек се учи док је жив, мада је мени о дотичној Зорки знања доста.

Знам човека који је рођен у улици Маршала Тита. Тако му се звала и основна школа. Потрефило се па је и гимназија носила исто, мада мало другачије име: Јосип Броз Тито.

Човек је завршио школу са истим именом у Курмовцу, месту где је маршал рођен, а затим су га послали у војску. Наравно, у скопску касарну „Маршал Тито“.

Још док је био у војсци, његова касарна добила је име Питу Гули или Јане Сандански. Или тако некако. Вратио се у улицу Српских владара, мада је и Тито био један од њих. Основна школа названа је именом чувеног војводе, а гимназија је укинута и у тој згради отворен је неки институт.

У Србији, а и на другим местима, укинута су привојни придеви испред назива вароши: Тако су Титова Митровица, Титов Врбас и Титово Ужице, остали само Ужице и Врбас. Митровица је вратила свој привојни префикс, те је поново постала Косовска, уз поделу на северни и јужни део.

У многим српским градовима, међутим, још стоје имена са Титовим именом, и нико се још није сетио да све то мења. Ужичани, који су чак имали републику са Титом, поскидали су све бисте, и огромни кип са главном трга, и сместили негде у магацине, ако већ нису истопили тај метал од кога је направљена инфлација култа.

Слављени јунаци НОР-а, рецимо Лека Ранковић, Моша Пијаде, Слободан Пенезић Крцун, изгубили су своје улице. Неке од њих замениле су кнегиње, као и чика Змаја, неке краљице и њихове пратиље.

Нема Аписа, нити његових несрећних жртава, нигде се није створило место за Пунишу Рачића и његове мете. Ко зна шта ће још бити. Гарашанин има своје парче славе од РТС-а до Ташмајдана. Никола Пашић има свој трг, Драгиша из Ниш (Драгиша Цветковић) добио је судски атест да није народни непријатељ. Хоће ли једног јутра његово чисто име да протера, на пример, јужноморавску бригаду и почасту неку нишку улицу?

У улици Иве Лоле Рибара налази се Атеље 212. По томе бар знамо о чему се ради. Сада је то Светогорска, једном пре се већ тако звала. На табли са именом, читав инвентар улице.

Свој булевар на Новом Београду добио је Зоран Ђинђић. У Србији нема места за улице живих политичких или војних лидера.

После Другог светског рата, неки градови у Србији почели су да добијају имена по новим свецима. Краљево се претворило у Ранковићево, у уверењу да је Лека вечан, као и све што је стигло са његовом елитом.

Ранковићево је пало знатно пре Ранковића, о од тада је улице могао да добија само један који је дуго живео.

Изгледа да свако ко је уверен да је створио своје парче историје, ствара и географију својим печатом. Као што су комунисти поскидали све што не подсећа на њих, тако је све после њих била негација свега што представља везу са њиховим временима. Најгоре ђуди комунизма поистовећене су са антифашизмом. А ту је као љути зачин додат и стаљинизам, тако да је „чишћење“ било темељито и неселективно.

Скинути су многи истински борци и јунаци, порушене бисте, оскрнављена гробља. За нову, младу десницу исписана је ретуширана „дајест“ историја, која мења визуру прошлости и започиње ревизију кривица и заслуга. Али, то није водило и не води помирењу, тако бар изгледа, него новим и још тежим мржњама и анатемама.

Сада изгледа овако: антифашисти су били и партизани и четници, вијали су Немце и једни и други. Злочине против свог народа чинили су и једни и други. Мада такав рецепт за помирење не вреди, све док се историја не очисти од идеологије.

Сада се враћају предлози да се београдским улицама и трговима врате некадашња имена бораца и јединица Црвене армије. То су, дакле, делови Украјинског фронта, који су, како нас историја учи, „по одобрењу Врховног штаба НОВ и ПОЈ“ својим левим крилом прошли Балкан, како би се спојили са главним стратегијских снага. А оне су, како пева и Бајага, ишле „на Берлин“.

Е сад, из историје смо учили да смо се ослободили сами а Црвена армија била само нека врста госта која је преко наше државе у формирању предузимала гоњење већ рањеног непријатеља.

Али, чему онда Сремски фронт и сачекивање опасних Немаца трупама топовског меса неуких младих бораца? Немци би ионако отишли. Зашто је погинуло више десетина хиљада дечака да би их у томе успорили? То је већ заврзлама из односа према злочину и истини.

Ту се прича о улицама не завршава, као ни о генералисимусу Стаљину. После тога пао је Берлин и црвена застава окачена је на полусрушени Рајхстаг. Све остало је историја, која се може исписати поново, као и име улице.

У београдском насељу Церак, улицама нису дата имена људи, него дрвећа. То је можда најправедније и најздравије. Улица липа, кедрова, малина, бреза, црвених храстова, борова, церски венац, виноградски венац.

Кад умре дрво, које ионако никоме никада није учинило зло, засадиш ново и чуваш његову улицу. ■

У београдском насељу Церак, улицама нису дата имена људи, него дрвећа. То је можда најправедније и најздравије. Улица липа, кедрова, малина, бреза, црвених храстова, борова, церски венац, виноградски венац. Кад умре дрво, које ионако никоме никада није учинило зло, засадиш ново и чуваш његову улицу.

Музичка традиција

Свечани концерт
Уметничког ансамбла
Министарства одбране
„Станислав Бинички“

Поводом великог јубилеја
- 110 година од оснивања,
у Централном дому
Војске Србије одржан је
свечани концерт
Уметничког ансамбла
Министарства одбране
„Станислав Бинички“

Ерхунској музичкој академији, 28. септембра, присуствовали су министар одбране Драган Шутановац, начелник Генералштаба ВС генерал-потпуковник Милоје Милетић, представници Министарства одбране и Војске Србије, бројне познате личности из света музике и културе и верна публика која на концертима „Станислава Биничког“ увек испуни Велику салу Дома Војске до последњег места.

У част Станислава Биничког, великана чије име Ансамбл носи, војне музичке традиције, која се простире у три века, великих заслуга за њен развој и трајање преточено у бројне уметничке бисере непролазне вредности, његови следбеници надахнуто су извели дела наших и страних аутора. Чули су се тактови чувеног „Марша на Дрину“, који је компоновао управо Станислав Бинички, маршева „Александар I Обреновић“ и „Флорентинер“, композиција „Тамо далеко“, али и

ИЗ ТРИ ВЕКА

потпури популарних композиција шведске групе „АББА“, непролазне „Жуте дуње“ и стихови Алексе Шантића, које је казивао глумац Иван Босиљчић, водитељ програма.

Концерт су украсили гласови наших познатих естрадних уметника који често наступају са Ансамблом – Маје Оцаклијевице, Иване Кнежевић, Мине Лазаревић, Мирјане Јовановић и групе „Легенде“.

Дириговали су Павле Медаковић, Војкан Борисављевић и начелник Ансамбла капетан Игор Митровић.

Концерт поводом 110 година постојања Уметничког ансамбла „Станислав Бинички“ био је још свечанији због отмености реновираног Централног дома Војске Србије, који ће све више бити место истинских културних догађања. ■

Снимио Д. БАНДА

Почиње трећи циклус гарнизонских курсева енглеског језика

Улазница за свет

Од половине октобра у 11 гарнизона Војске Србије 50 наставних група почеће трећи циклус курсева енглеског језика. На темељима искуства са претходне две генерације полазника, Управа за обуку и доктрину J-7 Генералштаба наставља реализацију *Стратегије учења енглеског језика*, која је светлост дана угледала у августу 2007. године. Она предвиђа да се до 2010. године свим професионалним припадницима војске омогући да похађањем курса достигну одговарајући ниво познавања енглеског језика према стандарду НАТОа STANAG 6001, а који захтева формацијско место на које су постављени или на њих претендују.

Начелник Управе за обуку и доктрину генерал-мајор Петар Ђорнаков каже да ће истрајати у намери да строгим поштовањем правила и фер приступом свима буде друже-на прилика да проговоре енглески језик.

Учење језика – део обуке

– Са гарнизонским курсевима почели смо 2007. године када смо схватили да постојећи модел учења енглеског језика на интензивним курсевима на Војној академији или усавршавања у иностранству не пружа праву шансу већем броју припадника Војске да достигну одговарајући степен знања – подсећа генерал Ђорнаков. Он каже да је више од две године искуства показало да су *Стратегија учења енглеског језика* и преглед формацијских места која захтева одређен степен знања оправдали свој смисао јер су омогућили да пројекат функционише и из године у годину добија на квалитету.

– Те, 2007. године, почели смо са 30 наставних група у којима је било места за 329 полазника. Следеће године, због великог занимања, тај број се попео на 43 наставне групе са 506 полазника – наводи Ђорнаков.

Већ други циклус курсева разликовао се од првог, будући да је формирано неколико група у којима се настава одвијала интензивно, током целог радног дана и недеље у трајању од три месеца. Наиме, команде су, према сопственим потребама и могућностима, препоручиле Управи за обуку и доктрину такав вид организације предавања јер се увидело да је „безболније“ ослободити старешину свих дужности током та три месеца, него га сваки дан одвојати од редовних задатака.

Други циклус, према речима генерала Ђорнакова, донео је и завршни тест знања на коме су полазници курса стицали увид у реалне могућности да положи испит језичких вештина по стандарду STANAG. Они који би задовољили критеријум завршног теста упућивани су на полагање испита по STANAG-у, док су они који нису показали довољно знања, практично сами себе су дисквалификовали од даљег усавршавања, барем док сви не добију по једну шансу. Тај принцип, како каже наш саговорник, строг је, али и поштен јер свима пружа једнаке могућности.

Генерал Ђорнаков каже да су веома добри резултати постигнути у формирању групе наставника који су изнели терет претходна два и почињу са трећим циклусом курсева по гарнизонима. До сада, њих 37 прошло је курсеве оспособљавања и припреме за наставу, као и семинар на којем су информисани о критеријумима испита STANAG. Иако су за своје досадашње ангажовање плаћани по уговору о делу без других права из радног односа, наводи Ђорнаков, они су остали верни пројекту и веома су посвећени послу који раде.

– За ове две године у гарнизонима смо формирали и седам кабинета за самостално учење енглеског језика и успели да у њима запослимо наставнике енглеског језика. Они представљају добру подршку свима који желе самостално да унапреде своје језичке вештине – каже начелник J-7.

Војна организација, сматра Ђорнаков, у извесном смислу трпи због курсева који се спроводе у току радног времена, али да један од циљева пројекта и јесте да се учење језика препозна као обука. После две године отпор овом начину едукације углавном је нестао и команданти су навикнути да курсеве енглеског сматрају активностима првог реда.

Иницијатива групе

Генерал Ђорнаков каже да курсеве који почињу од октобра носе нови квалитет јер су у себи сублимирали искуства из претходна два циклуса где су прележане све „дечје болести“.

– Једна од примедби код претходних група, иако су све оне биле почетничке, иако су наставници имали обавезу да их хомогенизују, било је управо неједнако по-

Начелник Управе за обуку и доктрину генерал-мајор Петар Ђорнаков

У нову фазу усавршавања улази се са снажном жељом да се превазиђе језичка баријера међу професионалним припадницима Војске Србије. Број формацијских места која захтевају ниво познавања енглеског језика повећан је за око 400 и то на предлог јединица и команди.

четно знање. То је стварало проблеме и полазницима и наставницима – каже генерал. Он наводи да се управо из тог разлога, пре почетка новог курса, приступило уводној провери која је за око три дана обухватила готово 800 кандидата.

На основу показатеља поменутих тестова, први пут ове године организују се курсеви језика на три нивоа. Први ниво намењен је потпуним почетницима који немају никаква знања енглеског језика. Након њега, полазници ће добити интерну диплому која им пружа могућност за више нивое усавршавања. На другом нивоу усавршаваће се кандидати који према стандарду STANAG имају резултат „један минус“, што значи да им збир оцена четири вештине, говора, писања, читања и слушања не прелази четири.

Основни циљ такозваног вишег почетног нивоа јесте да полазници након њега достигну ниво STANAG 1.

Шта се тиме добија? Прво, правим почетницима омогућили смо да заиста почну од нуле у савладавању језика, а да при томе не коче оне који на курс крећу са више знања, док смо полазницима вишег почетног нивоа омогућили да уместо 250 до 280 часова предавања имају 500 часова, што их кандидује да сигурно добију први, а у неким случајевима, односно из неке од вештина и други ниво по STANAG-у – објашњава генерал Ђорнаков.

На трећи ниво ићи ће кандидати који су на тестовима добили „један плус“, односно који су у некој од вештина показали ниво знања преко један. Они који ће после овог циклуса полагаати за STANAG 2 сертификат, под условом да су прошли сва три нивоа имаће фонд од 750 часова.

– Треба рећи да ће од октобра бити више интензивних курсева, што је као предлог потекло из јединица по дубини, на којима ће се настава одвијати током целог радног дана. У Београду, Панчеву и Нишу биће седам таквих група – напомиње генерал Ђорнаков.

Начелник Управе за обуку и доктрину наглашава да је ревидиран и Правилник о формацијским местима са познавањем енглеског језика, чиме је тај број са досадашњих 1.300 повећан на око 1.700. И то је, према речима нашег саговорника, иницијатива која је потекла од људи из трупе који су предлагали која су то нова формацијска места за чију би се попуњу морао поседовати и одређени сертификат познавања енглеског. У ту групу још нису уврштена формацијска места јединица које ће бити декларисане за учешће у мировним операцијама.

– Ми сматрамо да је то један веома пристојан број људи, што ће интероперабилност јединица, команди, па и војске у целини подићи на виши ниво. Један од партнерских циљева је, као што смо рекли, учење енглеског језика. То није са-

Ригорозни према одсутнима

Генерал-мајор Петар Ђорнаков каже да су у претходном циклусу курсева због нередовног присуства настави расформиране три наставне групе, а учење 69 полазника је прекинуто, међу којима има пуковника и генерала, каже Ђорнаков.

– Тамо где смо на основу извештаја утврдили да је степен присуства настави био испод 70 посто ми смо укинули наставну групу. Полазници су се личним уговорима обавезали да присуствују на најмање 80 посто наставе и нисмо толерисали никакве субјективне разлоге недоласка – изричит је Ђорнаков.

Према његовим речима, свако ко трећину часова не проведе на курсу није у стању да прати наставу и самим тим омета остале полазнике. Део утврђивања одговорности у тим случајевима препуштен је командантима, јер се из Генералштаба не могу објективно сагледати сви појединачни случајеви, додао је Ђорнаков.

мо циљ, него и услов свих услова када се говори о нашем учешћу у Програму Партнерство за мир. Неопходно је, дакле, да имамо људе који би могли да учествују у заједничким пројектима. Уско грло које је у том смислу до сада постојало, које чак и данас постоји, постепено се отклања – подвлачи Ђорнаков.

Наш саговорник оцењује да је број од око 800 људи који је током 2008. и 2009. године изашао на тестирање по систему STANAG више него задовољавајући у односу на број професионалних припадника Војске Србије.

– Не треба грајити илузије да се енглески језик сада учи са лакоћом и да се постижу изванредни резултати, али се мора признати да, нарочито када је реч о гарнизоним курсевима који су до сада најмање популарни, постоји велики напредак – каже Ђорнаков.

Централизовани приступ управљања пројектом учења страног језика показао се, закључује Ђорнаков, као оправдан. Као аргумент томе он наводи податке са анализа функционалних и оперативних способности, који кажу да се ниво познавања страног језика побољшао за 31 посто. ■

Александар ПЕТРОВИЋ

„Отворени дан“ у Београду, Панчеву и Крагујевцу

Гарда је, 29. септембра, трећи пут отворила врата у акцији „Отворени дан“. Из године у годину број посетилаца се повећавао и овога пута било их је више хиљада.

Домаћин је припремио богат програм. Најпре, разгледања Спомен собе у којој сабље, оружје, фотографије и документа из разних периода причају о историјату јединице.

Почасни одред Гарде, са оркестром, показао је како изгледа давање почести, овога пута не страним државницима, већ школарцима – они су ходали по црвеном топиху, предаван им је рапорт и пратили су их звуци марша.

Приказан је и рад послуга почасне артиљеријске палубе.

Војна полиција представила се вежбом која је део сегмента обуке за мултинационалне операције.

Изложене су и униформе, затим пешадијско наоружање, борбена оклопна возила, а приказан је и део физичке обуке са акцентом на борилачким вештинама.

Домаћин „Отвореног дана“ у касарни „Аеродром“ у Панчеву, 26. септембра били су припадници 333. инжењеријског батаљона ВиПВО, јединица која је успешно извршила обиман и одговоран задатак инжењеријске подршке за недавно одржани аеромитинг „Батајница 2009“. У припреми акције помогли су им и припадници 250. ракетне бригаде ПВО, Специјалне бригаде и 2. Центра за обуку. Око хиљаду посетилаца присуствовало је приказу наоружања и опреме које користе припадници војске из гарнизона Панчево.

„Отворени дан“ у касарни „Милан Благојевић“ у Крагујевцу организован је у оквиру обележавања 30. септембра – Дана артиљеријско-ракетних јединица за противвоздухопловна дејства. Домаћини из 250. ракетне бригаде ПВО угостили су грађане Крагујевца и околине, међу којима је било највише ученика градских основних школа. Гости су имали прилику да се упознају са ракетним системима ПВО „Куб“ и „Нева“, стрељачким наоружањем и осталом опремом којом јединица располаже. ■

М. Ш. – А. А.

сарадња

ДОБРА ОПРЕМЉЕНОСТ АКАДЕМИЈЕ

Мајор Сорен Остергард, шеф радне групе Краљевске гарде Данске, оценио је да је организација војног школства у Србији изузетно добра, јер гарантује снажан развој и војног и цивилног сектора.

– Импресионирани смо опремљеношћу Војне академије и чињеницом да се у овој установи, на једном месту, школују припадници свих видова оружаних снага. Уверили смо се да овакав систем добро функционише и гарантује добру оспособљеност официра. Војно школство у Данској другачије је уређено, будући да тамо сви официри каријеру започињу од обичног војника, стално се усавршавајући.

Размена корисних искустава

Начелник Војне академије бригадни генерал Младен Вуруна примио је 22. септембра делегацију Краљевске гарде Данске, која је боравила у вишедневној посети Министарству одбране и Војсци Србије. У разговору са гостима презентована је највиша војна високошколска установа у Србији, а разговарано је и о могућностима будуће сарадње.

Посета данске делегације значајна је јер се планира да наша војна академија добре односе са Краљевском гардом прошири и на сарадњу са данском војном академијом.

– Посете попут ове веома су важне за наше студенте и Академију у целини – рекао је после сусрета са гостима заменик начелника Војне академије пуковник Бранко Бошковић. – Ради се о узвратној посети, јер је група наших студената и млађих старешина већ боравила у Данској. Ове посете доприносе размени искустава и развијању пријатељских односа два система одбране.

Током обиласка Војне академије шесточлана данска делегација изразила је задовољство условима у којима живе и раде будући официри Војске Србије. Гости са севера обишли су библиотеку и Интер-

нет салу, кабинете за самостално учење грчког и енглеског језика – донацију оружаних снага Велике Британије.

Посебан утисак на госте оставила је посета просторијама у којима студенти уче о својствима мотора, путничких и борбених моторних возила. Током обиласка кабинета наоружања Копнене војске, данским гардистима представљене су основне особине пешадијског наоружања које се користи у јединицима наше војске. У особине и квалитет оружја на коме се обучавају студенти гости из Данске су се и лично уверили на гађању у стрелани Академије.

– Веома смо задовољни посетом Војној академији у Београду – изјавио је мајор Сорен Остергард, шеф радне групе Краљевске гарде Данске. – Драго нам је што смо добили прилику да сагледамо систем и начин учења и рада будућих официра ваше војске. Посета је показала да постоји пуно области у којима можемо да учимо једни од других. Једна од њих је, примера ради, повезивање војног и цивилног школства, које је Србија успешно обавила, а то Данска тек треба да уради. Такође, сматрам да би српској држави и војсци била драгоцене наша искуства везана за обуку и учење у мултинационалним операцијама.

Гостима из Данске приказан је и део програма спортске обуке студената Војне академије у Центру за физичко васпитање, спорт и рекреацију Министарства одбране.

Посету Србији, припадници данских оружаних снага наставили су обиласком установа и организационих целина Министарства одбране и Војске Србије. ■

Р. ДРАГОВИЋ
Снимио Д. БАНДА

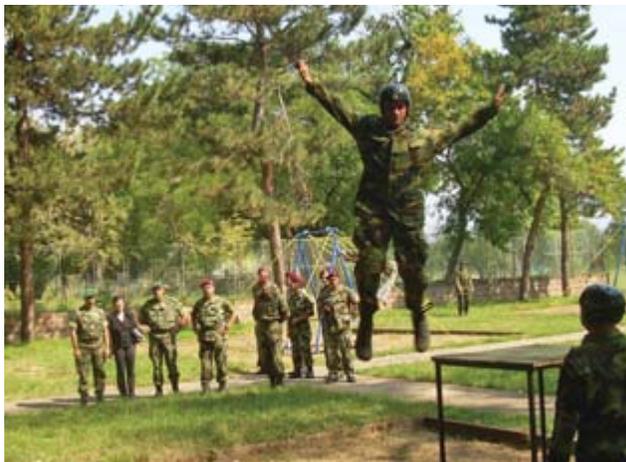
Специјалци Португалије у Србији Почетак сарадње

Припадници Специјалних јединица Војске Португалије посетили су средином септембра Специјалну бригаду. У Панчеву им је приказана обука у верању, а у Нишу, током посете 63. падобранском батаљону, потугалски падобранци су се највише интересовали за начин реализације обуке али и за капацитете инфраструктуре за обуку, падобране и падобранску опрему.

Циљ посете португалских специјалаца нашим елитним јединицама јесте размена искустава у реализацији специјалистичких обука, искуства из области обуке специјалних операција, као и следавање могућности реализација евентуалних заједничких стручно-специјалистичких обука.

– Инпресиониран сам оним што сам видео у 63. падобранском батаљону, истакао је потпуковник Пауло Сера Педро из Специјалних јединица Војске Португалије. – Ваша јединица је мања од оне коју ми имамо, али поседује све потребне капацитете, како по питању реализације падобранског тренинга, тако и у смислу оперативног ангажовања јединица. Разликујемо се по опреми за обуку, типовима падобрана и летелица које користимо, али зато нам је циљ исти. Изузетно сам задовољан оним што сам видео у Нишу и мислим да постоје реалне могућности за сарадњу – оценио је потпуковник Педро.

Он се веома похвално изразио и када је у питању падобранска обука, јер на нишком аеродрому већ неколико година постоји Цен-

тар за обуку падобранаца, један од најмодернијих у овом делу Европе, намењен за реализацију комплетног земаљског дела падобранске обуке, реализацију курсева, складиштење и чување падобрана, као и одржавање падобрана у посебној радионици.

Ретке су војске које имају изграђену такву инфраструктуру за обуку падобранаца, а сличан објекат постоји и у војсци Португалије. Војска Србије се са таквим капацитетима водећа земља у региону према могућностима за реализацију обуке војних падобранских јединица. ■

В. КРСТИЋ

Приказ наоружања и војне опреме у Бору

Пети центар за обуку из Зајечара и Организација резервних војних старешина у Бору организовали су приказ наоружања и војне опреме. Приказ је посетило више од хиљаду ученика основних и средњих школа, студената, резервних војника старешина и грађана Бора, а међу њима су били и заменик председника општине Бор Зоран Јанковић и председник Скупштине општине Драган Марковић. ■

З. М.

„Отворени дан“ у Речној флотили

У Речној флотили, 15. септембра, први пут је организована акција „Отворени дан“. Кроз капију новосадске касарне „Александар Берић“ први су прошли они најмлађи, најнестрљивији и најзнатижељнији, деца из неколико вртића предшколске установе „Радосно детињство“ и ученици новосадске основне школе „Васа Стајић“ са својим васпитачима и наставницима.

Домаћини – припадници Речне флотиле, посетиоцима су приказали своје бродове, од речних патролних чамаца, миноловаца до јуришних десантних чамаца, бродског наоружања, опреме за специјалну јединицу ронилаца и средстава понтонирских јединица.

Преко две хиљаде посетилаца имало је прилику да са обале зимовника посматра и приказ обучености овог састава током извођења кратке и ефектне тактичке вежбе на води. Нарочито ефектан био је наступ ронилаца који су приказали диверзију и зарањање у воду са гумених чамаца у покрету. ■

Б. М. П.

Обележен Дан Службе телекомуникације и Бригаде везе

У присуству начелника Управе за телекомуникације и информатику генерал-мајора Радивоја Вукобрадовића, припадници Службе телекомуникације и Бригаде везе обележили су свој Дан – 20. септембар.

На свечаности организованој тим поводом командант Бригаде везе пуковник Влатко Курај је истакао да се Дан Службе телекомуникације од прошле године обележава у знак сећања на дан када је престолонаследник Александар Карађорђевић, 1916. године, одобрио Уредбу о војном телеграфу којом је веза, до тада у саставу инжењеријских јединица, издвојена и организована као самостални род војске. ■

Д. Г.

Обележен дан интендантске, техничке и саобраћајне службе

У Центру за обуку логистике у Крушевцу одржана је свечаност на којој је обележен дан интендантске, техничке и саобраћајне службе.

Командант Центра за обуку логистике пуковник Милорад Димитријевић истакао је том приликом да је у протеклих годину дана Центар за обуку логистике, чији је основни задатак обука кадра техничке, саобраћајне и интендантске службе, знатно допринео подизању функционалних и оперативних способности команди и јединица Војске Србије и организационих целина Министарства одбране. ■

З. М.

Седам деценија брода „Козара“

Упловио у историју

**Командни брод
Речне флотиле
Војске Србије од
свог упловљавања
у новосадску луку
и укључивања у
Речну флотилу,
далеке 1961. године,
представља стуб
одбране једне
трећине дунавског
водотока, колико
припада Србији
и њеним обалама,
и понос свих
припадника Флотиле**

Била је то велика свечаност. Крајем маја 1961. године у поткозарском селу Градина, делу јасеновачког споменичког комплекса, организовано је уматичење брода којим ће се наша речна флотила деценијама поносити. Набављен само неколико месеци раније од немачког „Баварског Лојда“, брод је добио име по планини која је постала синоним страдања српског народа у Другом светском рату. Данас „Козара“ обележава седмдесет година од поринућа у аустријском Линцу 1939. године и готово пет деценија пловидбе под заставом Југославије и Србије.

Некада део окупационих снага које су господариле Балканским полуострвом, брод је, под именом „Кримхилд“, својевремено изграђен с циљем јачања немачке морнарице. Осим повећања флоте ратних бродова основне намене, у немачкој ратној морнарици, наиме, уочи почетка Другог светског рата почиње рад на пројектовању и изградњи помоћних ратних бродова на стратегијски важном Дунаву. Као плод таквих напора немачке ратне машинерије, почетком 1939. године започета је изградња три брода истог типа „Ута“, „Кримхилд“ и „Брунхилд“. Сва три брода грађена су као брзи матични бродови базе.

■ Поринуће

Свечано поринуће брода „Кримхилд“, у тада немачкој луци Линц, било је 15. септембра 1939. године. Након тога брод је укључен у састав Црноморске флоте немачке морнарице. Намена брода била је да служи као командни брод команданта за поморске и речне снаге на сектору Дунава, Црног мора и Дњепра, те као брод матица и за један дивизион миноловаца. У том периоду неколико пута пловио је кроз Београд и Нови Сад, као део окупационих снага. У саставу Црноморске флоте био је све до 1945. године. Тада нико није ни слутио да ће једног дана бити југословенски, а затим и српски.

Од капитулације Немачке до 1948. године брод је био ратни плен америчких окупационих снага и служио је за смештај делова штабова дивизија. Према подацима бродарског музеја у Регензбургу, тада је променио име у „Орегон“.

Након тог кратког периода, брод је предат фирми „Баварски Лојд“, која му је вратила старо име и претворила га у хотел. Сходно новој намени „Кримхилд“ је изгубио наоружање и добио нову, друга-чију опрему. И данас је на горњој палуби видљиво место на коме су се налазили двоцевни противавионски топови калибра 40 милиметара. Као брод ресторан, коришћен је све до 1954. године, када је због нерентабилности затворен. Том приликом отељен је у један рукавац Дунава и предат на чување. Наредних шест година „Кримхилд“ ће бити стамбени објекат.

У време кад је немачки брод преживљавао најгоре тренутке од изградње, у југословенској речној флотили указала се потреба за ратним бродом посебне намене, који би могао да буде истовремено и пловећа учионица и командни брод и база – матица за све друге бродове Флотиле. Решење је пронађено управо у броду „Кримхилд“, који је, некако у то време, постао предмет трговинске размене између сисачког „Дунавског Лојда“ и „Баварског Лојда“ из Регенсбурга. С обзиром на то да је Немцима уместо ратног брода био потребнији један теретни шлеп, на договор се није дуго чекало, па је „Кримхилд“ релативно јефтино, практично по цену главних мотора, постао власништво југословенског бродарског предузећа. Убрзо се показало да ратни брод није био рентабилан у привреди, па је „Кримхилд“ понуђен Флотили, као решење проблема насталих због непостојања командног брода – матице. Тадашњи командант Речне ратне флотиле капетан бојног брода Михаило Тодоровић није се много двоумио па је за непуних шест месеци брод „Фрушка гора“ замењен за „Кримхилд“, који тако постаје пловило „број 1“ у Флотили.

■ Обележје Новог Сада

У налазима војне комисије која је касније преузела брод констатовано је да је „Кримхилд“, осим по конструкцији, веома солидан и што се тиче стања основних уређаја и система на броду. Закључак је био недвосмислен: „Иако је брод грађен 1939. године није застарео, како по својим конструктивним особинама и материјалу од којег је израђен, тако и по самом распореду просторија... Нађено стање брода омогућава његово коришћење у предвиђене сврхе, односно за командни брод дивизиона речних миноловаца, брод радионицу и школски брод. Сваке године у летњем периоду у РРФ долази на стаж велика група питомаца и слушалаца свих морнаричких и неких других школа. У недостатку сличног брода, РРФ је имала много потешкоћа око смештаја и обучавања командног људства, што би се преузимањем овог брода успешно решило...“

И тако... После уматичења и добијања имена које ће поносно носити и у наредном веку, „Козара“ се упућује у луку у којој ће бити

готово педесет година. У српској Атини, симболу борбе за слободу и културни васкрс српског народа, „Козара“ је убрзо постала нераздвојни део градског језгра, омиљено обележје Новог Сада и Новосађана. Убрзо по упловљавању бродска посада и нови брод се укључују у јединицу, припремајући се за обављање наменских задатака. Паралелно с тим, посада се обучава и за опслуживање прилично захтевног брода. Из појединих дужности и њиховог обављања види се да је РРФ, иако стотинама километара далеко од мора, поштовала церемонијал Ратне морнарице.

Од првог тренутка и доласка у јединицу, брод је коришћен као брзи матични брод за мање јединице, приликом њихових вожњи по пловним путевима Дунава, Тисе, Саве, Драве и Бегеја. Овде је важно напоменути да Србија има више од 1.600 километара пловних путе-

У РУМУНИЈИ

У званичној посети Ратној речној флотили Румуније брод је био пре равно три деценије, 1979. године. Тадашњи командант „Козаре“ капетан фрегате Миодраг Николић (популарни Чивијаш), који је до сада најдуже командовао тим бродом, сећа се упловљавања у Браилу:

– Пловили смо до луке у којој базира њихова флотила да би се, нешто пре упловљавања, посада постројила у белим униформама за рубни поздрав. Њихове посаде су такође биле на својим пловилима за отпоздрав, било је то величанствено осећање моћи...

ва дунавског басена, што је око 30 посто његових укупних пловних путева. Сава је кроз Србију пловна у дужини од 207, Тиса 174, а канали система ДТД 664 километра, што довољно сведочи о значају која Речна флотила има за одбрану српских водотока и речних обала. „Козара“ може да понесе 45 тона горива за бродове, 30 тона воде и количину хране довољну за петнаестодневну употребу за око 300 људи. Брод таквих капацитета био је неопходан и приликом вежбе Речне флотиле у рејону Титела „Тиса 2009.“ када је храном и водом опслуживао комплетан логор.

■ Респектабилан командни брод

Све време брод је био и командни брод команданта Речне ратне флотиле. Нема команданта Флотиле који тај брод није користио као своје друго родно место, поред оног у новосадској касарни. Приликом свих већих маневара, командант РРФ је са командног брода пратио и оцењивао рад својих потчињених. Осим команданта, на брод су укључиване и команде привремених састава за командовање вежбама и гађањима, а кад није било вежби, „Козара“ је служила као пловећа учионица. Нема поморског старешине, младог официра или подофицира РРФ који није крочио на „Козару“. Своју прву пловидбу реком остварили су управо на том броду. Баш као и слушаоци највише војне школе, Школе националне одбране, који се бар једном годишње нађу на његовим палубама. Њихова пловидба до Ђердапа постала је традиционална.

Осим за командовање и обуку, „Козара“ је све ове године била и резиденцијални објекат за потребе највиших државних и војних органа, који су на броду реализовали пријеме високих званичника страних држава. У оквиру међународне војне сарадње брод је два пута боравио и у иностранству.

Држава којој припада готово трећина водотока Дунавског басена с правом се поноси не само својом Речном флотилом, већ и својим бродом посебне намене, командним бродом „Козара“ чија пловидба Дунавом и његовим притокама одувек изазива неподељену пажњу случајних посматрача, али и стручњака који се, из године у годину, с чуђењем уверавају у способности посада које успевају да плове и тако ћудљивом реком. ■

Дарко СТРИЧИЋ

Штабна ратна вежба у Команди за обуку

У Команди за обуку реализована је штабна ратна вежба „Одлучан одговор“.

Основни циљ вежбе је увежбавање штабних официра у практичном штабном раду на планирању операција.

Током реализације вежбе учесници су показали висок степен обучености на примени стандардних оперативних процедура у процесу доношења одлуке команданта. ■

Н. Д.

Обележен Дан АБХ службе

У касарни „Цар Лазар“ у Крушевцу, припадници 246. батаљона АБХО и Центра за усавршавање кадрова АБХО, свечано су обележили Дан АБХ службе – 28. септембар.

Свечаности су присуствовали начелник Института за стратегијска истраживања генерал-потпуковник Милан Зарић, заменик команданта КоВ бригадни генерал Видоје Живковић, представници Команде за обуку, локалне самоуправе, привредних организација и представници Српске православне цркве.

На свечаности је истакнуто да су припадници АБХ службе стручно оспособљени за извршавање задатака у свим мисијама Војске Србије као и да своје знање и искуство преносе припадницима наше али и других војски. ■

А. А.

ТРЗ Крагујевац обележио 59. година постојања

Технички ремонтни завод у Крагујевцу обележио је 25. септембра 59. година постојања. Директор завода пуковник Југослав Радловић, честитајући празник запосленима, нагласио је да је Технички ремонтни завод прошлу пословну годину завршио потпуно испуњеним планом рада.

– У дану када слаavimo 59. година рада можемо да кажемо да потребе за нашим услугама постоје и ван граница наше земље. Зато нам је намера и циљ да постанемо регионални центар за ремонт и демилитаризацију неперспективних убојних средстава, рекао је пуковник Радловић и нагласио да ће 2010. година бити година великих послова који ће упослити капацитете завода, као и града Крагујевца.

Технички ремонтни завод Крагујевац основан је 1950. године и од тада је лидер у области генералног и техничког одржавања муниције и минскоексплозивних средстава Војске и МУП-а. ■

Р. Д.

Тренажно гађање артиљеријско-ракетних јединица

У 204. авијацијској бази на аеродрому Батајница одржано је тренажно и контролно тренажно гађање артиљеријско-ракетних јединица за противваздухопловна дејства из гарнизона Нови Сад, Ниш, Лесковац, Краљево и авијацијских база у Лађевцима и Батајници.

Активност је део планског годишњег задатка, који претходи бојним гађањима, којима се врши контрола и оцењивање јединица.

У вежби која је трајала од 20. до 30. септембра учествовали су професионални војници и војници на служењу редовног војног рока. ■

Н. Д.

ОДБРАНА
СПЕЦИЈАЛНИ ПРИЛОГ 48

Војни меморијали и места страдања из Другог светског рата

Под овим небом човече усправи се

Аутор прилога Дејан Ристић

Својина народа

Читав спектар стваралаштва у раздобљу након окончања Другог светског рата постао је „својина народа“, па је стога он морао да буде одраз, објашњење и документ стварности. Форма којом су се уметнички садржаји презентовали морала је, такође, да буде приступачна и лако схватљива обичном човеку из народа. Дела која су испуњавала ова два захтева сматрана су „високо идејним“ и она су деловала васпитно, те су могла да утичу на подизање друштвено-политичке и идеолошке свести свих оних који су са њима били упознати.

Сабрани војни меморијали, који потичу са већег дела територије Старог континента, северноафричких и блискоисточних предела, репрезентују драгоцен сегмент богате културне баштине поникле из раздобља Другог светског рата. Испреплетаност визура и углова посматрања, инфилтрирање економских, политичких, верских, етничких и војностратешких интереса у процес настајања појединих војних меморијала, њихова изузетна разноликост и висока културолошка и уметничка вредност – све то омогућава приступ читавом низу суштински важних сазнања о схватањима творца, наручилаца и посматрача ових специфичних меморијала.

Проблематизација друштвено-историјских процеса до којих је долазило у ранијим раздобљима приликом суочавања са друга-

чијим, непознатим или туђим представља посебан аспект разматрања феномена *ратничких споменика*. Такав приступ пружа простор за отварање питања сучељавања различитих културних матрица и традиција, али и историјских сусрета политички, етнички, религијски и културолошки јасно диференцираних политичких субјеката.

Полазећи од тога да раздобље настанка војних меморијала представља уједно и историју њихових генеричких идеја, посебну пажњу завређује дефинисање политичког аспекта будући да је идеолошки слој културе омеђен и условљен историјским,

друштвеним и политичким појавама и процесима. Настанак војних меморијала посвећених успомени на догађаје и личности из раздобља Другог светског рата на овим просторима био је двоструко условљен. На основном нивоу, под овим се подразумевало прогресивно кретање и развој уметности унутар сопствених закономерности, при том избегавајући друштвено и политичко квалификовање. Са друге стране, архитектура, вајарство и други видови уметности нашли су се у контексту реалних историјских, али пре свега политичких процеса и захтева који су доминантно утицали на њихове основне карактеристике.

Војни меморијали и места страдања могу се класификовати по неколико принципа, међу којима су посебно значајни хронолошки, историјско-догађајни, територијални и архитектонско-садржајни. Истовремено, они се могу сврстати и у две групе које би чинили *споменици победе* (пример: Спомен-комплекс „Батинска битка“) и *споменици упозорења* (пример: тзв. југословенски павиљон у Аушвицу или комплекс логора у Јасеновцу).

Полазећи од чињенице да је највећи део војних меморијала настао након 1945. године, неопходно је указати на основне детерминанте тог раздобља и на успостављање новог односа према културним добрима која су сведочила о претходним оружаним сукобима.

Читав спектар стваралаштва у раздобљу након окончања Другог светског рата постао је „својина народа“, па је стога он морао да буде одраз, објашњење и документ стварности. Форма којом су се уметнички садржаји презентовали морала је, такође, да буде приступачна и лако схватљива обичном човеку из народа. Дела која су испуњавала ова два захтева сматрана су „високо идеј-

ним” и она су деловала васпитно, те су могла да утичу на подизање друштвено-политичке и идеолошке свести свих оних који су са њима били упознати.

УПОТРЕБА УМЕТНОСТИ

У назначеном периоду могуће је уочити две етапе градитељског деловања на српском и југословенском простору. Прву фазу карактерисао је репресивни однос социјалистичке идеологије, оличене у владајућим структурама, и одговор на њега. У другој, знатно дужој фази, дошло је до либерализације свеукупне друштвене и културне сфере која се у пуној мери одразила и на област подизања споменика посвећених догађајима из minulih ратова.

Српска и југословенска култура, поред своје укључености у токове шире европске и светске уметничке сцене, нашле су се и у нераскидивој вези са политичким и партијским кретањима која су знатно одређивала њихов идентитет и развој. Прве послератне године донеле су успостављање контроле у различитим културним сферама, па тако и у области изградње војних меморијала. Нова, владајућа идеологија тежила је употреби уметности у конкретне политичке циљеве. Радило се о логичком продужетку доминације теме социјално ангажоване, политичке уметности. Ово раздобље, које је хронолошки омеђено ослобађањем земље 1944–1945. године и раскидом са Информбироом, до кога је дошло три године касније, дуго се посматрало као празан ход културног стваралаштва, као врхунац догматске уметности оличене у социјалистичком реализму. Радило се о догматизованој култури која је била својеврсни баштиник левих тенденција социјално ангажоване уметности карактеристичне за тридесете године прошлог века.

После ослобођења земље, нови органи власти потпуно су променили читаву иконос-

феру и сасвим конкретним политичким захватима деловали на промену симболичког и визуелног плана стварајући нови семантички пејзаж који је у крајем периоду представљао метафору апсолутне власти Партије. Копирање совјетског културног модела за своју последицу имало је изостанак било каквих полемика о отвореним културним питањима.

Идеологија социјалистичког реализма почивала је на вишеструкој негацији. Најпре, она је подразумевала елиминисање симбола грађанског друштва, што је представљало негацију скоро читавог западног уметничког наслеђа. Више је цењена сама намера а не толико остварење. Највеће остварење није могло донети рехабилитацију „сумњиве” намере нити је најгоре остварење могло умањити „правилан претходни став”.

До раскида са дотадашњим доминирајућим стилем социјалистичког реализма није могло доћи да није било политичког раскида са земљама Источног блока, односно са Совјетским Савезом и Информбироом. Југословенска држава од тада се недвосмислено окренула Западу, отварајући се за политичке, привредне и културне утицаје који су долазили из тог дела света. Тиме је дошло до успостављања такозване *политике варирања* која је Југославији требало да обезбеди бољи положај у односима са државама укљученим и оба тада водећа војно-политичка блока – НАТО и Варшавски уговор. У савременој историографији, таква политика власти у Београду означена је термином „седење на огради”.

СЕДЕЊЕ НА ОГРАДИ

Бурне промене у политичкој сфери, које су наступиле након раскида са земљама Источног блока и Информбироом, утицале су и на отварање југословенске уметности и њен излазак из својеврсне самоизоливаности.

На самом почетку педесетих година прошлог века долази до напуштања партијског модела културе. То није значило и да се партија лишила појединих облика надзора над сфером културног стваралаштва.

Југословенска културна политика на прелазу из четрдесетих у педесете године прошлог века, која се суштински одразила на област изградње меморијала, представља важан фактор у читавом систему и стратегији спољне политике коју су спроводиле власти у Београду.

Крупне политичке промене које су наступиле раскидом са земљама Источног блока довеле су до прихватања облика просвећеног модернизма који је био увезен са Запада. Циљ таквог заокрета у сфери уметничког стваралаштва и културне политике подразумевао је стварање представе о естетској независности преко нових облика институционализоване уметности од којих се очекивало да буду препознатљиви и лако читљиви у раздобљу снажног и релативно брзог окретања и отварања социјалистичке Југославије према Западу. Зато је ово доба, и то на два начина, представљало важан период у развоју модерне српске културе, а самим тим и битан сегмент у процесу креирања меморијала посвећених догађајима из периода ослободилачких ратова. Најпре, дошло је до сасвим конкретног ослобађања културног стваралаштва од директних утицаја партијске идеологије што је био случај до 1950. године. Са друге стране, тај процес имао је и улогу да створи својеврстан привид вестернизације југословенског друштва и његове културе, иако је оно у суштини и даље остало социјалистичко и идеологизовано. Требао је, наиме, успоставити слику друштва које се ослободило терета реалсоцијализма и које је било опредељено за стварање новог друштвеног и политичког система који би у већој или мањој мери био отворен и заинтересован не само за комуникацију, већ и за прихватање одређених утицаја и достигнућа западне и источне цивилизације. ■

Кадинача

Места страдања

Првих 5.000 жена и деце који су стигли на Сајмиште смештено је у највећу зграду, Југословенски павиљон бр. 3. Оштећен кров и поломљени прозори пропуштали су кишу, снег и снажан северни ветар, што је услове за живот чинило неподношљивим.

Места страдања посебно значајна за националну историју јесу локалитети некадашњег концентрационог логора на београдском Старом сајмишту и стрелиште у Јајинцима.

Током првих шест месеци окупације, сајамски павиљони су остали празни и напуштени. После поделе Југославије, река Сава постала је државна граница, која је раздвајала окупирану Србију и новонасталу Независну Државу Хрватску. Лева обала реке, наспрам Београда, била је, бар формално, део Хрватске, а Сајмиште је означавало њену најисточнију тачку. Пошто су нацистичке власти желеле да задрже директну контролу над границом (посебно због близине српској престоници), обала реке на хрватској страни је остала, највећим делом, под влашћу немачке војне команде у Земуну. У јесен 1941, када су стрелачки водови Вермахта спроводили мере одмазде, у којима је страдала већина Јевреја мушкараца, нацистичка администрација почела је да тражи локацију погодну за смештај преосталих Јевреја – жена, деце и старих – који су због пола, година или физичког стања били поштеђени стрељања. Намера окупатора била је да Јевреје задрже у Србији до пролећа 1942, а потом да их депортују у „прихватилиште на истоку“, односно у један од логора у Пољској. Првобитни план је био да се за Јевреје изгради заточенички логор код села Зосавица близу Сремске Митровице, на око 70 км западно од Београда. Када се испоставило да је земљиште на тој локацији подложно поплавама, градња је прекинута и локација напуштена.

Немачка војна управа је 23. октобра 1941. одлучила да, уместо да гради нови логор, за ту намену преуреди Београдско сајмиште и његове, у том часу, празне павиљоне. То није било идеално место за концентрациони логор, с обзиром на близину града, али су га надлежни, у недостатку време-

на и идеја, прихватили. Сајмиште се налазило на територији под контролом локалне команде у Земуну (Семлин), те је сходно томе, овај логор назван Јуденлагер Семлин – Јеврејски логор Земун.

БЕЗ СРПСКИХ СТРАЖАРА

Предложена локација за Јуденлагер била је формално на територији Хрватске, тако да је пре оснивања логора било неопходно одобрење власти у Загребу. То је, наравно, била чиста формалност, завршена преко Министарства иностраних послова у Берлину. Једини услови које је хрватска влада поставила били су да у логору не буде српских стражара нити полицијаца и да се логор мора снабдевати из Београда.

Адаптацију павиљона изводила је немачка државна грађевинска фирма „Тодт“.

Свим Јеврејима регистрованим у Београду 8. децембра 1941. наређено је да се пријаве у канцеларији „Јеврејске полиције“ (Јуденреферат) у Улици Џорџа Вашингтона. Пошто су предали кључеве својих станова и кућа, спроведени су кроз Београд и преко новоизграђеног понтонског моста на Сави, до логора. До 12. децембра у логору је већ било више од 5.000 заточеника, али је тај број убрзо порастао на 7.000.

Првих 5.000 жена и деце који су стигли на Сајмиште смештено је у највећу зграду, Југословенски павиљон бр. 3. Оштећен кров и поломљени прозори пропуштали су кишу, снег и снажан северни ветар, што је услове за живот чинило неподношљивим. Четири мале пећи нису могле да загреју површину од око 5.000 м², тако да су заточеници патили од промрзлина и упале плућа. Због пренатрпаности, сваки заточеник имао је за себе мање од пола метра простора, на голим дрвеним лежајима. Када су пристигли нови заточеници у јануару 1942, смештени су у Пави-

љон бр. 2, под једнако нехуманим условима. Храна је припремана у кухињи која се налазила у Павиљону бр. 4. Дневно следовање састојало се од воде, слабог чаја, бајате чорбе од купуса или кромпира и малог комада сувог кукурузног хлеба. Исхрана је била тако сиромашна делом и стога што су колаборационистичке власти, задужене за дистрибуцију хране у Београду, Јеврејски логор ставиле на дно листе приоритета. Иако је на Сајмишту било више од 1.000 деце, градска управа је 3. фебруара 1942. објавила, да се „испорука хране Јеврејском логору може вршити тек пошто се задовоље потребе свих осталих становника“.

Ужасни услови у логору Сајмиште десетковали су логоршку популацију. Зима 1941/1942. била је једна од најхладнијих од када се памти. Између децембра 1941. и марта 1942. око 500 јеврејских заточеника умрло је од хладноће, болести или глади. По сведочењу једне од малобројних преживелих, Шарлоте Ћосић (која је касније ослобођена јер је била удата за „Аријевца“), лешеве логораша су одлагани у бивши Турски павиљон, који је служио и као купатило и као мртвачница. Сваких неколико дана мртви су преносени преко залеђене реке Саве и сахрањивани на Јеврејском гробљу. У логору је постојала болница смештена у Спасићевом павиљону, у којој су радили доктор Моша Алакалај и болничарка Хилда Дајч.

ПОГУБЉЕЊА НА ОТВОРЕНОМ

Заточеници су били изложени пребијању, понижавању и самовољи немачких стражара. По сведочењима преживелих, стражари су често фотографисали жене у тоале-

тима, што су оне сматрале посебно понижавајућим. Десетак заточеника је убијено, углавном зато што су покушавали да прокријумчаре писма преко особља Јеврејске болнице, које је посећивало логор. Погубљења су вршена на отвореном, између Павиљона 3 и 4.

Поред јеврејских заточеника, и око 500 Рома и њихове деце доведено је на Сајмиште у децембру 1941. године. По немачким расним законима, Јевреји и Роми третирани су као једнако „инфериорни“ и били су, барем формално, мета сличног дискриминишућег третмана. Међутим, у пракси, нацистичка управа у Београду није спроводила антиромске и антијеврејске мере с једнаким жаром. Иако је много Рома погубљено у јесен 1941, ромска популација, у целини, за разлику од јеврејске заједнице, није била изложена обавезној регистрацији нити масовном систематском заточавању. У ствари, антиромски закони примењивали су се, углавном, на Роме чергаре, тј. на појединце без сталног места боравка, којих је, по проценама нациста, на територији Србије било свега 1.500. Због тога ромска заједница у Србији, за разлику од јеврејске, није била суочена са опасношћу од потпуног истребљења.

Заточени Роми били су смештени у Павиљону бр. 2, где се верује да су услови били гори него у другим павиљонима, с обзиром на то да је већина њих стигла у логор без икаквих личних ствари. Око 60 Рома умрло је током зиме, углавном од болести и хладноће. Остали су ослобођени између јануара и марта 1942, пошто су, преко пријатеља или рођака, успели да набаве доказ да имају стално место боравка. Последња група Рома ослобођена је крајем априла 1942. године.

Спомен-парк у Јајинцима

Немачка војна управа је 23. октобра 1941. одлучила да, уместо да гради нови логор, за ту намену преуреди Београдско сајмиште

Прве жртве гасног камиона у Београду били су особље и пацијенти из две јеврејске болнице у граду. Током два дана, 18. и 19. марта 1942, око 800 људи (углавном пацијената) било је утоварено у гасни камион, у групама између 80 и 100. Сви су умрли од тровања угљен-моноксидом, на путу кроз Београд, до губилишта у Јајинцима, селу у подножју планине Авале, јужно од града. После доласка у Јајинце, седам Срба затвореника вадило је мртве из камиона и закопавало у масовне гробнице. Чим су јеврејске болнице испражњене и затворене, поцело је уништавање јеврејских заточеника на Сајмишту.

Јевреји који су ушли у камион на Сајмишту, никада више нису видели своје ствари. До тренутка када би гасни камион стигао до своје дестинације у Јајинцима, Јевреји који су у неким немачким документима означавани као „товар“, већ су били мртви.

СПОМЕН-ПАРК У ЈАЈИНЦИМА

Спомен-парк „Јајинци“ налази се на подручју београдске општине Вождовац. Подигнут је на локалитету војног стрелишта које су користиле оружане снаге Краљевине Југославије, а које је током Другог светског рата представљало највеће место страдања на територији окупираних Србије.

Масовне егзекуције, које су организоване и спроводиле немачке окупационе снаге и квислиншке формације у Србији, трајале су од 15. јула 1941. до 6. новембра 1943. године.

Гасни камион којим су превозени и убијани јеврејски логораш

У периоду од 8. новембра 1943. до 2. априла 1944, желећи да уклони трагове масовног злочина, Гестапо је организовао ексхумацију и спаљивање посмртних остатака жртава. На основу прикупљених изјава лица ангажованих на ексхумацији и спаљивању лешева, претпоставља се да је на стратишту у Јајинцима усмрћено најмање 68.000 особа. Најновија истраживања указују на број од више од 80.000 страдалих.

Спомен-парк у Јајинцима састоји се из више сегмената и његово формирање отпочело је 7. јула 1951, постављањем споменика на самом улазу у Спомен-парк. Аутори тог споменика били су академски вајар Стеван Боднар и архитекта Леон Кабиљо. Уређење Спомен-парка, установљеног 1960. године, настављено је и у наредним деценијама, а посебно постављањем монументалног споменика управо на месту где су почињени масовни злочини.

Споменик је дело академског вајара Војина Стојића. У уређењу тог места страдања учествовали су и архитекте Бранко Бон и Брана Мирковић. ■

Поља славе

Поводом обележавања Дана антифашистичког устанка у Србији у Другом светском рату, 7. јула 1951, у непосредној околини старог Бежанијског гробља, откривено је Спомен-гробље жртвама страдалим током Другог светског рата.

Санимљиво је да се на спомен-плочи указује на податак о страдању осам хиљада лица која су ликвидирана на том локалитету, на који су допремљена из логора на Старом сајмишту у Београду.

Ексхумацијом, спроведеном након Другог светског рата, откривено је око 3.600 лешева, што доводи у питање веродостојност броја жртава наведеног у тексту спомен-плоче.

Интегрални текст спомен-плоче гласи: „У време од 1941. до ослобођења Београда фашистички окупатор је на овом месту, после зверског мучења у логору на Сајмишту, стрелчао преко 8.000 најбољих синова и кћери нашег народа.“

Спомен-гробље на Бежанијској коси у Београду, први меморијал жртвама логора на Старом сајмишту, утврђено је 1992. године као знаменито место. У наше време, то место страдања веома је запуштено и делимично девастирано, што указује на потребу извођења свеобухватних мера заштите.

У оквиру комплекса београдског Новог гробља, 1959. године формирано је Спомен-гробље бораца у окупираном Београду у периоду између 1941. и 1944. године. Аутори Спомен-гробља били су архитекте Богдан Богдановић и Светислав Личина. Простире се на површини од око 3.600 м² и обухвата парцеле 16а, 16б, 31 и 56.

Парковска површина гробља организована је у неколико композиционих целина. У централном делу налази се масовна гробница у коју су смештени посмртни остаци 1.057. бораца. Над њом је травната хумка у облику пирамиде, са бакарном буктињом на врху. Лево од улаза налази се макета београдског трга Теразије и пет стилизованих стубова са канделабрима који асоцирају на трагичну смрт петорице обешених, 17. августа 1941. године.

Имена сахрањених уклесана су на мермерним плочама смештеним у парковском делу гробља.

На посебном постаменту налази се следећи натпис: *Ове бакље над пољем славе сведоче вечно о неуништовости јуначких дела бораца који су 1941–1944. у окупираном*

Београду, извршавајући револуционарни завет, дали своје животе за социјалистичку Југославију.

СТРАДАЛИ У БОМБАРДОВАЊИМА

У оквиру истог комплекса, у непосредној близини Северног булевара, 1966. године формирано је Спомен-гробље страдалих у шестоаприлском бомбардовању Београда 1941. године. Ауторка Спомен-гробља била је архитекта Милица Момчиловић.

Двадесет девет мермерних плоча налази се на осам озиданих бетонских хумки, које подсећају на ровове у којима су примарно сахрањивани пострадали. На посебним плочама исписана су имена 646 идентификованих жртава и подаци о 909 неидентификованих мушкараца, 393 жене и 59 деце.

Исте, 1966. године, формирано је и Спомен-гробље страдалих у савезничком бомбардовању Београда на Ускрс, 16. априла 1944. године. Ауторка Спомен-гробља била је архитекта Милица Момчиловић.

Петнаест мермерних плоча налази се на једанаест озиданих бетонских хумки које

подсећају на ровове у којима су примарно сахрањивани пострадали. На посебним плочама исписана су имена 313 идентификованих жртава и подаци о 78 неидентификованих мушкараца, 71 жени и 16 деце.

У оквиру комплекса београдског Новог гробља, у парцели 100, 1977. године подигнут је и Споменик борцима страдалим на Сремском фронту.

Аутор споменика био је архитекта Бранислав Несторовић, који је своје остварење концепирао у виду беле и сиве плоче као симбола реке Саве, у којој је 17. априла 1945. године, наишавши на непријатељеве мине, потопљен брод „Касија Милетић“, са 203 борца и члана посаде.

На споменику је исписан епитаф: *Освит слободе 17. април 1945. године, река Сава, км 198, село Јамина, брод „Касија Милетић“ посада брода и рањеници са Сремског фронта. Експлозија непријатељеве мине, смрт храбре посаде и незнатих бораца са Сремског фронта, њих 203 дадоше себе за наше данас и наше сутра.*

На месту званом „Троструки сурдук“, у близини данашњег београдског приградског насеља Ледине, налази се Јеврејско гробље из Другог светског рата.

Тај локалитет представља једно од првих стратишта Јевреја на подручју окупираног Београда. Одмах после окупације Југославије у априлу 1941. године, немачке трупе, које су запоселе територију Србије, у сарадњи са квислиншким формацијама које су

Алеја страдалих 6. априла 1941. године

Јеврејско гробље у Београду

предводили Милан Недић и Димитрије Љотић, приступиле су хапшењу и ликвидацији српских Јевреја и других антифашиста.

На локалитету у Лединама окупационе трупе извршиле су масован злочин над цивилним становништвом, убивши око 250 деце, жена и старца – припадника јеврејске и ромске заједнице у Београду.

На том месту је 1945. године извршена ексхумација лешева и том приликом пронађена су тела 250 особа, мушкараца, за које је на основу изјава очевидаца утврђено да су стрељани у јесен 1941. године, тачније крајем септембра. Дакле, радило се о особама које су стрељане у оквиру мера одмазде које су у то време спровођене у Београду. Међутим, у то време била је лоша комуникација између различитих огранака Државне комисије за утврђивање злочина, па се због близине тог гробља логору Старо сајмиште погрешно дошло до закључка да су то били логораши, дакле жене и деца доведени из логора Старо сајмиште, што је на крају и наведено у натпису. Међутим, познато је да жене и деца из логора Старо сајмиште нису били стрељани, већ су страдали у гасном аутомобилу између марта и маја 1942. године. То није био једини пропуст такве врсте. Наиме, годинама након рата, органи Субнора који су били задужени за гробља наводили су масовну гробницу на Јеврејском гробљу у Земуну као место на коме су сахрањивани Јевреји убијени у логору Старо сајмиште, иако то није било тачно – тамо су сахрањивани логораши који су страдали у прихватном логору у Земуну, они нису били Јевреји.

Подаци о Јеврејском гробљу на Лединама базирани су на документацији Завода за заштиту споменика културе града Београда.

Поводом обележавања две деценије од ослобођења Београда у Другом светском рату, Удружење борачких организација Народноослободилачког рата општине Нови Београд поставило је 20. октобра 1964. одговарајуће спомен-обележје, чији изглед потенцира трагичност и пијетет према недужним

жртвама нацистичког терора.

На спомен-плочи исписан је следећи меморијални текст: *На овом месту фебруара 1942. године окупатор је стрељао 350 родољуба Јевреја. Међу стрељанима је највише деце и жена, који су пали као жртве фашистичког злочина.*

Јеврејско гробље на Лединама у Београду проглашено је 1992. године, одлуком Скупштине града Београда, за споменик културе – знаменито место.

Јеврејско гробље на Лединама реконструисано је крајем 2008. године средствима Републике Србије и Радне групе за међународну сарадњу у области образовања, сећања и истраживања Холокауста.

ЛОГОР НА БАЊИЦИ И ТОПОВСКЕ ШУПЕ

У београдској улици Вељка Лукића Курјака 33 налази се некадашња Касорна 18. коњичког пука Војске Краљевине Југославије, у којој је, током Другог светског рата, био успостављен логор Гестапоа – познатији као Бањички логор.

Највећи део комплекса, после окончања рата, дат је на коришћење Војној академији, док је један сегмент задржао музејску функцију оснивањем Музеја Бањичког логора 1969. године. Током 1982. године, по пројекту архитекте Слободана Николића, уређена је улазна партија Музеја.

Концентрациони логор на Бањници формиран је у јулу 1941. године, у простору касарне 18. пешадијског пука. Функционисао је

до почетка октобра 1944. године. Из Бањичког логора ликвидирано је око 10.000 људи.

Скупштина града Београда је 1969. године поставила спомен-обележје испред зграде логора, рад вајара Коље Милуновића. Том приликом је Музеј града Београда отворио Спомен-собу у једном делу објекта бившег логора.

Музеј Бањичког логора у Београду представља једно од најзначајнијих места сећања на подручју српске престонице.

У оквиру комплекса београдске Аутокоманде налазе се здања Артиљеријског вежбалишта Војске Краљевине Србије, подигнута 1897. године.

Током Другог светског рата тај простор коришћен је као средишњи Пролазни логор за београдске и војвођанске Јевреје, који су потом били транспортовани у логоре смрти у Србији, али и широм Европе.

Трагичан биланс логора у „Топовским шупама“ износи 6.000 ликвидираних Јевреја и више стотина Рома.

То место масовног страдања симболично је обележено тек 2005. године постављањем спомен-плоче чији је аутор био академски вајар Милорад И. Вукановић.

На спомен-плочи која представља отворени свитак Торе налази се текст: *На овом месту од августа до децембра 1941. године налазио се нацистички концентрациони логор за Јевреје из Београда и Баната. Сви су проглашени за таоце и дневно по више стотина је одвођено на стрељање.*

Спомен-плочу свечано је отворио председник Владе Србије др Војислав Коштуница 27. јануара 2006, поводом обележавања међународног дана сећања на жртве Холокауста. Од тада је страшиште „Топовске шупе“ један од локалитета одавања почаста невино пострадалим Јеврејима током Другог светског рата у Србији. ■

Током Другог светског рата, био је успостављен концентрациони логор Гестапоа – познатији као Бањички логор

Крајпуташ и историје

Споменици су, попут трајног ожиљка на лицу човечанства, знаци страдања али и знамења славе. Добрица Ћосић је у епитафу споменика у Сремској Митровици записао: *Овде су мученици у смрти чекали спас. Овде су над ракама пред бајонетима и митраљезима певајући гинули људи. Били су патриоти Комунисти Борци. Били су људи. Били су и јесу слобода, братство народа и наше достојанство.*

Планина Авала, чије име потиче од истоимене арапске речи са значењем „преграда“/ „препрека“, налази се шеснаест километара јужно од српске престонице и представља северни крај шумадијске греде која се од Рудника провлачи кроз ниску Шумадију и чини развође између сливова Саве и Дунава. Висока је 511 метара и уздиже се око 200 м изнад околног таласастог терена. Минерал „авалит“ добио је име по Авали на којој је пронађен.

Споменик совјетским ветеранима на Авали

Позната по чињеници да се на њеном врху налази монументални споменик Незнаком јунаку, рад истакнутог југословенског вајара Ивана Мештровића, Авала чува успомену и на трагично настрадале совјетске ветеране – учеснике ослобођења Београда 1944. године.

Приликом доласка на свечаности обележавања јубиларне 20. годишњице ослобођења Београда у Другом светском рату, 19. октобра 1964, авион у коме се налазила бројна висока совјетска војна делегација срушио се, услед густе магле и слабе видљивости, на Авали.

У делегацији су се, поред осталих, налазили и маршал СССР Сергеј Семјонович Бирјузов и генерал Владимир Иванович Жданов – ветерани ослобођења српске престонице

1944. године. Маршалу Бирјузову је убрзо по окончању Другог светског рата, због својих заслуга, уручен *орден народног хероја Југославије*, а једна од улица у центру Београда добила је име по њему. Данашња Ресавска улица донедавно је, више деценија, носила име генерала Жданова, који је, такође, био носилац *ордена народног хероја Југославије*.

Споменик совјетским ветеранима на Авали подигнут је 1965. године у знак сећања на трагично пострадале саборце у Другом светском рату. Масивни четвороугаони постамент од белог мермера представља постоље за монументална сломљена авионска крила, изведена у бронзи. Аутор овог остварења био је угледни југословенски вајар Јован Кратохвил.

Ово репрезентативно дело обновљено је средствима Амбаскаде Руске Федерације у Републици Србији 2005. године, поводом обележавања јубиларне 60. годишњице победе над фашизмом у Другом светском рату.

МЕЂАШИ НОВОГ ДОБА

Споменик „Мајка и син“, дело суботичке академске вајарке мр Ане Бешлић, постављен је 29. маја 1955, а свечано откривен 7. јула исте године у Југословенској улици у Александрову код Суботице.

Споменик је самостојећа групна форма моделирана у монолитну целину, сведених облика и у савременом третману форме. Постављен је на двостепени постамент неправилног облика, смештен у парку са прилазном стазом. Парк је ограђен ниском једноставном металном оградом.

Овај споменик био је други по реду спомен-белег нове оријентације. У складу са захтевима времена, то је меморијал палим борцима и жртвама фашистичког терора. Лоциран је у непосредној близини александровачке српске православне цркве светог Димитрија, односно у близини међународног аутопута Е-75 Београд–Будимпешта.

Прво што изненађује у сусрету са овим скромним, али упечатљивим спомеником јесте његова локација. Постављен је уз пут, обликован у мери човека и без грандиозног постамента са којим би се композиција узвисила/удаљила од посматрача. Као да се уметница инстинктивно определила за један стари облик – крајпуташ.

На лако доступно постоље уметница је поставила бронзану композицију: мајку и сина. Њих двоје су као монолитна целина сведених облика у сазвучју са најавом модерне форме која се још не примењује и свакако избегава у провинцијским срединама. Ана Бешлић је понудила, а средина прихватила, да се споменик моделира као стамени волумен. Насупрот конвенционалној

Споменик „Мајка и син“, откривен 7. јула у Александрову код Суботице

„Балада обешених“ у Суботици

реалистичкој вокацији и наглашеној патетичној театралности соцреалистичке реторике, споменик је лапидаран исказ – симбол. Одбачен је мотив „тугованке“. Иако је намењен сећању на мртве, споменик је окренут животу. Мајка је окосница породице, жена свикла на тегобе опстанка, поуздан ослонац истрајавања. Син кога држи за руку и усмерава обликован је у ставу пркоса рано дозрелог борца. Кохерентно артикулисан масив болом здружених препознатљивих фигура породичног „тројства“ – без трећег члана, оца. Споменик је, стога, снажан исказ виталитета и достојанствености знаја пијетета.

Споменик у Александрову код Суботице један је међу првима који ће бити створе-

ни као међаши новог доба. Наиме, изложбом савремене француске уметности, приређеном у Београду, Загребу и Љубљани 1952. године, догматске оgrade попуштају и југословенски уметници опет су у благотворном дијалогу са светом. Потом ће баш на вајаре и сараднике Томе Росандића, у чијој је Мајсторској радионици деловала и Ана Бешлић, незаборавно утицати изложба дела Хенрија Мура (1898–1986), приређена у Београду 1955. године. Сам Хенри Мур посетио је Росандићеву Мајсторску радионицу током свог боравка у Београду. Споменик у Александрову код Суботице један је од првих издања благотворних промена, које ће резултирати савременом поетиком и језровитим говором форме.

Монументална троугаона композиција изливена у бронзи, дело угледног суботичког академског вајара Нандора Глида, постављена 18. новембра 1967. на Тргу Лазара Нешића, представља снап издужених људских тела са наглашеним вертикалним линијама извијених падајућих фигура које дају необичан ритам самој скулптури.

Постављена је на плитку четвороугаону плинту обложену мермером. У непосредној близини постављена је и бронзана плоча на закошеној површини и поплочаним приступом за полагање венаца – са натписом: *НА ОВОМ МЕСТУ СУ 18. НОВЕМБРА 1941. ГОДИНЕ РУКОМ ФАШИСТИЧКОГ ОКУПАТОРА ОБЕШЕНИ ЧЛАНОВИ КОМУНИСТИЧКЕ ОМЛАДИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ – У ГРЧУ СВИРЕПЕ СМРТИ ОДОЛЕ СВЕСТИ СМЕЛИХ.*

Димензије споменика су: плинта 113 x 113 x 16 cm, скулптура 84 x 94 x 380 cm, плоча 129 x 69 x 3 cm и постамент 184 x 100 x 45.

БАЛАДА ОБЕШЕНИХ

Дело „Балада обешених“ одабрано је за овај меморијал без расписаног конкурса. Наиме, Нандор Глид је у свом атељеу још 1963. године направио скицу под истим називом која је представљала резултат заокупљености вајара баладом предренесансног француског песника Франсоа Вијона.

Код суботичког дела Нандора Глида пластични акценти оштрих бридова „обешени“ су у вертикалну композицију олакшану перфорацијама, чиме је упечатљиво наглашена тријада *материјал–маса–простор*. Драматичним ритмом облика и празнина под дејством светла, односно игром сенки, овај споменик исијава злокобни виталитет. Подједнако упечатљива из свих визура она нагони посматрача да око ње кружи и доживљава поруку у тле пободеног симбола злослутних вешала или упозоравајућег ускличника.

Вертикала у затрављеној равни аутентичног места трагедије подсећа на витку врбу – човеку блиско знамење туге. Белег је испунио још једну особеност – препознатљив је.

То што стоји у простору јесу вешала која подсећају на егзекуцију из новембра 1941. године, али су и знак, попут трајног ожилка на лицу човечанства, знамење насиља и срамна нит која се протеже кроз историју.

Споменик „Балада обешених“ рестауриран је 2003. године средствима Министарства рада и социјалне политике, а по пројекту стручњака Међуопштинског завода за заштиту споменика културе – Суботице.

Зграда у Зрењанину, у Улици цара Душана бр. 149, за време Другог светског рата, у периоду од 1942. до 1944. године, служила је као концентрациони логор, централни те врсте у Банату. Кроз њега је прошло више хиљада родољуба, од којих су многи побијени, а више група је депортирано у логоре широм Европе.

До отварања логора 20. јула 1942. коришћене су затворске просторије у згради Окружног суда. За место логора изабран је стари млин, саграђен 1799. године, на крају улице, у непосредној близини православног гробља. Зграда је обележена спомен-плочом и од краја рата користи се као складишни простор.

СПОМЕНИК ПО ТИТОВОЈ ИДЕЈИ

Здање концентрационог логора у Зрењанину утврђено је за знаменито место од великог значаја за Републику Србију одлуком Скупштине АП Војводина из 1991. године.

Споменик палим борцима и жртвама фашистичке рације у Зрењанину налази се у градском Карађорђевоу парку. Место је

Зрењанин – споменик жртвама фашистичког терора у Карађорђевоу парку

одабрано по сећању на простор на коме су били обешени родољуби током Другог светског рата у Панчеву. Идеју за подизање споменика дао је председник Републике Јосип Броз Тито. Споменик је грађен средствима прикупљених на основу добровољних прилога. Израдио га је каменорезац Аладар Тунер из Зрењанина на основу пројекта архитекте руског порекла чије име није познато.

Споменик, висине шест метара, обложен је мермерним плочама. Доња база израђена је у облику квадрата димензија 1,30 x 1,30 м, док су димензије квадратног стуба 1,1 x 1,1 м.

Текст који је постављен на предњој страни споменика гласи: *Палим борцима за слободу, жртвама фашистичког терора у великом ослободилачком рату 1941–1944.*

Текст на задњој страни споменика гласи: *Ви падосте жртве и дадосте све, крв, живот, младост ради слободе.*

Споменик представља спомен-костурницу у којој је сахрањено око две стотине невиних пострадалих особа. Између осталих, овде су примарно сахрањени и народни хероји Жарко Турински, Коча Коларов и Жарко Зрењанин, чији су посмртни остаци касније пренети на другу локацију.

Споменик је свечано откривен 4. августа 1946. и током церемоније окупљенима су се обратили отац народног хероја Соње Маринковић и мајка народног хероја Коче Коларова.

Врло једноставна геометријска форма споменика и употребљени материјали наговештавају достојанство и монументалност. Имајући у виду значај овог војног меморијала, стручњаци Завода за заштиту споменика културе – Зрењанин реализовали су 2009. године пројекат за извођење свеобухватних реставраторско-конзерваторских радова на његовој трајној заштити.

ФИЛОЗОФИЈА ПЕЈЗАЖА

Поред старог православног гробља у Сремској Митровици, на месту где су биле заједничке гробнице неколико хиљада погинулих и стрељаних током Другог светског рата, подигнут је меморијални комплекс – Спомен-гробље. Простор површине од око 12 хектара уређен је 1959. године према пројекту архитекте Богдана Богдановића, а свечано отварање одржано је 4. јула 1960. године.

Архитекта Богдановић, у сарадњи са сликаром Владимиром Величковићем, дао је јединствено решење простора спомен-комплекса. Пејзажна архитектура Спомен-гробља представљала је одвојање од униформисаног совјетског модела споменика. Стил социјалистичког реализма изражен агресивном, лако читљивом формом скулптура бораца, песница, падања, убијања..., смењује „филозофија пејзажа“.

Спомен-гробље у Сремској Митровици, урна

Парковско уређење, осмишљено да истакне ширину простора, наглашава земљу као универзални материјал, симбол почетка и краја. Динамика простора постигнута је формирањем шест земљаних хумки различитих по величини, ураслих у околни пејзаж. Свака хумка посвећена је једној групи стрељаних, а на њиховим врховима постављена бронзана форма разиграних пламенова. Хумке су груписане око правоугаоног централног дела на коме су постављена три коцкаста камена обележја. Прилазне стазе око хумки ниско су укопане у земљу и поплочане циглом.

Непосредно на улазу у спомен-парк, десно од главне стазе, постављена на узвишењу од земље, доминира урна од коване бронзе. Уметнички рад изражен је у једноставној пластичној форми и декорацији испољеној у текстури материјала.

Приликом реконструкције изведене 1979. године, спомен-парк допуњен је са још две хумке, а испред централног дела додат је лавиринт од ниског зеленог растиња, који наглашава улаз у светилишни део комплекса.

Концепцију парка употпуњује пејзажно распоређена вегетација са више од стотину различитих врста високог дрвећа и шибља. Пејзажно уређен простор спомен-парка постаје место окупљања људи, парк у коме ће се сретати, шетати и пролазити, симбол победе живота.

Неправилно распоређени у богатој вегетацији парка, коцкасти камени споменици са уклесаним текстовима подсећају и опомињу.

На групи камених споменика уклесана су имена четири народна хероја из Срема: Јанка Чмелика, Бошка Палковљевића Пинкија, Слободана Бајића Паје и Станка Пауновића Вељка.

На три камене плоче уклесан је текст Добрице Ћосића: *Овде су Немци и усташе*

од 1941. до 1944. године убили 7.950 људу и жена. Овде су измучене људе и жене по киши и снегу голе и босе бајонетима терали да сами себи ископају раку. Овде су рањене кречом поливали и живе закопали. Овде су мученици у смрти чекали спас. Овде су над ракама пред бајонетима и митраљезима певајући гинули људи. Били су патриоти Комунисти Борци. Били су људи. Били су и јесу слобода, братство народа и наше достојанство.

Спомен-гробље у Сремској Митровици једно је од највећих губилишта Другог светског рата. Неколико хиљада житеља Срема сурово је мучено и убијено у јамама које су се налазиле непосредно уз православно гробље. Са својим Сремцима убијен је и овде покопан сликар Сава Шумановић. На спомен-гробљу сахрањено је и 308 бораца Народноослободилачке војске, 20 војника бугарске и 18 војника Црвене армије.

СТРАТИШТЕ

Мали део простора у непосредној близини Панчева, крој мирне и зелене реке Тамиш, назива се Стратиште. На том месту окупационе немачке трупе сурово су погуби-

Уз обале реке Босут, у Адашевцима код Шида, налази се у сремској равници

ле више од десет хиљада људи у периоду између 1941. и 1944. године.

Први злочини почињени су већ 21. априла 1941, убрзо по окупацији Југославије и уласку трупа Вермахта у Панчево. Стотину људи стрељано је у оквиру комплекса православног гробља у Панчеву. Истовремено, са првим злочинима окупационе трупе формирале су и један од првих концентрационих логора на тлу Војводине. Скоро у центру града, крај Опште болнице, од бивше зграде фабрике свиле окупационе власти организовале су логор, познатији под називом „Свилара“. На том месту мучен је и убијен велики број лица, међу којима и народни херој Марко Кулић (лето 1941. године).

Из „Елабората Анкетне комисије за утврђивање ратних злочина окупатора у Банату“ види се да је локалитет у Јабучи претворен у губилиште већ у октобру 1941. године. Наредбом градске полиције ископани су ровови дужине 15–20 метара, ширине три и дубине један метар. Масовни злочини над цивилним становништвом вршени су стрељањем.

Стрељања су у појединим периодима била скоро свакодневна, што потврђује тврд-

њу да је током четири ратне године на том локалитету брутално усмрћено више од десет хиљада људи.

Крајем рата, током пролећа 1944. године, окупационе трупе приступиле су екскумацији посмртних остатака убијених и њиховом спаљивању не би ли тиме уклониле страховите трагове злочина. Овај процес трајао је више од три месеца.

На месту овог монструозног злочина 1981. године постављен је монументални споменик чију је изградњу финансирао Покрајински фонд за обележавање историјски значајних места из народноослободилачке борбе у Војводини.

Централни део комплекса чини скулпторала композиција и амфитеатар. Укупна површина комплекса обухвата 28.200 м², док непосредну околину споменика чини површина од 1.700 м².

Споменик као композициона целина симболизује заорану бразду, у два идентична скулпторална монумента, постављена симетрично у односу на подужну осу централног дела споменика, на међусобном растојању од три метра. Висина споменика је пет ме-

тара, ширина бразди 13 метара, а дужина 20,8 метара.

На спомен-плочи исписани су стихови Васка Попе: *Звезда је на почетку... Звезда је на крају ... Црвене наше бразде*

У наше време потпуно заборављен, Спомен-комплекс „Стратиште“ у Јабучи код Панчева сведок је монструозног злочина почињеног над недужним цивилима током Другог светског рата.

СРЕМСКИ ФРОНТ

Уз обале реке Босут, у Адашевцима код Шида, налази се меморијални комплекс посвећен борбама које су од октобра 1944. до 12. априла 1945. године вођене у сремској равници. Сведочећи о завршним операцијама за ослобођење земље у Другом светском рату, ово спомен-обележје, рад академског вајара Јована Солдатовића, подсећа на више од петнаест хиљада страдалих припадника Југословенске армије и савезничких совјетских, италијанских и бугарских трупа у борбама у Срему. Монументални комплекс простире се на око 28 хектара и обухвата више архитектонских, парковских и музејских целина.

Једна од најдуготрајнијих и најтрагичнијих битка која се одиграла током Другог светског рата била је фронтоска борба, која је од октобра 1944. до 12. априла 1945. године трајала у сремској равници. Након отпочињања завршних борби за ослобођење земље и ослобођења Београда формирана је борбена линија дуж западних граница Срема. Јединице Југословенске армије, потпомогнуте од совјетских, италијанских и бугарских трупа, надирале су у правцу Славоније покушавајући да пробију јаке немачке и усташке фортификационе линије.

Борећи се током касне јесени, зиме и раног пролећа борци Југословенске армије надирали су и у вишеструким покушајима тежили да пробију петоструку непријатељску линију фронта. Подносећи велике жртве у вишемесечним борбама посебно су страдали млади, необучени и рату не припремљени младићи мобилисани у Београду и Срему крајем 1944. године. Велики број рањених и погинулих бораца обележио је борбе на Сремском фронту и у колективној свести каснијих нараштаја уврстио међу периоде највећег страдања у протеклом веку.

Споменички комплекс „Сремски фронт“ у Адашевцима код Шида представља монументалну споменичко-музејску целину насталу осамдесетих година протеклог века. Читав простор подељен је на три основне целине повезане једном истом логичком идеом његовог аутора, академског вајара Јована Солдатовића. Прва целина представља својеврсно окупљање јединица Југословенске армије и њених савезника. У продужетку се налази сабиралиште које сведочи о последњим припремама за борбу, а затим следи целина ко-

меморијални комплекс посвећен борбама које су од октобра 1944. до 12. априла 1945. године вођене

ја на симболичан начин приказује вишемесечне борбе на Сремском фронту. На посебним зидовима постављене су бронзане плочице са именима свих страдалих припадника Југословенске армије, али и совјетских, италијанских и бугарских трупа и то разврстаних по јединицама којима су припадали.

Завршна целина споменичког комплекса јесте стилизовани бункер у коме се налазе богата музејска поставка и уметничка представа све трагичности борби на Сремском фронту.

Читав Споменички комплекс „Сремски фронт“ представља јединствено сведочанство борби у Другом светском рату. Он подсећа, опомиње и носи јасну антиратну, универзалну мирнодопску поруку.

Монументални споменик у облику људске фигуре у раскораку, раширених и изнад главе подигнутих руку, постављен на брду Видрак, који доминира Ваљево представља народног хероја Стјепана Филиповића (Метковић, Хрватска, 27. јануар 1916. – Ваљево, Србија, 22. мај 1942), обешеног у том граду 22. маја 1942. године.

Споменик борцима револуције урађен је од легуре алуминијума и постављен је на правоугаоном мермерном постољу. Споменик је висок 16 метара и налази се на средишњем делу платоа који доминира градом и његовом околином. Простор око споменика прекривен је плочама камена пешчара, а шира околина парковски је осмишљена. То је дело угледног југословенског вајара Војина Бакића, које је свечано откривено 23. октобра 1960. године.

Споменик у Драгинцу

Недалеко од самог споменика постављена је мермерна спомен-плоча са посветом: *Партизанима, комунистима, свима који падоше у борби против фашистичких поробљивача и издајника народа 1941–1945. Да Југославијом коначно корачају само слободни да настане овај свет. Они се јунаштвом и социјалистичким идеалима управљиве у векове.*

Овај локалитет утврђен је као споменик културе 1981. године.

СВЕДОЦИ ЗЛОЧИНА

Трагични догађаји Другог светског рата посведочени су на територији Републике Србије бројним војним меморијалима, стратиштима, локалитетима мучења, ликвидације и

страдања недужних цивила. Феномен масовних злочина, посебно карактеристичан за овај светски рат, указује на висок ниво отуђености, ксенофобије, расизма и нетолеранције у оним срединама и државама које су и иницирале оружани сукоб.

Спомен-костурница и места стрељања у лозничком селу Драгинац сведоче о једном од најранијих и највећих масовних злочина које су починиле окупационе јединице

на тлу наше земље. Наиме, трупе Вермахта су, наступајући из правца Лознице код локалитета *Гајића стене* испред села Драгинац, наишле на заседу коју су им 14. октобра 1941. поставили партизани. Током вишечасовних борби окупационе трупе претрпеле су одређене губитке у људству које су касније резултирале масовном одмаздом над цивилним становништвом. Након што се партизанска заседа повукла, окупационе трупе запоселе су село Драгинац и околину и на основу наредбе о ликвидацији сто цивила за једног убијеног немачког војника, односно 50 цивила за једног рањеног Немца, ухапсили тачно 2.950 људи

Споменик „Камени спавач“ подигнут је 1969. године у Крагујевцу и посвећен ђацима страдалим у масовним стрељањима у октобру 1941.

које су стрељали на сеоском гробљу и локалитетима у близини Драгинца.

Овај масовни злочин над недужним цивилима оставио је ненадокнадиве последице у лозничком крају. Смрт великог броја невиних још једном је указала на сав бесмисао оружаних сукоба.

Посмртни остаци пострадалих ексхумирани су 1961. године и сахрањени у заједничкој гробници недалеко од места погибије, на ушћу реке Трнавца у Јадар. Потом су подигнута и спомен-обележја која сведоче о овом застрашујућем злочину.

Спомен-костурница и места стрељања у лозничком селу Драгинац представљају један од локалитета највећег страдања цивила на територији Србије, али и место које су потпуно заборавили припадници савремених генерација.

Локалитет у Драгинцу сведочи о једном од најмасовнијих злочина почињених у Другом светском рату на тлу Србије. Он је, истовре-

мено, и место опомене, али и место подсећања на последице мржње, нетолеранције и ксенофобије из периода тог оружаног сукоба.

КАМЕНИ СПАВАЧ

Споменик „Камени спавач“ подигнут је 1969. године у Крагујевцу и посвећен ђацима страдалим у масовним стрељањима у октобру 1941. године. Аутори меморијала били су Јелица и Градимир Боснић.

За време велике офанзиве против партизанских снага и ослобођене територије, у периоду октобар–новембар 1941. године, немачке окупационе трупе спроводиле су над становништвом репресалије најмасовнијих размера. Заповест Врховне команде да се за једног погинулог немачког војника убије 100, а за рањеног 50 цивила, немачке команде су доследно спровеле у току ове офанзиве.

У жестоким борбама на прилазима Крагујевцу, јединице 704. и 714. немачке дивизије претрпеле су знатне губитке. Чим су ушле у град, ове снаге су 20. октобра 1941. приступиле масовном хапшењу свих одраслих мушкараца да би се, како кажују сачувани документи, прикупио одговарајући број „Срба“ и „комуниста“ ради одмазде за погинуле и

рањене Немце у борбама на прилазима граду. Хапсили су на улицама, по радњама, у установама, приватним кућама, школама... Сви ухапшени одмах су спровођени у логор на периферији града одакле су затим у групама стрељани. Тако су изведени на стратиште комплетни разреди средњих школа.

Међу више хиљада грађана из Крагујевца, које су 21. октобра 1941. стрељале немачке трупе, налазило се неколико стотина ђака виших разреда гимназије и учитељске школе. Њих су немачки војници извели на губилиште из школски клупа за време наставе заједно са 18 професора и директорима гимназије и учитељске школе. Ђаци и професори су приликом стрељања певали химну „Хеј Славени“. Поред њихових лешева, стрелиште је било покривено књигама и ђачким прибором које су ђаци понели из школе.

ИСКОНСКА ПОТРЕБА ЗА СЛОБОДОМ

У краљевачком парку, који се налази у непосредној близини Гробља стрељаних 1941. године и железничке станице, на иницијативу локалне организације Субнора, у периоду између 1946. и 1955. године постављен је монументални Споменик отпора и слободе. Аутор овог репрезентативног вој-

У краљевачком парку, у периоду између 1946. и 1955. године постављен је монументални Споменик отпора и слободе

ног меморијала био је истакнути југословенски вајар Лојзе Долинар.

Ово дело Лојза Долинара представља једно од најуспешнијих изведених и уметнички најзначајнијих војних меморијала посвећених догађајима из периода Другог светског рата на тлу Србије.

Масивни камени постамент и монументална бронзана композиција, која симболизује исконску потребу за животом у слободи, али и спремност да се пружи отпор ради њене одбране, на специфичан и визуелно јасан начин приказују решеност житеља краљевачког и ширег рашког краја да се одупру туђину који угрожава слободу њихове домовине.

Група фигура истакнуте мускулатуре дата у натприродној величини и приказана у покрету додатно наглашава одлучност, опредељеност, решеност и борбеност у одбрани слободе.

Димензије постамента су 8,25 x 2,62 x 1,45 м. Димензије саме групне скулптуралне композиције – шест мушких фигура висине 3,20 м, пет женских фигура висине приближно 3,00 м и четири дечје фигуре висине приближно 1,60–2,60 м.

ЧАЧАЛИЦА

Споменик стрељаним родољубима у периоду између 1941. и 1944. године налази се у оквиру Спомен-парка „Чачалица“ у Пожаревцу. Сам спомен-парк налази се на истоином брду и заузима површину од око 24 хектара. У оквиру парка подигнута су

три споменика и то Споменик стрељаним родољубима у периоду између 1941. и 1944. године, Спомен-костурница палих бораца Црвене армије 1944. године и Споменик слободе и победе над фашизмом.

Споменик стрељаним родољубима подигнут је 1962. године по пројекту архитекте Братислава Стојановића и вајара Станислава Мићића. На брду Чачалица је током Другог светског рата стрељано око три хиљаде људи, па је већ у новембру 1944. године на том месту постављен један велики и осам малих крстова. Све до 1962. године, када је подигнут монументални споменик, на овом локалитету постављана су мања спомен-обележја.

Споменик је изведен као монументална композиција, која се састоји од два међусобно паралелна платна трапезоидног облика: армирано бетонског зида са натписом СРЕЉАНИМ РОДОЉУБИМА 1941–1944 и скулптуре са дубоким рељефом постављене на постаменту од армираног бетона обложеног црним мермерним плочама.

Скулптура је конципирана у виду фриза састављеног од неколико масивних грубо обрађених мермерних блокова, док су површине различито третиране искуцавањем, извлачењем вертикалних и хоризонталних фуга, глечањем и контрастним обликовањем маса да би фигуре биле назначене шупљинама у

камену. Људске фигуре су сведене, готово геометријски обликоване.

Споменик стрељаним родољубима на Чачалици у периоду између 1941. и 1944. године утврђен је 1979. године одлуком Народне скупштине Републике Србије за знаменито место од великог значаја.

КАПИЈА СУНЦА И ЈАТО КАМЕНИХ ПТИЦА

На брду *Багдала*, поред Крушевца, за време фашистичке окупације од 1941. до 1944. године, налазили су се логор и стражиште. На месту некадашњег стрелишта је још пре почетка Другог светског рата започета градња Казненог завода, па су ту незавршену зграду Немци искористили и претворили у логор за политичке затворенике из крушевачког краја. Иза зграде логора, на падини багдалске косе, Немци су стрељали партизана и цивилно становништво.

Највеће стрељање је било 29. јуна 1943, када су фашисти убили 324 особе. Зграда логора је срушена 1949, а на том простору, заузимајући 10 ха, данас је спомен-парк „Слободиште“ са две масовне гробнице палих расинских партизана и жртава фашистичког терора.

У спомен-комплексу се налазе и два велика амфитеатра: Долина поште и Долина живих, односно гледалиште са сценом. У овај део комплекса улази се кроз кружну капију названу „Капија Сунца“. У средишту Долине поште смештено је јато камених птица које стреме ка небу, а на улазу је кружни камен са натписом „Под овим небом,

Споменик стрељаним родољубима у периоду између 1941. и 1944. године налази се у оквиру Спомен-парка „Чачалица“ у Пожаревцу

човече усправи се". Између две долине стоји стари воденични камен са натписом „Хлеб и слобода; Исус у нама“. На хумкама и на бедуу изнад Долине поште налазе се пламеници. Стратиште је уз бок амфитеатрима и обележено је спомен-плочом и крстом. „Слободиште“ је отворено 1965. године, а аутор је архитекта Богдан Богдановић. Године 1978, по пројектима архитеката Богдана Богдановића и Светислава Жујовића, саграђен је „Дом Слободишта“. Зграда је обликована као хумка и предвиђена за истраживачки рад и одржавање разних манифестација.

У непосредној близини железничке станице „Црвени крст“ у Нишу, у зградама које су до окупације служиле као војни магацин, током Другог светског рата био је смештен концентрациони логор. Био је то један од најозлоглашенијих и највећих логора у Србији. Кроз њега је током четворогодишњег постојања прошло више од 15.000 родољуба и симпатизера НОП-а, заробљених партизана, Рома, Јевреја. Посебно је познат по бекству 105 затвореника у партизане 12. фебруара 1942. године. У одмазди после бекства, за 11 погинулих немачких војника стрељано је 1.100 родољуба. Организовано бекство логораша био је јединствени догађај у поробљеној Европи.

Зграде логора сачувале су аутентични изглед, обележене су спомен-обележјима и претворене у меморијални музеј „12. фебруар“ 1969. године. До бекства логор је био опасан бодљикавом жицом, а после је цели комплекс ограђен зидом. Логор се састоји од централне зграде затвора, три помоћне зграде, четири стражарске кућице, две куле осматрачнице и два торња. Централна логорска зграда има два спрата и поткровље на ком се налазило 20 самица. Конзерваторско-рестаураторски радови су изведени 1979. и 2004. године.

У Ивањици је 1957. године у главном градском парку постављен монументални Споменик револуције

Комплекс некадашњег концентрационог логора „Црвени крст“ у Нишу утврђен је за споменик културе од изузетног значаја за Републику Србију одлуком Извршног већа СР Србије из 1979. године, а у Централни регистар непокретних културних добара уписан је под редним бројем СК 240.

СПОМЕНИК РЕВОЛУЦИЈЕ

У жељи да се овековечи антифашистичка борба у Другом светском рату и да се од заборава отргну учесници и невино пострадали у том оружаном сукобу на територији ивањичког краја, 1957. године у главном градском парку, на углу улица Јаворске и Венијамина Маринковића, постављен је монументални Споменик револуције.

Аутор овог значајног остварења био је угледни југословенски сликар Ђорђе Андрејевић Кун, коме су у изради споменика помага-

ли његови млади сарадници, а касније афирмисани југословенски уметници, Нада Худе, Милош Гвозденовић и Љуба Лах, о чему постоји запис на плочи смештеној на северној страни споменика.

Споменик револуције у облику је обрнутог трапеза, благо полукружно закривљеног. Налази се на равном постаменту начињеном од плоча белог мермера. Са предње стране налази се мозаичка представа скупине револу-

ционара у јуришу, урађена од ситних глазираних керамичких плочица. На бочним странама постављене су мермерне жардињере. Споменик има језгро од армираног бетона обложено мермерним плочама различитих димензија и репрезентативним мозаиком.

Сама композиција не садржи текстуални епитаф, већ се у подножју мозаичке монументалне композиције налази натпис: 1941–1945.

Споменик револуције у Ивањици представља изузетно вредно уметничко остварење изведено у стилу тада актуелног социјалистичког реализма. Овај војни меморијал у потпуности је обновљен 2008. године средствима Министарства рада и социјалне политике, а по пројекту стручњака Завода за заштиту споменика културе – Краљево.

БОРЦИМА РАДНИЧКОГ БАТАЉОНА

Посебну целину у оквиру сегмента непокретне културне баштине из ратних периода представљају меморијали посвећени догађајима и личностима антифашистичке

„Слободиште“ је отворено 1965. године, а аутор је архитекта Богдан Богдановић

борбе за слободу земље у Другом светском рату.

Меморијални комплекс на Кадињачи код Ужица сведочи о можда најтрагичнијем и најпотреснијем догађају који се током ратне 1941. године одиграо на тлу Србије.

Сам комплекс, подигнут на локалитету Заглавак – Кадињача, представља сложену архитектонско-музеолошку целину који чини низ сегмената грађених у периоду између 1952. и 1979. године. У првој фази, године 1952. на Кадињачи је подигнут споменик пирамидалног облика под којим се налази костурница у којој почивају посмртни остаци припадника Радничког батаљона страдалих током битке на Кадињачи. Знатно проширење и обogaћење комплекс је доживео 1979. године када је по пројекту, чији су аутори истакнути српски и југословенски вајар Миодраг Живковић и архитекта Александар Ђокић, окончано његово уређење чиме је добио свој садашњи изглед. Читав меморијални комплекс свечано је отворио председник Републике Јосип Броз Тито 23. септембра 1979. године.

Посебан сегмент комплекса чини музејска поставка са око три стотине аутентичних предмета и докумената махом у вези са припадницима Радничког батаљона. У питању су лични документи, фотографије, архивска грађа, оружје и други тродимензионални експонати.

Меморијални комплекс на Кадињачи код Ужица сведочи о херојским новембарским данима 1941. године када су припадници Радничког батаљона, којим је командовао Андрија Ђуровић, пружили жесток отпор далеко надмоћнијем непријатељу који је у том периоду спроводио офанзиву на ослобођену територију у историји познату као *Ужичка Република*. Борци Радничког батаљона храбро су страдали у бици на Кадињачи 29. новембра 1941. године. Непријатељске снаге су пробиле последњу одбрану слободног Ужица, али хероизам тих јунака остао је упамћен у временима која су уследила.

У склопу просторног и споменичког решења постоје три целине: Амфитеатар Ужичка Република са отвореном сценом, Алеја Радничког батаљона као средиште скулпторског решења и Плато Слободе као завршетак и доминанта читавог простора. У склопу Платоа Слободе налази се највиши скулпторски акценат, висок 14 метара, са кружном фигуралном композицијом и продором према Ужицу. Споменик је открио председник Југославије Јосип Броз Тито. Пројектовање, студија и реализација изведена је у периоду 1977. и 1979. годину. Сарадници на реализацији били су вајари Ладислав Фекете, Путеш Ајдин и група од 17 студената са Катедре вајарства Факултета примењених уметности у Београду.

Меморијални комплекс Бошко Буха

Поштујући жртву Радничког батаљона Министарство рада и социјалне политике унело је у Програм обележавања значајних историјских догађаја ослободилачких ратова Србије и годишњицу битке на Кадињачи, свесно чињенице да је то локалитет који трајно сведочи о традиционалном слободарству и слободољубљу нашег народа.

Споменик на Кадињачи утврђен је за споменик културе од изузетног значаја за Републику Србију одлуком Скупштине СР Србије из 1979. године.

ПИОНИРИМА У РАТУ

Споменик посвећен страдалим борцима рањеницима Ужичке Републике, дело вајарки Ане Бешлић и Јованке Јефтановић, налази се на планини Златибор, у непосредној близини истоименог туристичког насеља. На врху брега који доминира панорамом насеља Златибор, 1961. године подигнут је монументални камени споменик посвећен успомени на више од стотину рањеника – партизана које су окупационе немачке трупе стрељале на том локалитету 30. новембра 1941. године.

Нападајући партизанске јединице које су се, након битке на Кадињачи 29. новембра 1941. повлачиле ка Црној Гори и Херцеговини, немачке трупе сустигле су партизанску болницу и у знак одmazде стрељале све рањенике и медицинско особље. Тиме је задат велики ударац и почињен тежак злочин

над лицима која нису пружала отпор, односно која су услед чињенице да се радило о тешким рањеницима и медицинском особљу представљала заштићену категорију по међународним прописима који се односе на обичаје рата.

Споменик на Златибору, исклесан у облику монументалног стуба висине 10 метара, представља обележје постављено на месту спомен-костурнице у коју су у октобру 1961. године пренети посмртни остаци страдалих рањеника и медицинског особља, али и већег броја бораца страдалих у борбама на Златибору 1944. године. Важно је нагласити да су у тој спомен-костурници похрањени и посмртни остаци легендарног јунака и народног хероја Југославије Сава Јовановића Сирогојна, страдао у борбама током лета 1944. године.

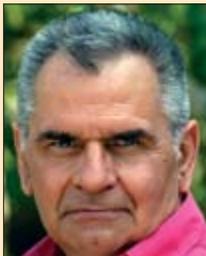
На каменом обелиску исклесани су стихови Васка Попе: *Не дам ово сунца у очима, не дам ово хлеба на длану.*

Постављен далеке 1961. године, током обележавања 20. годишњице почетка антифашистичког устанка и борбе против окупатора у Другом светском рату, овај споменик сведочи о трагичним судбинама припадника Народноослободилачке војске и рањеницима убијеним у одmazди на Златибору. То је још један неми сведок страдања и родољубља, али и свог бесмисла оружаних сукоба који су обележили националну историју претходног века.

Меморијални комплекс на Јабуци код Пријепоља посвећен је сећању на борца омладинца Бошка Буху (1923–1943), сина земљорадника из Нове Градишке у околини Вировитице, који је као петнаестогодишњи дечак са главнином партизанских снага кренуо из Ужица и већ 1941. био борац Прве чете Четвртог батаљона Друге пролетерске бригаде. Неустрашиви бомбаш на Купресу, Ливну, Неретви, Сутјесци и делегат на конгресу ЗСАОЈ у Бихаћу, погинуо је 27. септембра 1943. наишавши на четничку заседу.

Посмртни остаци овог храброг борца сахрањени су у Пљевљима. Због изузетне храбрости похвалио га је врховни командант и проглашен је народним херојем. На месту погибије подигнуто је спомен-обележје у виду каменог белега, засађено са 17 борова, а у склопу комплекса су спомен-дом, бронзана фигура са пушком, бомбом и књигом и осам бронзаних попрсја југословенских пионира партизана, род вајара Мира Летице и Љ. Чабаркапе. У спомен-дому „Бошко Буха“ смештено је стална изложба *Пионири у НОБ-у*.

Меморијални комплекс „Бошко Буха“ утврђен је за знаменито место од изузетног значаја за Републику Србију одлуком Скупштине СР Србије из 1987. године, а у Централни регистар непокретних културних доbara уписан је под редним бројем ЗМ 18. ■

Пише
Бранко КОПУНОВИЋ

Пут кроз тврђаву

После четврт века Србија ће моћи да одахне јер је, најзад, обезбеђен „превозник“ нуклеарног отпада из њеног дворишта. Према слову потписаног Бечког документа, до краја идуће године нестаће опасне материје а непосредни „извођачи радова“ биће руски стручњаци. Помоћ у остваривању идеје стигла је од највећих светских земаља, Европске уније и Међународне атомске агенције.

Научници Института „Винча“ моћи ће убудуће да се без зебње посвете истраживањима, пре свега на употреби атомске енергије у медицини. У прошлом веку месташце надомак Београда било је симбол нечег значајног и тајанственог. Наравно, све се везивало за збивања иза дебелих зидова Института у коме су радили људи под велом брижљиво чуваних експеримената, добрано провераваних и одабраних, у чијем се опису послова дискреција неминовно подразумевала. Због тога су и били под будним оком контраобавештајних служби, што због безбедности података које „држе у глави“, што због њихове личне.

Међутим, шездесетих година догодило се оно зашта није био спреман сценарио. Дошло је до квара на нуклеарном реактору и само захваљујући великом пожртвовању стручњака Института није дошло до катастрофалних последица. Али, њих двадесетак је било контаминирано а наше клинике у то време нису могле ваљано да их збрину. Преко пријатељске везе на релацији Тито–Де Гол, опет у дискрецији, пребачени су у болницу надомак Париза. Упркос великим напорима француских лекара, половина послатих на лечење се није вратила. Тек после, народу је „у рукавицама“ саопштена мека верзија догађаја коју су осмислили „другови одозго“.

Дакле, ћутање није увек злато. У нашем народу позната је изрека „гурање прашине под тепих“, што је савремена верзија мудрости из времена док није било усисивача. Усисивач није постојао ни 1335. године када је подигнута чувена Голубачка тврђава. Била је најпре угарска, па српска, онда турска, а потом ничија. Бар што се бриге тиче. Памти многе војске и ратове, буне и ветрове с Дунава. Ништа није заборавила, али су њу заборављали, дуго...

После Првог светског рата неки мудрац се сетио да направи пут баш кроз тврђаву. Хајде што је то учинио може бити какав геодета шерет после пар чаша брље, али што је његово „ремек дело“ остало за још који век... Није боље ни данас, али неће још дуго. Некада поносно тврђава која се надвила над њомом зарасла је у коров па још начета оштрим зубом времена тужно изгледа и још горе се памти.

Срећом, на помолу је конкретно решење које ће финансирати Европска унија. Реч је о из-

мештању пута, обнови тврђаве и изградњи целокупне туристичке инфраструктуре Голупца, од пристаништа и марине до смештајних капацитета и путне мреже. Тврђава ће постати туристичка атракција баш као цео регион, па и Подунавље које ће осетити благодет великих улагања и крупног корака.

Школска година се захуктава, слегла су се прва искуства. Тачно је да су прваци добили бесплатне уџбенике, али истина је да им се под теретом торби криве кичме. На то врло аргументовано упозоравају лекари и средства информисања, родитељи су очајни а они који одлучују о ђаком самару су збуњени. Докле?

Један ученик је ове јесени променио школу. Ништа необично. Било би тако да није реч о Марку Станисављевићу из Трубарева крај Краљева. Он је до јуче био једини ђак у разреду, а његов учитељ Драган Мирић једини школски друг. У ширем контексту, причу о Марку могли бисмо посматрати као епизоду у широкој и добро познатој нам теми која се тиче наталитета у Србији и последицама стања. Гасе се села, а где неће школе? У Трубареву је утихнуло звоно...

Елем, Марко је нашао нову школу у Каонику, али до ње ће морати седам километара пешке, што му не пада тешко јер, како каже, није више сам ни у клупи ни у учионици. Први пут има другове са којима дели ужину, игра фудбал, радује се што ће и сутра бити у њиховом окружењу... За сада је лепо, не пада му тешко пут до и од школе. Шта ће када почну кише, ветар, снегових... Добро, наћи ће се по неки добар човек да га превезе макар део пута, али то није правило. Тамо нема редовне нити било какве друге аутобуске линије. Забога, живимо у 21. веку а сваки млади човек нам је драгоцен, наравно.

Добили смо генерацију младих официра. Беше лепо, свечано, дирљиво чак. Када полете шапке увис, приказ никога не оставља равнодушним. За разлику од многих потпоручника на почетку каријере, младићи о којима је реч, проћи ће врсту пробног рада. За неко време, промениће неколико јединица и гарнизона па ће им, према учинку и потребама службе, бити одређени „место и улога“. Многи се слажу да је тако (нај)праведније. Уосталом, то правило је устројено поодавно у многим савременим армијама широм света.

Тих дана је на телевизији приказан незаборавни филм „Официр и центлмен“. Ричард Гир, баш као и његов преминули колега Патрик Свејзи, одиграо је сијасет сјајних улога у културним остварењима. Можда ће с временом по неке бити заборављене, али кадрови у униформи са изабраницом свог срца неће никада. Отуда је официрски позив вечни изазов, инспирација у животу и уметности... ■

Матица спортског ваздухопловства

Заљубљеници у летачке спортове и ентузијастички који не могу да замисле живот без једрилица, ултралаких авиона, падобрана, параглајдинга, ракетних и авио-модела, моторних змајева и балона, освојили су за Србију више златних медаља него сви други спортисти

И ричу о Ваздухопловном савезу Србије, једном од најефектнијих учесника аеромитинга на Батајници, упркос богатој и свакако веома занимљивој прошлости те организације, не започињемо његовом јучерашњицом, већ сутрашњицом. Ризикујући да се огрешимо о све оне бројне ентузијасте и заљубљенике у спортско ваздухопловство, који су, уграђујући себе, своје знање и умешност, деценијама јачали српски ваздухопловни спорт и његову организацију, ипак, на самом почетку истичемо управо амбиције које Ваздухопловни савез Србије има и које ће, не треба сумњати, у наредном периоду испунити. Баш као и све оне раније.

Неко је већ приметио, српски спортисти који су се ове године такмичили у летачком спорту, односно ваздухопловном и ракетном моделарству, једриличарству, моторном летењу, падобранству, параглајдингу, освојили су више златних медаља него сви други. Само у Иригу, на Европском првенству у ракетном моделарству, одржаном 23. августа, такмичари из Србије освојили су 12 медаља, од којих је шест најсјајнијих.

■ Углед према резултатима

Тако је било и свих ранијих година. Али оно што највише радује, кад је реч о летачком спорту у Србији и његовој будућности, јесте углед који Ваздухопловни савез и његови чланови, 70 авио-клубова, територијалних и струковних савеза, имају у Међународној ваздухопловној федерацији (ФАИ), где се њихова реч и те како слуша. Бавећи се неким од десетак ваздухопловних спортова у Србији, заљубљеници у небеске висине и крила којима се савлађује све, па и гравитација, знају да ће, само ако то пожеље, увек добити организацију неког од бројних регионалних,

европских, па и светских такмичења највишег ранга. У томе су увек имали подршку, како других државних и регионалних савеза и организација, тако и ФАИ. Искуство је, наиме, показало да су такмичења организована у Србији увек била на највишем нивоу.

– Никада се нисмо обрुकали, ни као организатори, ни као такмичари – каже председник Управног одбора Ваздухопловног савеза Србије Лабуд Булатовић. Оно што нас одликује као организаторе јесте гостопримство, наша жеља да несебично пружимо највише што можемо, од врхунских могућности за такмичење и постизање светских рекорда, до одговарајућих услова за смештај и боравак спортиста у нашој земљи. С друге стране, трудимо се да што више медаља остане у Србији, у рукама наших такмичара као што је то било и недавно у Иригу. Не треба посебно истицати да је успех наших спортиста ваздухопловаца из године у годину константан. Наши такмичари у неким летачким спортовима већ традиционално освајају прегршт медаља. Посебно се истичу моделари ракета и авиона, али и пароглајдисти, једриличари, падобранци.

И док зналци спортског ваздухопловства истичу да беспарица отежава развој и перспективу овог, не тако јефтиног, некада хобија, а данас признатог разноврсног и веома раширеног спорта, Лабуд Булатовић понавља да ентузијазам и инвентивност свестраних заљубљеника у небеско плаве висине на знају за препреку.

– Чак и кад нема довољно пара у каси Ваздухопловног савеза, знамо да ћемо на неки на-

Председник Управног одбора ВСС Лабуд Булатовић

Век Ваздухопловног савеза у Србији

Српски Аероклуб основан је 1911. године у Београду. Многи његови чланови били су, током Првог светског рата, пилоти Српске авијатике, који су октобра 1921. године обновили рад свог клуба. Маја следеће, 1922. године, назив је промењен у Аероклуб Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Тада клуб постаје колективни члан Међународне ваздухопловне федерације ФАИ. За првог председника Аероклуба изабран је Тадија Сондермајер, а за његовог доживотног почасног председника кнез Павле Караборђевић.

До Другог светског рата, када је његов рад забрањен, Аероклуб је два пута мењао назив у Аероклуб Краљевине Југославије (1929. године) и Краљевски Југословенски аероклуб Наша крила (1935. године). После рата основан је Ваздухопловни савез Југославије који је мењао име у складу с променом назива државе.

чин успети да се домогнемо потребних средстава. Велику помоћ, поготову у последње време, пружају нам Министарство за омладину и спорт и Спортски савез Србије, без чије подршке не би било могуће организовати многобројне ваздухопловне манифестације и такмичења на којима смо ове године имали великог успеха. Нема никакве сумње да су управо резултати које наши чланови постижу на значајним првенствима знатно допринели да се и у Србији схвати значај летачког спорта и да нам Министарство за омладину и спорт у последње време поклати више пажње. С друге стране, наша сарадња с Војском Србије и Министарством одбране традиционално је веома добра. То наравно не чуди, јер је летачки спорт природно област интересовања многих припадника специјалних војних јединица – напомиње Лабуд Булатовић.

■ Мање финансијских брига

Већа пажња државе према ваздухопловном спорту одразила се и на достигнућа наших такмичара у свету. Последњих годину, или две, моделари, парагладери, падобранци, једриличари и други чланови Ваздухопловног савеза Србије одлазе на светска и европска првенства у иностранству растерећени финансијских брига, спремни за највише домете. А ту су и такмичења организована у Србији, сада на знатно вишем нивоу него раније.

– Прошле године, на пример, организовали смо шездесетак ваздухопловних надметања у Србији, а и ове године број летачких такмичења у Србији није био мањи. Повећао се и број спонзора, без којих се не може замислити организација ни најмањег такмичења у ваздухопловном спорту данас, како у иностранству, тако и код нас. Поред тога, све више пажње поклањамо и популаризацији свих облика, или грана ваздухопловног спорта у Србији, што је такође једна од обавеза Ваздухопловног савеза, баш као и организација различитих летачких манифестација и такмичења. Сваке године бирамо најбоље спортисте, додељујемо награде „Златни орао“, помажемо рад ваздухопловних клубова. С временом, резултати су све бољи, посебно од 2007. године, када је образован нови Управни одбор и када смо организовали државно првенство у свим ваздухопловним спортовима. Стручна помоћ коју пружамо клубовима и најуспешнијим члановима одувек је била на високом нивоу, па ни резултати нису могли изостати, закључио је председник Управног одбора ВСС Лабуд Булатовић. ■

Душан ГЛИШИЋ

Активности

У свом саставу ВСС има 70 организација, аероклубова, територијалних и струковних савеза. Са нешто више од 2.500 чланова, ВСС може да се уброји у спортске организације, чији су значај и постигнути резултати знатно испред бројности.

Активности ВСС и његових организација обухватају ваздухопловно и ракетно моделарство, падобранство, ваздухопловно једриличарство, летење моторним авионима и ултраликим ваздухопловима, змајарство, параглајдинг, балонарство и друге летачке спортске гране. У оквиру тих спортских активности ВСС са својим чланицама организује летачке манифестације, спортска надметања, државна, регионална, европска и светска првенства, селекује такмичаре за учешће на међународним надметањима и обучава спортисте, тренере и судије потребне спортском, цивилном и војном ваздухопловству.

Мала армија од вел

Удружење резервних официра и ратника формирано је 15. септембра 1919. године, а за његовог председника изабран је војвода Степа Степановић. У раздобљима наше историје мењали су се политички системи и назив државе, али резервни састав остао је поуздани ослонац војске и народа.

Ово све земље света имају ратно искуство које истиче стару истину да без резервног састава нема борбеног учинка на дуже стазе. У миру се обучава и ставља у службу увек када ситуација диктира потребу за додатним ангажовањем војнички спремног људства. Тај драгоцени армијски и друштвени потенцијал јесте првенствено посвећен задацима одбране, али је преко потребан и у многим (не)приликама.

Србија не само да није изузетак већ је њена богата историја рата и ратовања описана дугим вековима и истинама трајне вредности. Резервни официри и подофицири истицали су се храброшћу, умећем и свеколиким примером војничке части. Командовали су и спроводили команде, са саборцима делили сјај победе и горчину страдања.

Њихово херојство описано је у многим делима књижевне и филмске уметности, а нека од њих стекла су печат трајне вредности. У култном филму „Марш на Дрину“ одсликана су дела војвода, команданата и командира, уз дужно признање резервним старешинама које су у Првом светском рату, од његовог почетка до Солунског фронта, пронеле славу српске војске. Чувени редитељ Стивен Спилберг нашао је инспирацију у истинитој ратној причи и да

резервни х војних старешина Србије

Ике користи

није снимиио „Спасовање редова Рајана“, тај догађај који говори о судбини војника после искрцавања савезника на(д) Нормандијом, остао би у анонимним белешкама и сећањима које време брише заборавом. У фасцинантном остварењу, резервни капетан, иначе наставник по занимању, зналачки командује својом четом у паклу тешких борби против Немаца и проналази пут до изгубљеног војника. Жртвујући свој живот за спас младића, задивио је јавност и завридио да његов лик буде светли пример пожртвовања резервног официра у најтежем ратном искушењу.

Часна историја

После великих победа српске војске, 15. септембра 1919, на годишњицу пробоја Солунског фронта, захваљујући великом ангажовању српских војвода, формирано је Удружење резервних официра и ратника. За првог председника изабран је славни војвода Степа Степановић, што на свој начин говори о значају и угледу Удружења.

Тадашњи председник владе Никола Пашић, министри у влади, дипломате од каријере, универзитетски професори, лекари, адвокати, инжењери и највећи део ондашње интелигенције, писали су молбу за пријем у Удружење. Била је посебна част постати његов члан.

Након завршетка ратних дејстава, проценили су да је потребно окупити и организovati резервне официре и ратнике, наставити њи-

хово обучавање и оспособљавање из војних знања и вештина, а посебно обезбедити подмлађивање кадра. Један од садржаја рада било је неговање борбене традиције српског народа.

Треба истаћи да је Удружење имало изузетно разумевање, али и материјалну помоћ војске и државе. Колико је било јако, хомогено и утицајно, указује и податак да је након доношења одговарајућих одлука Управе, покренута иницијатива за изградњу Дома резервних официра и ратника. Град Београд поконио је плац за градњу, а средства су обезбеђена од чланарина, донација виђених чланова, ондашњих привредника и трговаца, и хипотекарних кредита од банака. То је здање данашњег Централног дома Војске Србије, у којем је смештен Главни одбор организације резервних старешина Србије.

Све до Другог светског рата, Удружење је у континуитету остваривало своје мирнодопске задатке, као ванстраначка, струковна, васпитна и образовна организација резервних официра, ратника и великог броја угледних људи. Удружење се, сем осталог, успешно бавило решавањем статусних питања чланства и неговањем борбених традиција.

Иако током Другог светског рата није активно деловало, знатан број његових чланова учествовао је у Народноослободилачком покрету, чак и на одговорним командним дужностима чиме је дат допринос ослобођењу земље и победи над фашизмом.

Истинска снага

У нашој новијој историји мењали су се политички системи, име државе, идеологије на власти, али је војска са својим резервним саставом остајала увек верна духу свог постојања и намене. Никада освајачка и осветничка, увек слободарска и народна. Активни официри и подофицири бирају свој позив, прихватајући свесно све изазове и ризике. Њихове колеге из резервног састава су људи из грађанства, разних година, професија, друштвеног положаја...

Мр Ђорђе Маленковић,
вршилац дужности
председника Организације
резервних војних старешина

Време великих промена

Господине Маленковићу, како данас гледате на период када је ОРВС била масовна организација са довољно средстава за редован рад и активности?

– Основни циљ увек је окупљање и обучавање чланства и припадника других структура одбране. Организација је неколико пута мењала назив, али је системски, до краја прецизно била дефинисана као део одбрамбеног система и сегмент укупног друштвеног деловања. Потврда тога садржана је у чињеници да су закони о одбрани и војсци у СФРЈ до краја дефинисали позицију организације. Чланство је било масовно, у њему су били практично сви резервни официри и подофицири који су имали ратни распоред или на било који други начин уткани у широки фронт одбрамбеног организовања. Задаци су били јасно дефинисани, али у исто време налазило се довољно средстава у буџетима општина, градова, покрајина и република. За ефикасан рад обезбеђени су сви просторни услови и техничка средства. Осамдесетих година прошлог века, у Организацији је било више од 300 стално запослених стручних лица.

Током ратних дејстава на просторима бивше СФРЈ, резервни официри и подофицири чинили су више од 85 одсто командног кадра у ратним јединицама ЈНА и ТО. Једнодушна је оцена да су сви они професионално и часно извршавали своје задатке. Исто важи и за период бомбардовања 1999. године.

■ **Шта се догодило са Организацијом после распада СФРЈ?**

– По завршетку ратних дејстава, наступиле су бројне и вишезначне промене у укупном друштвеном организовању, које су пун одраз имале у делу одбрамбеног, односно војног система. Сагласно битно измењеним условима (након разбијања СФРЈ), приступило се

великим и свеобухватним реформским захватима у целокупном одбрамбеном деловању. При свему томе, основни задатак био је да се најшири одбрамбени потенцијал прилагоди времену, потребама и објективним могућностима државе. Не треба заборавити ни чињеницу да су се крупне промене дешавале у времену велике економске кризе (стечај бројних фирми, отпуштања радника, незапосленост).

Све то је доста утицало и на нашу организацију. Део чланства, суочен са великим egzистенцијалним проблемима, једноставно је престао да учествује у нашим активностима. У исто време дошло је и до вишегодишњег прекида рада Школе резервних официра, тако да је процес подмлађивања чланства практично био немогућ.

У новим законима о одбрани и војсци, и поред великих напора које је улагало руководство Савеза резервних војних старешина Србије, наша организација не постоји, а наших задатака нема. У значајном броју локалних самоуправа у протеклом периоду није било разумевања за елементарне потребе Савеза тако да смо остали без средстава, материјалних и техничких услова за рад. Иако смо све ове године имали изузетну сарадњу са Министарством одбране, Генералштабом, јединицама и командом Војске Србије, морам истаћи да смо управо у том времену имали учестале проблеме током реализације традиционалне активности нашег рада – бојно гађање, јер је било веома тешко добити муницију и наоружање за њихово извођење – наглашава челни човек Организације.

■ **Како сте нашли излаз из кризе?**

– Суочени са проблемима унутар нашег организовања и падом интересовања дела чланства, али и руководства, најпре смо пројектовали, а затим и реализовали реформу сопствене реорганизације. И

И они су по многим критеријумима одабрани, потом старешински оспособљени и у пракси доказани. Најчешће када се морало „на страшном месту постојати“. Дакле, ником од њих није дат на поклон чин већ су га добрано заслужили и напредовали на командној лествици.

По бројности, устројству и обучености, истицао се Савез резервних војних старешина бивше Југославије. Са више стотина хиљада припадника представљао је моћну подршку активном саставу у тада замишљеном систему општенародне одбране.

И поред чињенице да у новим законима о одбрани и војсци Организација не постоји, чине се огромни напори не само да опстане већ и да се осавремени садржај рада, начин деловања, обука састава.. Наредне године биће донет нови *Програм обу-*

чавања, усаглашен са Министарством одбране и Генералштабом Војске Србије.

Можемо констатовати да се уз јубилеј, деведесет година постојања, једна корисна организација која слови као логичан одбрамбени потенцијал, војнички речено престојила, нашла своје место и осмислила будућност. Свакако, треба поздравити њихове напоре и одати им признање на постигнутим резултатима. Никоме више није до рата и ратовања, нити је то икада Србија желела, поготово сада у време свеколиких интеграција и сарадње. Али, Организација која окупља резервне официре и подофицире има своју значајну мирнодопску улогу коју успешно остварује. Мала армија која увек може да затреба. ■

Бранко КОПУНОВИЋ

даље истрајавамо у основном статутарном одређењу да смо нестраначка и стручна организација која окупља резервне официре и подофицире на јасној програмској платформи.

Даклако, то не значи да смо слепи за амбијент у коме остварујемо своје задатке. Свуда око нас је политика. Зато нашем чланству не бранимо да буде симпатизер или члан неке партије – странке, али не дозвољавамо да партијски ставови буду део окружења у коме Организација остварује своје циљеве. Донедавни принцип да је сваки резервни официр члан Организације, заменили смо принципом добровољности. Сваком досадашњем члану понудили смо приступницу, уз јасно објашњење да уколико жели да буде члан, ако прихвата статутарне норме, тек онда треба је потпише.

Први пут преовладала је свест да ће нас бити мање и да нећемо бити организација свих резервних старешина већ оних који желе да се ангажују и дају допринос њеном раду. Истовремено, први пут смо свесни да започињемо један дуги пут на коме ће нам се десити да у делу појединих општина нећемо имати Организацију.

Иако овај процес континуирано траје, са задовољством оцењујемо да су постигнута веома значајни почетни резултати што пружа оптимистичку визију везану за наше даље организовање и рад.

■ *Каква је будућност пред Организацијом?*

– Под утицајем бројних фактора, много тога се променило у методи и садржају нашег рада. Догодило се оно што је некада било незамисливо и што ни највећи оптимисти нису могли да наслуте. Отворили смо наш савез према свету. Успоставили смо бројне контакте са сродним организацијама из европских земаља, из земаља бивше Југославије, обновили свој статус у међународној организацији CIOR, Јадранској иницијативи...

Време ратних сукоба је прошло, заменио га је период сарадње. Заједно се појављујемо на међународним конкурсима, учествујемо у изради пројеката.

Донели смо нови *Статут*, у времену када практично нисмо имали функционалан и примењив закон о удружењима. Сада по-

стоји нови закон, па ми планирамо израду новог, савременијег краће и јаснијег правног акта наше Организације.

После времена потешкоћа, у сарадњи са јединицама и командама Војске Србије, током остваривања дела задатака, пре свих бојног гађања, са задовољством можемо рећи да наилазимо на пуно разумевање. Жеља нам је да већ у 2010. години донесемо *Програм обучавања резервних војних старешина* и при том усагласимо теме са надлежним у Министарству одбране и Генералштабу. На тој основи, чланству Савеза и широј јавности пружитићемо обиље квалитетних информација из одређене области.

■ *Да ли се ситуација консолидује?*

– Морам рећи да се после дугог застоја Организација у нашем главном граду консолидује, омасовљује и добија нови квалитет. Већ традиционално, на челу успешних су наше организације у Новом Саду, Зајечару, Ужицу, Чачку, Нишу, Сомбору..., које предњаче по броју чланова и разноврсним активностима. Са пуно реалног оптимизма очекујемо да ће за годину дана списак успешних бити знатно дужи.

Тамо где има застоја, руководства ће се обновити и подмладити, убрзаћемо евидентирање чланства и предузети друге активности. Апеловаћемо на оне добро организоване да помогну својим колегама у суседним општинама. Са посебним задовољством истичем да је Савез резервних војних старешина Србије у континуитету налазио разумевање Владе Републике Србије. Стални је корисник буџетских средстава, што је омогућило да се постигну квалитетни резултати. Чврсто верујем да Савез као стручна и кадровска организација резервних официра и подофицира има перспективу. Верујемо да ћемо наићи на разумевање код надлежних државних органа како бисмо остварили све задатке којима се бавимо и које ћемо извршавати. Наравно, спремни смо да прихватимо све корисне идеје и иницијативе које за крајњи циљ имају јачање нашег савеза. ■

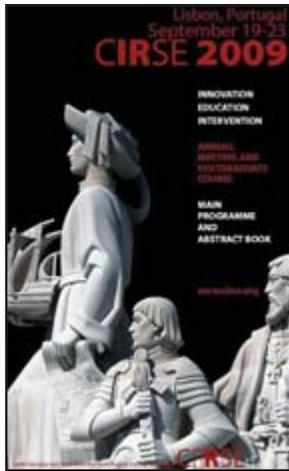

Новак Ђоковић посети патријарха Павла

Најбољи српски тенисер Новак Ђоковић посетио је са породицом патријарха Павла, који се налази на лечењу на ВМА.

Том приликом, Новака и чланове породице Ђоковић примио је начелник ВМА генерал-мајор проф. др Миодраг Јевтић.

Током дужег и срдчног разговора размотрене су могућности сарадње Новака Ђоковића и Војномедицинске академије. ■

Хирурги и радиолози на европској научној позорници

Тим стручњака ВМА предвођен начелником генерал-мајором проф. др Миодрагом Јевтићем имао је запажено учешће на европском Конгресу кардиоваскуларних и интервентних радиолога, који је одржан у Лисабону, Португалија, од 19. до 23. септембра.

У делегацију ВМА били су радиолози – потпуковници др Слободан Ђулафић и др Сениша Русовић, и васкуларни хирург мајор др Иван Марјановић.

У раду конгреса учествовало је 6.000 стручњака из целог света, а изложено је више од 700 оригиналних научних радова и организовано више стручних радионица. ■

Војномедицинска делегација Аустрије у ВМА

– Можемо бити задовољни досадашњом војномедицинском сарадњом Србије и Аустрије, али уложићемо додатне напоре да она буде још боља и свеобухватнија. А то ће бити лакше, ако се боље упознамо – рекао је начелник ВМА генерал-мајор проф. др Миодраг Јевтић поздрављајући делегацију оружаних снага Аустрије која је боравила у дводневну посету ВМА, у оквиру посете нашој санитетској служби.

Аустријску делегацију предводио је пуковник др Харалд Харбиц, заменик начелника Санитетске службе ОС Аустрије.

Гостима из Аустрије представљене су могућности ВМА и најзначајнији резултати ове установе у области хируршких и интернистичких грана, неуропсихијатријске службе и превентивно-медицинске заштите. Приказане су и могућности и потенцијали ВМА у домену научноистраживачког и образовног процеса, а посебно су показане могућности, резултати и визије даљег развоја Ветеринарског школског центра.

– Аустријски војни санитет има дугу традицију, али ми немамо овакву војну болницу као што је ВМА, која представља не само грандиозни архитектонски објекат, већ и импресивно медицинско здање у коме раде светски признати стручњаци различитих специјалности – рекао је на крају посете шеф аустријске санитетске делегације пуковник Харбиц. ■

Дани превентивне медицине

Традиционални 43. међународни научни скуп „Дани превентивне медицине“ одржан је у Нишу од 22. до 25. септембра, уз учешће више од 120 стручњака из Србије, Црне Горе, Републике Српске, Македоније, Бугарске и Мађарске.

Главне теме које су разматрали српски превентивци и еминентни стручњаци из окружења односиле су се на актуелну микробиолошку дијагностику заразних болести са посебним акцентом на могућности побољшања дијагностике вирусних инфекција и проблеме резистенције на антибиотике, епидемиологију полно преносивих инфекција, епидемиолошке карактеристике масовних хроничних незаразних болести, заштиту животне средине, квалитет исхране и њихов утицај на здравље, а знатна пажња посвећена је превенцији болести зависности и медицини заснованој на доказима. ■

Светски признати резултати неурохирурга

На 14. светском конгресу неурохирурга, који је недавно одржан у Бостону, уводно предавање на тему *Могућности и ограничења у хирургији периферних нерава* одржао је начелник Клинике за неурохирургију ВМА пуковник проф. др Зоран Рогановић.

Стручњаци ВМА имају велико и јединствено искуство у овој области, што је резултат великог рада који се односи на преко 2.700 оперисаних ратних повреда периферних нерава и бројних стручних радова који су објављени у водећим светским неурохируршким скуповима.

Пуковник проф. др Зоран Рогановић је у свом излагању приказао тренутне могућности у овој области неурохирургије, али и предуслове за успешни исход операција на прекинутим периферним нервима.

Стручњаци из ове области показали су велико интересовање за приказане резултате ВМА и добијени су бројни позиви за продубљивање постојеће и успостављање нове сарадње наших неурохирурга са еминентним светским центрима, те за учешће на предстојећим европским и светским неурохируршким скуповима. ■

Припремила Елизабета РИСТАНОВИЋ

По узору на ЈНА

Без обзира на то како у државама које су настале распадом СФРЈ гледају на наслеђе бивше Југославије, очигледно су им ЈНА и њене службе безбедности биле, у најмању руку, почетни узор за организовање војнообавештајних, а пре свега безбедносних служби. Иако то на први поглед не изгледа тако, јер су у свим тим земљама обавештајна и безбедносна компонента на стратегијском нивоу обједињене у јединствену обавештајно-безбедносна или безбедносно-обавештајну службу, за разлику од ЈНА где су оне биле строго одвојене, када се говори о надлежности, а делимично и овлашћењу из области безбедносне и контраобавештајне заштите.

Најширем смислу безбедносно-обавештајни (или обавештајно-безбедносни) систем одбране чине обавештајна, безбедносна (контраобавештајна), трупна обавештајна и војнополицијска компонента, организоване у једну или више посебних организацијских целина (служби и/или јединица). У сврху обављања својих задатака службе имају законима и другим прописима дефинисана овлашћења. Код безбедносне и војнополицијске компоненте та овлашћења садрже и елементе присиле и тајног прикупљања података о припадницима сопствених оружаних снага или грађана. Са тог становишта јавности су интересантије, пре свега када је реч о заштити и остваривању уставних права и слобода грађана једне државе, односно законске регулативе тих овлашћења. Са друге стране, обавештајна и трупна обавештајна компонента, ако и имају нека овлашћења, не примењују их према сопственим грађанима или то чине у иностранству.

Заједничке одлике

Безбедносна и контраобавештајна компонента је доминантнији и видљивији у раду служби, посебно у војним јединицама и установама, а обавештајни рад, који је доминантнији на стратегијском нивоу, често је неприметан и у функцији безбедносних послова. О томе говоре и неке од афера које су се редом односиле на прекораче-

ње у примени тајних мера (прислушкивање), нелегални извоз оружја и прикривање корупционашких афера у министарству одбране.

Јединствено за све земље у окружењу Србије јесте да су безбедносно-обавештајне службе у организацијском смислу позициониране у министарствима одбране и да су за свој рад одговорне непосредно министру одбране. У војсци се налази тзв. трупна обавештајна служба (тзв. органи Г-2). Иако су у већини ових држава у саставу органа Г-2 и органи безбедности, са сличним надлежностима и овлашћењима као у ЈНА (превентивна безбедносна и контраобавештајна заштита јединица и установа, сузбијање организованог и најтежих облика криминала), они су ипак у функционалном смислу одвојени од чисто обавештајног дела.

Изузимајући Хрватску, у свим осталима законска основа рада службе регулисана је посебним поглављем закона о одбрани. Ипак, и ту има разлике. Тако су у Словенији надлежности службе знатно прецизније и детаљније дефинисани. Такође, место и улога ових служби, у визији развоја и организације, имају запажено место и у стратешким документима одбране већине наведених држава, у првом реду Словеније, Хрватске и Македоније. То је производ величине и улоге оружаних снага у држави и улоге служби у њима. Занимљиво је уочити и да једино у БиХ обавештајни и контраобавештајни рад на стратегијском нивоу, укључујући војна питања, није у надлежности безбедносно-обавештајне службе већ цивилне обавештајно-безбедносне агенције. То је производ политичке ситуације и генезе заједничких Оружаних снага БиХ.

У Хрватској је после доста мука и бројних отпора усвојен посебан закон који на јединствен начин регулише организацију, надлежности и функционисање свих безбедносно-обавештајних служби, свдећи их само на две – цивилну и војну. Дакле, обе службе су законски утемељене једним посебним законом.

Надлежности и овлашћења

Када се говори о надлежностима и овлашћењима основна и кључна разлика у односу на стање у бившој Југославији (ЈНА) јесте прецизнија и примеренија законска регулатива.

Основне надлежности служби свих ових држава могу се груписати у три целине: обавештајне, контраобавештајне и безбедносне (општебезбедносне). Конкретније, њихови задаци су начелно: прикупљање, анализирање, обрада и дистрибуција података о војскама и од-

Контрола рада војних служби

Екстерна и интерна контрола рада војних служби прецизно је дефинисано само у Хрватској јединственим законским прописом: „Законом о сигурносно-обавештајном саставу Републике Хрватске“. У осталима је, уз општу клаузулу о цивилној контроли и надзору, интерним прописима регулисана само унутрашња контрола, она у самом министарству одбране. Дакле, осим у Хрватској не постоји посебан орган, тело, изван министарства одбране који квалификовано може да сагледава и прати рад војних служби и утврди евентуална кршења права, овлашћења и злоупотребе. Постоје одредбе у разним другим законским прописима која штите права грађана, у овом случају припадника војске и министарства одбране и дају им ограничене могућност увида у неке активности тајних служби, али се све своди на добру вољу надлежних у тим службама.

Војна полиција у мисијама НАТО

У саставу мисије ISAF у Авганистану налази се и вод војне полиције Оружаних снага Хрватске. То је прва јединица коју је Хрватска упутила у неку мисију у иностранство. Осим тога, у саставу органа војне полиције команде ISAF налази се и један хрватски официр. Хрватска активно учествује и у саставу Мултинационалног батаљона војне полиције чије је седиште у Пољској.

Македонија припрема 70 припадника војне полиције за појачање свог континента у Авганистану.

брамбеним системима других држава; прикупљање, анализирање, обрада и дистрибуција података о спољним притисцима и активностима у иностранству усмереним на угрожавање одбрамбене безбедности; прикупљање, анализирање, обрада и дистрибуција података о деловању страних обавештајних служби, пре свега војних у земљи; откривање, праћење и супротстављање деловању страних обавештајних служби према систему одбране и војсци различитим; откривање, праћење и анализирање појава организованог криминала у систему одбране, као и других криминалних појава; безбедносна превенција у заштита људи, објеката, средстава, података и активности у систему одбране и војсци планирањем и праћењем спровођења прописаних мера; безбедносне провере лица.

Безбедносна функција обухвата превентивни рад на заштити јединица од разних негативних утицаја, физичку и техничку заштиту, послове сузбијања и документовања криминала, те учешће у планирању мера безбедности и њиховој контроли. Овај задатак у Словенији, Македонији и Црној Гори обухвата и послове усмеравања и управљања радом војне полиције.

Значајно поље рада, задатак који одузима знатно време и ресурсе јесу безбедносне провере на основу закона о заштити тајности информација. Наиме, у свим поменутих државама постоји закон којим је регулисана заштита информација. Да би одређена лица могла да приступају заштићеним (класификованим) информацијама обављају се безбедносне провере. Провере за припаднике војске и министарства одбране практично обављају војне службе.

Битна карактеристика свих служби је да је примена овлашћења, када је реч о властитим грађанима, стриктно ограничена на припаднике војске и министарства одбране. Овлашћења према цивилима може примењивати само војна полиција, у врло ограниченим ситуацијама и то само привремено, до доласка цивилне полиције.

Најчешће спорена овлашћења служби су примена тзв. тајних мера на прикупљању информација (праћење, снимање, прислушкивање, надзор и снимање електронских комуникација и писаних пошиљки), и примена тзв. полицијских овлашћења, односно овлашћења која имају припадници полиције у примени силе, а пре свега присилном привођењу и лишавања слободе.

Може се уочити да све службе поменутих држава имају овлашћење примене тајних мера. У Хрватској су те мере (овлашћења) експлицитно наведене у посебном и јединственом закону и за војну

(„Војно сигурносно-обавештајна агенција“ – ВСОА) и за цивилну службу („Сигурносно-обавештајна агенција“ – СОА). Припадници и цивилне и војне службе немају полицијска овлашћења, односно не могу лишавати слободе, нити примењивати силу. Штавише, у закону је дефинисано да у заштити својих објеката и људи припадници обе службе могу примењивати овлашћења прописана за приватне безбедносне компаније. Припадници словеначке војне службе (Обавештајно-варносна служба – ОВС), који се баве обавештајним и контраобавештајним пословима, имају иста овлашћења као припадници цивилне службе (Словенска обавештајно-варносна агенција – СОВА). Међутим, за разлику од других, у словеначкој служби постоји још једна категорија овлашћених лица која имају иста овлашћења као припадници цивилне полиције. Ради се о делу припадника службе који обављају безбедносне послове, практично идентичне онима које су некад у ЈНА обављали официри безбедности. У неким доктринарним документима уочена је ова анахроност и одступање од стандарда земаља НАТОа, али су ово питање и надлежности над војном полицијом остављени за каснију фазу реорганизације оружаних снага.

У *Закону о одбрани Црне Горе* наведено је да се тајно прикупљање података обавља средствима и методама, на начин и под условима који су прописани за цивилну службу (Агенцију за националну безбједност). У БиХ војна служба практично нема право ни могућност примене свих тајних мера, посебно оних које подразумевају коришћење техничких средстава јер је то у надлежности цивилне службе (Обавештајно-безбедносне агенције БиХ). Ни војна ни цивилна служба немају полицијска овлашћења нити право примене силе и присиле. У *Закону о одбрани Македоније*, у поглављу „Обавештавање, контраобавештавање, спречавање и откривање кривичних дела и заштита снага и тајних података одбране“, наведени су задаци у обављању ових послова, а прецизније одређивање начина примене остављено је министру одбране. У пракси, припадници македонске војне службе имају иста овлашћења као и припадници цивилне службе у саставу МУП-а (Управе за безбедност и контраобавештајни рад). То значи да и они имају полицијска овлашћења, што им уз ингенерацију над усмеравањем рада војне полиције даје знатну моћ.

Може се запознати да све службе и поред одређених ограничења ипак имају доста широк дијапазон тајних овлашћења, од прику-

пљања информација из директног разговора и разговора посредством других лица (сарадника), мерама физичког праћења на јавним местима, на местима која немају јавни карактер, до претреса покретне и непокретне имовине, праћења, снимања и отварања писаних, говорних и електронских пошиљки и видео и аудио сигнала. Такође, примењују се тајни контакти, држе се у тајности разлози прикупљања података (легендирањем), организују се и примењују оперативне обмане, уграђују оперативци као тајни агенти у друге тела и институције (углавном у иностранству) и др. Код свих анализираних служби постоји битно ограничење у примени тзв. тајних мера и метода којима се нарушавају нека уставна права и слободе. У том случају захтева се претходно писано и образложено судско одобрење (углавном Врховног суда), а на захтев надлежних лица из службе. Трајање ових мера ограничено је на четири-шест месеци. За остале тајне мере које не задиру директно у уставом утврђена права и слобода грађана, довољна је одлука надлежног директора службе.

Војна полиција

Војна полиција, као део система безбедности, номинално је (организацијски) одвојена од безбедносно-обавештајних служби у свим овим државама. Међутим, док је то у Хрватској учињено у потпуности и у целини, дотле је у другим остала већа или мања надлежност или утицај служби над радом војне полиције (што је слично решењу у ЈНА). То се пре свега односи на послове сузбијање криминала и обављање општебезбедносних послова. У Црној Гори у *Закону о одбрани* експлицитно је наведено да су безбедносни послови као један од послова обавештајно-безбедносне службе и „стручно усмјеравање рада Војне полиције“. У Словенији и Македонији је то посредно речено давањем полицијских овлашћења припадницима безбедносног дела и тиме што се у организацијском саставу ових служби налази и орган војне полиције. У БиХ надлежност над војном полицијом је законом о одбрани пренета на заменика начелника Заједничког штаба, који је одговоран за војнообавештајне, контраобавештајне и безбедносне операције, када је реч о војсци.

Када се говори о надлежности и овлашћењу војне полиције, већ је речено да су у првом реду тзв. криминалистички и овлашћења примене силе ограничене на војна лица и лица запослена у министар-

Словенија

Општа концепција организације безбедносних послова у систему одбране Словеније преузета из система ЈНА уз модификацију да је томе придружен и обавештајни рад на стратегијском нивоу. Практично и даље у јединицама постоје посебни органи безбедности, са полицијским овлашћењима, који су надлежни за организацију и планирање штабнобезбедносних послова као темељу превентивног безбедносног рада. У вези са тим они управљају родом војне полиције, пре свега криминалистичке специјалности, учествују у планирању мера безбедности и надзиру њихово спровођење, али и сами воде „крупније“ предмете. Ситнији предмети, односно кривична дела са забрањеном казном до три године у директној су надлежности војне полиције.

У визији организације система одбране до 2015. године процењује се да је обавештајно-безбедносни систем комплементаран другим земљама чланица НАТОа. Међутим, у делу „изазови и дилеме“ наглашава се да надлежност обавештајно-безбедносне службе за откривање и документовање кривичних дела (у ствари, полицијска овлашћења припадника овог дела службе) није у складу са тим стандардима и да остаје да се то питање реши у складу са даљим развојем обавештајно-безбедносног система и система одбране.

ству одбране, на лица у војним објектима, полигонима, вежбаљима, возилима и објектима. Надлежност према цивилима ограничена је на неопходне мере у спровођењу редовних активности и у случају извршења кривичног дела према војним лицима и објектима, а и тада само до доласка припадника цивилне полиције. Војна полиција, осим у БиХ, може, када прати војне колоне и транспорт или када обезбеђује стране делегација или транспорт страних војски у транзиту (што је њена надлежност), давати сигнале и примењивати овлашћења према осталим учесницима у саобраћају, а у одређеним ситуацијама и регулисати саобраћај, али само у мери извршења задатка. За те активности углавном се тражи и помоћ цивилне полиције.

У анализираним оружаним снагама војна полиција састављена је искључиво од професионалних припадника. Сви је сматрају једном од најпоузданијих и борбено најспремнијих формација. Зато не чуди што су управо из ових јединица ангажовани први појединци и мање јединице за учешће у мисијама у иностранству. Законима о одбрани дефинисана је или као род војске или као служба (у БиХ). Организована је у батаљоне и чете. Број јединица условљен је величином војске, али и обавезама према чланству у НАТО или војним мисијама у иностранству.

У Словеначкој војсци постоји само један батаљон (17.6ВР) чије су две чете, осим Љубљане, лоциране у Марибору и Постојни. У Хрватској војсци војна полиција организована је у једну (66.) пуковнију (која је у ствари већи, ојачани батаљон) у саставу КоВ, један вод у РВиПВО и једну чету у Ратној Морнарици.

Македонија такође има један батаљон непосредно потчињен Генералштабу и две чете у бригаама. У БиХ постоји један батаљон у саставу бригаде тактичке подршке у саставу Оперативних снага и водови војне полиције у бригаама. Црногорска војска, као најмања, има само једну чету војне полиције.

Као и код службе, контрола рода војне полиције, посебно оперативног рада, у сузбијању криминала и примени овлашћења решена је интерним прописима и другим законима (законом о кривичном поступку), што је ипак недовољно. Треба запазити да једино Хрватска, по угледу на неке стране земље, јавно објављује извештај о ра-

ду оружаних снага, па и војне полиције. Ту су приказани и неки подаци о броју поднетих кривичних пријава, стању криминалитета и реда и дисциплине.

Усклађивање војних и цивилних служби

Изузев у Хрватској и БиХ, постоји проблем преклапања и споурења у надлежностима између војних и цивилних служби. Наравно, ту је и на неки начин традиционално надметање за утицајем и моћи у држави. У Хрватској је то питање, бар за сада скинуто са дневног реда јединственим законом за обе службе и сходним дефинисањем обавеза у другим законским прописима из области безбедности, пре свих законом о (заштити) тајности података. Такође, тај проблем вероватно не постоји у БиХ, јер је законом регулисана доминантност цивилне службе, чак и при прикупљању стратешких војних података.

Македонија

Осим војне безбедносно-обавештајне службе и Обавештајне агенције, у Републици Македонији постоји, у саставу МУП-а, посебна Управа за безбедност и контраобавештајни рад. Више пута су стручњаци за безбедност и неки руководиоци ових служби указивала на њихову неповезаност, преклапање делокруга рада па и међусобно праћење и подметања. Тако се у чланку „Анализа: како раде македонске службе безбедности“ (Дневник, 28. децембара 2008. године) наводи: „Македонске службе безбедности раде на своју руку. Обавештајној агенцији нико не даје упуте чему да се посвети као државном приоритету, а Управа за безбедност и контраобавештајни рад је држава за себе, са огромном моћи, а без икакве контроле надлежних органа и институција. Ово су закључци стручне јавности у земљи, али и директно укључених у послове ових моћних служби.“

Овакво решење је пре свега резултат стварног политичког стања и организације и БиХ и њене војске.

У Македонији су свесни постојећих проблема, јер несарадња, нејасне надлежности и нека трвења указују на потребе реорганизације целог сектора безбедности. У том смислу било је више предлога промена и другачије организације и све је извесније да ће до тога и доћи, вероватно по хрватском моделу.

Ако се квалитет рада војних служби упореди са цивилним, може се констатовати да су војне службе у јавности оцењиване као квалитетније, мање експониране у разним аферама (којих је било, посебно у Хрватској, Словенији, нешто мање у Македонији), са квалитетнијим људима. О томе се може судити и на основу чињеница да су у неким од ових држава припадници војне службе премештани у цивилне (Хрватска, Македонија), неки и на највише позиције, како би се рад тих служби поправио, а сигурно је и обезбедио одређени утицај надредбоваца.

Од свих законских прописа којима су регулисани рад служби у посматраним државама хрватско решење изгледа најинтересантније и бар на папиру најбоље. Зато дајемо краћи приказ са тежиштем на војној служби.

Обавештајно-безбедносни систем Хрватске

Током рата у Хрватској формирано је неколико, што војних што цивилних, обавештајно-безбедносних служби. Иза сваке од њих стајала је нека политичка опција, а неретко и материјални и други интереси појединаца и неформалних група. Суревњивост и сујета оних који су им били на челу или из позадине управљали више су сметали него користили интересима Хрватске. Јавност је брујала од бројних афера и интрига. После дуготрајних полемика и све гласнијих захтева јавности да се уведе ред у рад ових „тајних“ служби, приступило се радикалним организацијским променама и по мишљењу многих правно ваљаном регулисању њиховог рада.

Од неколико дотадашњих цивилних обавештајно-безбедносних служби направљена је једна која се зове „Сигурносно-обавештајна агенција“ (СОА). У Војсци (Хрватским оружаним снагама) је урађено слично – формирана је „Војно сигурносно-обавештајна агенција“ (ВСОА). Њихов рад, надлежности, овлашћења и посебно контрола рада решени су једним законом који важи и за „војне“ и за „цивилне“ службе – „Законом о сигурносно-обавештајном саставу Републике Хрватске“.

Рад војне, као и цивилне службе заснива се на већ поменутом закону, али и *Стратегији националне сигурности*, *Стратегији одбране*, *Годишњим смерницама за рад сигурносно-обавештајних агенција* и другим законима у уредбама.

Цивилним и војним службама управљају председник и Влада Републике Хрватске. За остваривање сарадње између ових органа у управљању безбедносно-обавештајним службама формирано је „Вијеће за националну сигурност“ (ВНС), а за оперативну усклађивање служби рада „Савет за усклађивање рада сигурносно-обавештајних агенција“.

За обављање стручно-административних послова за ова два тела формиран је „Уред Вијећа за националну сигурност“ (УВНС). Према закону, овај орган уједно је и главни државни орган за утврђивање и спровођење активности за примену мера и доношење стандарда информацијске безбедности у државним телима, али и за утврђивање активности у примени мера и стандарда информацијске безбедности у размени класификованих података између РХ и страних земаља и организација. У његовом саставу функционише и Средишњи регистар за пријем, похрањивање и дистрибуцију информација и докумената у размени са страним земљама и организацијама.

Босна и Херцеговина

У систему одбране БиХ у саставу министарства налази се Сектор за обавештајно-безбедносне послове. У саставу Заједничког штаба ОС БиХ је Управа за обавештајне послове и безбедност (Ј2), која је првенствено одговорна за израду доктрине и практичну примену смерница, планова и програма који се односе на обавештајну спремност оружаних снага.

На нивоу оперативне команде налази се Одељење за оперативне, обавештајно-безбедносне послове и обуку (Г3/2/6), које обједињава три штабне функције, укључујући и обавештајно-безбедносну. Оно има команду одговорност у координацији наведених послова.

Формирана су и два посебна помоћна тела. Прво, то је Завод за сигурност информацијског састава који се бави сигурношћу мрежа и криптозаштитом преноса информација за потребе свих државних органа, па и обавештајно-безбедносних служби. Руководилац овог органа полаже рачуне директору УВНС. Други орган је Оперативно-технички центар за надзор телекомуникација (ОТЦ). Овај заједнички орган бави се активацијом и управљањем мера тајног надзора (праћења) телекомуникацијских услуга, делатности и промета. *Законом о сигурносно-обавештајном саставу Републике Хрватске* регулисана је обавеза правних и физичких лица, власника телекомуникацијских мрежа, да о свом трошку осигурају и одржавају функцију тајног надзора и комуникацијске водове до ОТЦ-а. И оружане снаге Хрватске су дужне омогућити ОТЦ-у примену мера надзора над интерним телекомуникационим мрежама. Такође, прописана је обавеза ових правних лица да чувају податке о оствареном промету преко мрежа годину дана од времена настанка.

Осим тога, ОТЦ је задужен и за оперативну техничку координацију између обавештајно-безбедносних служби и других органа

која имају право тајног надзора (полиција и тужилаштва) и правних и физичких лица (оператора мобилне и фиксне телефоније и Интернет услуга). То значи да се целокупан тајни надзор телекомуникационих мрежа у Хрватској може обављати само преко овог органа.

Тајни рад

Тајни рад и мере хрватских безбедносно-обавештајних служби обухватају: прикупљање података преко организованих сарадника; тајни надзор телекомуникацијских услуга, делатности промета; тајни надзор над поштанским и другим пошиљкама; тајни надзор и техничко снимање унутрашњости објеката, затворених простора и предмета, тајно праћење и мотрење уз светлосно снимање особа у отвореном простору и на јавним местима; тајно праћење и мотрење уз звучно снимање садржаја комуникација особа у отвореном простору и на јавним местима; тајни откуп докумената и предмета.

Приликом безбедносних провера може се обавити разговор с лицем које се проверава, могу се саслушати лица која су са њом у вези, могу се користити подаци из службених евиденција које воде друге службе, институције и тела, а могу се предузети и мере тајног прикупљања података и полиграфско тестирање.

Након доношења закона, постојећа Војно сигурносна агенција преименована је и преформирана у Војно сигурносно-обавештајну агенцију (ВСОА). Према закону ВСОА је организацијска јединица Министарства одбране за планирање и спровођење подршке Министарству одбране и оружаним снагама на извршењу задатака одбране интегритета, суверенитета, независности и територијалне целовитости Републике Хрватске. У вези са тим она има два основна задатака: (1) обавештајни и (2) безбедносни.

Припадници ВСОА, као ни СОА, немају класична полицијска овлашћења. Као што је већ речено за неке послове физичке заштите које обављају за своје потребе, прописано је да могу примењивати само права и овлашћења утврђена законским прописима за припаднике приватне безбедности. Са друге стране имају на располагању широк спектар разних „јавних“ и „тајних“ мера и поступака који им омогућавају да обављају наменски посао. Тако обе службе, осим тајних поступака и мера, податке прикупљају и у комуникацији са грађанима, захтевањем службених података од државних органа, јединица локалне самоуправе и правних лица, укључујући и увид у регистре и збирке података и службену документацију.

ВСОА је ограничена у примени мера само према припадницима Министарства одбране и оружаних снага. Ако пак, сматрају да неке мере треба применити према цивилима о томе морају обавестити СОА и заједно утврдити начин даљег поступања. Имају право и на формирање одговарајућих евиденција и њихово коришћење. У систему одбране задужена је за безбедносне провере и контраобавештајну заштиту, мере прикривања и извештавање по питањима из своје надлежности.

Стратегијско електроничко извиђање (надзор међународних радио-веза) и за цивилну и за војну службу обавља војска, односно Центар за електронско извиђање оружаних снага.

Црна Гора

Обавештајно-безбедносна служба Министарства одбране Црне Горе броји 17 лица и још неколико оперативаца у јединицама, а чета војна полиције има око 120 људи.

Када се говори о заштити тајности, у Црној Гори је предвиђено да све безбедносне провере обавља цивилна служба („Агенција за националну безбједност“), а на захтев Дирекције за заштиту тајности података. Међутим, законом је предвиђено да послове надзора над том Дирекцијом, иако је самостална државна установа, обавља министар одбране.

У закону је посебна пажња посвећена заштити идентитета припадника служби, сарадника, особа које помажу, али и начина на који се дошло до података. У вези са тим прописана је и обавеза судова да штите идентитет припадника служби ако се појављују у улози сведока.

Контролу служби, осим уобичајене контроле командном линијом, спроводе и три екстерна органа. Прво, то је Хрватски сабор који то чини преко свог одбора за безбедност или преко Уреда Вијећа за националну сигурност. Друго, то је Уред Вијећа за националну сигурност, који то чини самостално и системски или на захтев других државних органа. Трећи орган је Вијеће за грађански надзор сигурносно-обавештајних служби кога чине председник и шест чланова. Овај орган уствари обавља надзор на основу непосредних и конкретних притужби грађана на рад безбедносних служби.

Стиче се утисак да је Хрватска од свих земаља бивше Југославије најпотпуније заокружила и дефинисала рад безбедносно-обавештајних служби и на тај начин створила добру основу за, са једне стране плодотворан рад тих служби, а са друге стране добар надзор и стварну квалификовану контролу рада тих служби. Нека од тих решења могуће је применити и код нас. ■

Драгољуб ЈЕВЂОВИЋ

Немачки генерал на челу Кфора

Немачки генерал-потпуковник Маркус Бентлер преузима команду над снагама НАТОа на Косову. Церемонија примопредаје дужности досадашњег команданта Кфора италијанског генерал-потпуковника Ђузепеа Емилија Гаја и генерала Бентлера биће одржана у главном штабу Кфора у Приштини.

Италијански генерал дошао је на чело Кфора у септембру 2008. године.

На Косову се налази око 16.000 војника НАТОа, чији би број, према најавима, требало да до краја ове године буде смањен на 10.000. ■

Уништавања вишкова наоружања у Црној Гори

Уништавање вишкова наоружања у Фабрици експлозива „Полиекс“, у близини Берана, не утиче штетно на животну средину, због чега мештани околних села могу бити потпуно мирни, изјавио је директор компаније Славко Вујисић.

Вујисић је новинарима казао да су стручњаци Центра за екотоксиколошка испитивања Црне Горе урадили све неопходне анализе на више локација и да на свим местима није утврђено присуство штетних материја.

Фабрика „Полиекс“, у сарадњи са програмом Уједињених нација за развој (UNDP), од 7. јула реализије MONDEM програм уништавања вишкова војног наоружања. У тој фабрици требало би да се уништи милион и по комада ситне муниције, 62.000 комада ручних бомби М75 и 24.000 кумулативних мина. ■

Војни маневри „Запад-2009“ у Белорусији

У Белорусији ће бити одржана прва етапа великих оперативно-стратешких вежби „Запад-2009“, у којима је предвиђено учешће око 6.500 белоруских, 6.000 руских и 30 војника из Казахстана. На маневрима ће ангажовати, између осталог, 103 летелице (63 авиона и 40 хеликоптера), око 470 борбених оклопних возила, 228 тенкова и 234 артиљеријских оруђа и система рафалне паљбе.

Главни циљ вежби је провера могућности Белорусије и Русије у осигурању војне безбедности и спремности за одбијање евентуалне агресије. У основу концепције постављена је једна од могућих варијанти избијања војног конфликта и модерни погледи на његово спречавање, те вођење одбрамбених активности. ■

Нове шпанске трупе у Авганистану

Шпанија је одлучила да пошаље још 220 војника у Авганистан, као одговор на захтев САД да се појача одговор на ескалацију насиља побуњеника, изјавила је после састанка владе заменик премијера Марија Тереза де ла Вега.

Овом одлуком број шпанских војника порашће на 1.000, не рачунајући контингент од 450 војника који су дошли ради повећања безбедности током избора одржаних 20. августа, изјавила је Де ла Вега. У Авганистану, где је насиље побуњеника достигло највиши ниво још од када су талибани били свргнути са власти крајем 2001. године, број припадника војне алијансе коју предводе САД до краја године треба да порасте са 103.000 на 110.000. ■

Војна сарадња Турске и БиХ

Турска државна компанија за производњу оружја „Makina ve Kimya Endustrisi Kurumu“ (МКЕК) потписала је споразум са војном индустријском корпорацијом „Унис Фроп“ из Босне и Херцеговине с циљем обједињавања њихових капацитета. Представник МКЕК изјавио је да ће детаљи споразума бити разрађени у турском министарству добране.

Меморандум о разумевању наводи да ће МКЕК сарађивати са „Унис Фропом“ на заједничкој производњи и маркетингу производа и пројеката војне индустрије. Концерн МКЕК, који се налази под контролом Министарства одбране Турске, има 11 великих фабрика у региону Анадолије, укључујући и престоницу.

Босна и Херцеговина била је велики извозник оружја док је била у саставу бивше Југославије. Њене фабрике снабдевале су војном опремом више од 40 земаља. Недавна обнова производних погона срушених у рату омогућила је Босни и Херцеговини да поново извози артиљеријско наоружање, гранате, пушке, ракетне лансере и електронско-оптичка средства. ■

Пише
Александар РАДИЋ

Заштита без штита

Американци су коначно формално потврдили да су одустали (односно по званичној формулацији одложили) од размештаја елемената противракетног штита у Пољској и Чешкој. До 2015. године неће се учинити ништа на томе да се оствари Бушов сан о штиту какав би САД поставиле на источним границама НАТОа.

Председник Барак Обама одрекао се тешког политичког терета претходника у Белој кући. Заузврат, из Москве је одлучено да се неће спровести противмере планиране за јачање офанзивног потенцијала као што су премештај јединица наоружаних ракетним системом *искандер* из централе Русије у Калињинградску област, на положаје уз границу са Пољском, и предислокација дела стратешких бомбардера Ту-22М.

Као додатни аргументи одвраћања требало је да се израде вишеделне главе за интерконтиненталне ракетне система, да се у наоружање уведу нове подморнице наоружане балистичким ракетама... Део тих програма вероватно неће бити обустављен. Јесен 2009. године дочекали смо у тону добрих америчко-руских односа, али за будућност нема чврстих гаранција.

За сада се чини извесним да Американци неће, како се то планирало, у Чешкој поставити радар великог домета за рано откривање балистичких ракета, а у Пољској ватрене положаје десет лансера противракетног система са теоретском вероватноћом да може да уништи до пет балистичких ракета у једном налету.

Предисторија проблема притивракетног штита води до 2002. године, када се Бушова администрација одлучила за једностран излазак из договора о забрани развоја противракетних система наслеђен из *хладног рата*. За Американце ризик од евентуалног ракетног удара Ирана на чланице НАТОа и Израел био је повод за развој штита. Са руске стране упорно су тврдили да се тај штит пре свега односи на заштиту од руских ракета, а не иранских. У годинама игре, вођене углавном речима и са мало конкретних потеза, чули су се врло интересантни предлози, као на пример Путинов план да се удруже средства у одбрани од балистичких ракета. Иран је перципиран као главни извор угрожавања безбедности.

Када се Обама 17. септембра званично обратио свету са обавештењем да неће бити ништа од противракетног штита, образложио је то проценом да главни ризик представљају иранске ракете кратког и средњег домета, а интерконтиненталне ракете може да пресретне и већ постојећи одбрамбени систем. Истурени штити НАТОа представљаће ратни бродови са противавионским ракетама *СМ-3*, интегрисаним у морнарички систем *елис*, какви се стално налазе у Средоземном и Северном мору.

Актуелни планови одбране засновани су на сталном дежурству три ратна брода Ратне морнарице САД, а у кризним временима број бродова биће повећан у складу са проценом потреба. Такав одбрамбени систем сматра за са флексибилно решење, пре свега зато што ће се бродови премештати и концентрисати према процени реалне претње. Затим, технолошки ризици су минимални, јер се ради о већ провереном ракетном систему за разлику од новог противракетног система са кинетичким пројектилом који се није показао чак ни на полигонским проверама.

Наиме, *СМ-3* представља наставак развоја ракетног система противваздушне одбране какав се већ две декаде користи на америчким крстарицама и разарачима. Осам лансирања *СМ-3* изведених 2007. године прошло је са добрим резултатима. Ратни бродови са ракетама *СМ-3* биће у сталном дежурству почев од 2011. године у противракетној одбрани, која ће носити званични назив Универзални систем ешалониране одбране. Осим платформе на мору и ракета у том систему биће нова мрежа детектора постављених на авионе, сателите и на тлу. Они би требало да предупреду изненађење по знатно нижим трошковима у односу на Бушов штит, без политичког ризика и уз могућности вишенационалне примене у систему противваздушне одбране.

Отворена архитектура система противракетне одбране може да прима податке и за осталих радара НАТОа, али и од руских радарских система ако се деси да Американци прихвате понуду за размену информација ваздушног осматрања и јављања. Руска понуда се у првом реду односи на увезивање у јединствени систем података са радарских осматрачких станица великог домета са положаја у Армавиру.

Ако се у међувремену не одустане од размештаја елемената противракетне одбране унутар континента, у Чешкој и Пољској и евентуално државама Балкана, на географским позицијама најближим Ирану наћи ће се дериват система *СМ-3* прилагођен за примену са чврстог тла.

Отворено питање остаје да ли Иран заиста представља реални извор безбедносних проблема, без обзира на то што има изразиту амбицију да дође до балистичких ракета. За сада нема потврде да би Иран ускоро био у могућности да дејствује на циљеве на интерконтиненталној дистанци. На дуже време неће моћи ни да премости јаз између ракета домета до 1.200 километара, какве сада има барем за параде, и домета од пет-шест хиљада километара и више. За такав технолошки скок Ирану би требало 15–20 година, ако се подразумева да ће се све водеће силе суздржавати од трансфера технолошких информација до проблематичног режима у Техерану.

Наменски систем усмерен за одбрану од само једног потенцијалног противника, уз генерализоване назнаке у некаким додатним потенцијалним претњама, нема основу у тим чињеницама, посебно ако се има у виду да Иран покушава да отклони отворени конфликт одустајањем од нуклеарног програма. Одлука Ирана да сам пријави постојање скривених потенцијала за производњу радиоактивног материјала погодног за развој нуклеарног оружја представља искорак вредан пажње. Ако настави да се труди да дође до система какви би могли да угрозе НАТО, а не одбрамбени, јер нико не жели да се суочи са стварном провером ефикасности противракетног система. ■

КОМПЈУТЕРСКА СТРАТЕГИЈА

Косовска зора

Стратегија Косовска зора (Kosovo sunrise) комерцијални је додатак игри Panzerkrieg (Burning Horizon II). На тржишту ће бити дистрибуирана током октобра 2009. године. Аутор игре покушао је да прикаже могућ конфликт на Косову 2012. године.

Косово као ратно поприште до сада није коришћено у компјутерском свету. Да ли је то био „врлу политички кромпир“ или страх да ће инвестиција у такав пројекат бити промашена због малог интересовања на тржишту? Вероватно обоје, али на срећу нећемо бити ускраћени за квалитетну компјутерску симулацију. У питању је стратегија *Косовска зора* – Kosovo sunrise, која је заправо комерцијални додатак игри Panzerkrieg (Burning Horizon II). Аутор нам покушава приказати могућ конфликт на Косову 2012. године.

Након привидног мира 2012, избеглице из Србије већином су се вратиле на Косово, али на опште изненађење албанска герила напада мировне снаге којима у помоћ прискаче Војска Србије. Нова ОВК и албанска војска терају вас на повлачење и добар део ове стратегије јесте покушај одбране Прешева. Након тога, вашим оклопним батаљоном ослобађате Гњилане и Приштину да бисте у завршници имали велике борбе на подручју Метохије.

■ Постојећи арсенал

Издавач *ЛаПлата студио* из Хамбурга имао је среће да је у својим редовима већ неко време има врло талентованог Александра Ђокића који је практично цео пројекат изнео на својим леђима. Све објекте, ефекте, јединице, мисије и скоро све остало урадио је лично Александар током протеклих осам месеци. Видео снимци и звуци купљени су од неколико фирми (попут *Заставе филма*), а сам издавач помогао је аутору око израде скрипти.

Ради што боље аутентичности аутор се послужио свим могућим информацијама које су му биле доступне (укључујући и јавну архиву

КОНФИГУРАЦИЈА

За ову игру потребна је следећа конфигурација: Windows XP, DirectX 9.0c, Internet Explorer 5.0, Pentium III 1,3 GHz, препоручујемо Pentium IV 1,8 GHz, 500 MB RAM препоручујемо 1GB RAM меморије, 3D графичка картица са 256 MB RAM, монитор са минималном резолуцијом 800x600, 4x DVD-ROM читач, звучна картица компатибилна са DirectX 9.0c и 3.5 GB слободног простора за инсталацију.

Аутор игре – Александар Ђокић

армије Норвешке), али због баланса снага у овој стратегији албанска војска поседује и старија борбена средства која су званично избачена из употребе.

Од јединица Војске Србије играч на располагању поседује: пешадију (од резервиста до професионалаца и падобранаца), тенкове (од Т-

55 до М-84), артиљерију (укључујући вишецевне бацаче ракета и самоходна оруђа), авијацију (од хеликоптера *газела*, *галеба* Г-4 МД и *орла*, па до беспилотне летелице *орбитер*), а на крају и ракете С-125 *нева*.

За разлику од основне верзије ове стратегије у многоме је измењен и начин противтенковске борбе јер сада већином користе противклопне ракете (*зоља*, *оса*, *фагот*, *бумбар*..).

Тенкови су наоружани различитим врстама граната, па могу дејствовати и по пешадији и по другим оклопним јединицама, што је такође новост.

Савремено бојиште

За разлику од осталих додатака за Blitzkrieg/Panzerkrieg, ово је савремено бојиште где се борбе одвијају и у урбаним срединама. Додатна потешкоћа је што ваша основна јединица мора преживети сваку мисију да би у наредној добила помоћ и лакше прошла у игри. Врло информативан део је и својеврсна енциклопедија у којој можете добити доста информација о својим и непријатељевим јединицама.

Уколико пратите компјутерске стратегије можда вас збуњује назив Panzerkrieg. Иза тог назива се заправо крије у нашим крајевима веома позната стратегија Blitzkrieg. Са правом можемо да кажемо да то можда и најбоља од свих стратегија у реалном времену, наравно ако занемаримо већ застарелу графику. Предност је несумњиво и у томе што игра не захтева јачу конфигурацију да бисте могли уживати у њеним лепотама. Пријатно изненађење за играче који већ имају искуства са Blitzkrieg-ом су много детаљнији објекти и јединице.

На тржишту ће *Косовска зора* бити дистрибуирана уз Panzerkrieg (Burning Horizon II) и очекујемо је током октобра. Убрзо затим биће доступна и у електронском облику (куповина могућности за преузимање са Интернета).

Наставак је предвиђен за децембар и бавиће се офанзивом у Метохији. ■

Игор ВАСИЉЕВИЋ

НИКИТА МИЛИВОЈЕВИЋ,
ПОЗОРИШНИ РЕДИТЕЉ

Снимио Данило ПЕТЕРНЕК

БИТИ ИСТИ ЗНАЧИ -МЕЊАТИ СЕ

Дошао сам до некакве властите формуле у коју верујем, и која је, бар на мом примеру, изгледа тачна. У ствари, бити исти, на свој начин значи да стално морате да се мењате. Да би остао свој, човек стално мора да се мења, никако понавља. Звучи парадоксално, али функционише. То реално јесте тежи пут, али је мени лакше тако. У Битефу су рецимо моје колеге на свој начин научиле како размишљају: Једном сам за представу тражио неку каду, а како је њих мрзило да је сваки пут доносе на пробу, јер је огромна и тешка, досетили су се и рекли су ми да је већ „глумила“ у некој представи. Унапред су знали да ћу одмах одустати од ње! То је иначе њихова прича, они су ми је касније испричали и данас је препричавају као анегдоту.

Никита Миливојевић је редитељ који нам из представе у представу, ево већ двадесет година, у суштини приповеда сопствену, дуго грађену митологију. Наравно, да бисмо и ми као гледаоци учествовали у свему томе, мора постојати заједнички именитељ, кључ за препознавање, универзална категорија. Ако се присетимо представа *Маска*, *Живот је сан*, *Сан летње ноћи*, *У потпалубљу*, *Бановић Страхиња*, *Опера за три гроша*, *Каролина Најбер*, *Повратак...*, схватићемо врло брзо да је тај кључ – у емоцији. Оној којом препознајемо лепоту и истину. Најновија представа Никите Миливојевића „Зимске баште“ полази од статистичких података наше стварности: током ратова последње деценије 20. века Србију је напустило око 700.000 младих образованих људи..., а доноси нам живот сам, изгубљен у преводу, обесмишљен четом и Интернетом, разуђен промашајима и одсуством. Искорењен у покушају да се живи нормално – убијених снова.

☉ *Судбином одређени или појединачним енергијама обликовани, наши животи се одвијају на различите начине. Шта је то што је одредило Ваш живот, што га је учинило баш*

оваквим какав јесте? То наравно могу бити људи, догађаји, процеси, избори, тренуци, слике, боје, мириси...

– Последњих година почео сам и сам да нешто више мислим о томе. У одређеном тренутку свог живота човек почиње да сумира неке ствари и препознаје знакове на свом путу. С временом сам и ја почео да уочавам такве знакове и морам признати да сам често изненађен тим спознајама, јер је ово што живим, у неку руку боља варијанта него она коју сам планирао. Више се у ствари и не сећам јесам ли уопште имао неки конкретан план, али је чињеница да се за многе „случајности“ испоставило да уопште нису случајне, а управо су оне одредиле мој пут.

И на режију сам упао – „случајно“. Моја велика жеља била је да студирам књижевност. На режију сам отишао да бих био солидаран са екипом другова са којима сам био нераздвојан током средње школе, а који су сви листом кренули на режију или плуму. Помислио сам да ћу и овако пасти на пријемном и онда отићи на књижевност, али ћу им у међувремену правити друштво. И шта се догодило? Приме једино мене. Био сам у потпуном чуду. То је рецимо један од таквих, „случајних“ знакова који је касније умногоме одредио мој живот.

У режији сам се врло брзо препознао, открио сам да је то још један начин којим могу да се изразим, да то није само писање, а да при том постоје многе додирне тачке.

Од тог тренутка коцкице се некако, на неки свој начин слажу, све до данас, када сам и ја професор те исте академије, и када на предавања врло често возим своје некадашње професоре ...

● Бору Драшковића?

– Бору, Влатка Гиљића... Све је то један помало невероватан круг. Ја сам иначе дипломирао у класи Боре Драшковића ... Када сам примљен на режију, те исте године сам, по тодашњим правилима, морао да идем у војску, и Бора је направио невероватан преседан: пошто је хтео да останем у његовој класи, прву годину полагао сам из војске!? Своју испитну представу за прву годину радио сам са војницима, и Бора је са комисијом дошао у Ниш, у моју касарну, да је погледа! На тај начин сам се после војске директно вратио код њега на другу годину и наставио студије, тако да прву, у ствари, никада нисам студирао, мада сам све испите, наравно, накондано положио. Али тако сам, захваљујући Бори Драшковићу, уштедео једну годину живота. Ето, отприлике тако некако, коцке су се и даље склапале у судбину, све до данас... Негде на том путу, у једном тренутку, схватио сам да је заиста све у животу у некој вези. Редитељ би бар морао да верује у то, јер је наш посао управо у томе да проналазимо те танане везе, које други не виде.

То што живим на углу улица Страхињића Бана и Риге од Фере такође ми је симпатично, и то је, чини ми се, некаква веза! Свако на свој начин, Грци и Бановић Страхиња обележили су моју каријеру.

Мало се, наравно, и шалим на тему „случајности и судбине“, али знам да није неважно кроз које човек капије прође на свом путу, а које заобиђе, какве људе среће... Ја сам учио режију, али истовремено и неке важне ствари у животу, од сјајних, значајних и озбиљних људи. Вероватно имам и тај инстинкт да пратим себе. Када сам почињао да радим у малим позориштима, пролазећи сву голготу провинције, увек сам радио неке „озбиљне“ текстове, неке „велике ствари“, попут Розенкранца и Гилдерстена у Шапцу, Бонда у Нишу, Бекета у Крушевцу... Сећам се да су ми сви говорили да нисам нормалан, да се у тим срединама такви комади не троше, то се, наводно, чува за озбиљнија позоришта! А ја сам стално имао осећај да управо ту где сам морам да режирам као да је то најважније позориште на свету. Данас верујем да ме је то спасило, да ми је пуно помогло. Касније сам негде чуо реченицу: *Позориште је тамо где си ти*, и сасвим сам се у њој препознао. Радити увек, било где, само нешто до чега ми је јако стало, постало је готово мој мото, и верујем да се управо то преносило на људе са којима сам сарађивао, они су то осећали. Јер, глумци то прво препознају код редитеља. Због тога су ми се

у тим „малим позориштима“ ван Београда и догодиле неке значајне представе.

Када већ говорим о знаковима на редитељском путу, а спомињемо та мала места и позоришта у којима сам радио на почетку каријере, мислим да је важно и да је на мене доста утицало и то што сам из малог места, што моји родитељи немају везе са позориштем, уопште са уметношћу... Тако да сам, што би рекао Црњански, био сам свој предак. Имао сам и двоструко детињство, једно у Инђији, у кући са двориштем, са пуно снега и фасцинантних слика равнице, друго у околини Книна, одакле су моји родитељи, потпуно дивље, без струје, са невероватним причама које људи приповедају покрај огњишта. Из свега тога настајала је моја мала митологија.

Данас својим студентима препоручујем да и они сами морају непрестано да граде и негују неке своје митологије. Једино смо тако непоновљиви. То је наше, само по томе смо посебни, а то се мора препознати, градити и чувати. На Академији, за редитеље и глумце посебно је важно да им се пре свега развија то властито осећање истинитости. Бити искрен према себи, а онда препознати то исто у послу који радиш, једна је од важних лекција режије. Ја сам позориште учио у својим представама, кренуо сам онако како ми се чинило да би било добро, без неких предзнања која би ме оптерећивала... То је било прилично срећно. И срећом нико ме није спутавао у томе.

● *Чини се да се управо то догодило, да се како сте се Ви мењали, мењао угао Вашег посматрања. Отуда толико различитих облика и форми у Вашем раду.*

– Врло брзо сам схватио да не волим да понављам ствари. Моје најновије представе немају никакве везе са оним претходним, а чини ми се нити са било чим што се у овом тренутку код нас ради. За мене је то нека нова фаза у којој нешто истражујем, као што рецимо сликари пролазе кроз различите фазе... Мени се чини да ако не истражујете, ако то што радите не прави никакав помак у вама, боље је да не радите! По томе како пишу, (или не пишу) о мојим новијим представама, видим да не налазе баш лако кључ за то што радим... Допада им се, али по томе како пишу, говоре, препознајем да им управо недостаје кључ.

● *Кључ је ипак једноставан. Потребно је само да се укључе чула?*

– Једино то! Ја увек прво рачунам на емотивност. Да ли ме нешто узбуђује или не. Не интересује ме претерано да неко у томе проналази разне додирне тачке са постмодерним, постдрамским... или било каквим другим „актуелним“ позориштем. Моје позориште је, рекао бих, увек, на свој начин – мало интимно позориште. Најтежи ми је почетак, јер покушавам себи да одговорим на питање шта је то што ме у одређеној теми занима. До чега ми је стало. А ако ми је до нечега заиста стало, онда помислим да ће се увек наћи још неко коме ће то бити

занимљиво... Е, то је моје уверење. Понекад се запитам одакле ми уопште храбрости за неке такве „лудости“, као што је рецимо био „Сан летње ноћи“ у Будви, да се први део игра као процесација кроз улице старог града, да се почне са модном ревијом испред хотела *Авала*, међу огромним нојевима забодених глава у бетон, да краљ и краљица стижу луксузним

аутомобилима на почетак, док Оберон све то посматра са врха зидина... Такве, сличне ствари... Сигурно је да ништа од свега урађеног не бих мењао.

● *Живели сте и радили једно време у Грчкој, негде од 1997, режирали сте и у Словенији, Шведској, Македонији, Турској, Америци, путовали и гостовали у ко зна колико још земаља и градова, јесте ли некада пожелели да се сасвим преселите, да живите негде другде?*

– Јесам, много пута. Морам признати. И још увек ме то држи. Искувише дуго ствари овде нису биле у реду. Искувише дуго ми градимо на погрешним основама ... Онда се човек једноставно уплаши да то што се погрешно поставља није добро за живот, није ментално здраво. То су били углавном моји разлози. Када размишљам о својој деци, нормално је да бих желео да средина у којој живе има озбиљније критеријуме и узор. Недавно сам снимао у Њујорку. Потпуно сам фасциниран тим градом – имам утисак да бих у њему могао да живим. Имао сам осећај да је то град који одувек знам (сличан утисак сам некада имао и о Атини). А све то у суштини одређују људи, они које сам упознао радећи овај посао. И када једном пронађем те драге и занимљиве људе, ја их чувам. Ужасно су ми драгоцени, а изгледа и ја њима. Тако да се одређена имена понављају на мојим шплицама. Постоје градови у које одлазим као што одлазим у Београд или Инђију. Инђија и даље има тај епицентар куће, ту је изгледа моја „вертикала“. Београд волим, мада ми се последњих година многе ствари у позоришту заиста не допадају... Мислим да су једноставно погрешне. Али, у разним сусретима и разговорима видим да многи слично мисле, очигледно нисам једини који није тако замишљао „демократију“. Ипак се и даље, у таквим ситуацијама, на неки начин, себи на крају чудим. Као да сам одувек себе доживљавао као неког „романтичног“ хероја. Изгледа да још увек имам ту романтичарску визију уметника као усамљеног појединца који нешто може да промени. Наравно, потпуно наивну визију, свестан сам тога. Али, захваљујући вероватно помало и тој визији, схватио сам и да сам у ствари неко ко непрестано себе проверава у различитим срединама ... Готово да сам постао зависник од разних аеродрома, као невероватно

узбудљивих ми места... Рецимо, после премијере у Истамбулу цела екипа ме је испратила на лет за Штокхолм. Већ сутрадан сам у Штокхолму почео нову представу. За мене је то нешто најлепше у овом послу! А мислим да у томе има и нечег поштеног. Непрестано мораш да кренеш од нуле, из почетка! Неки нови људи су ту, испред мене, и чекају, а ја сам у ситуацији да поново проверим шта заиста могу. И то ми се допада.

● *У, рецимо, три одреднице, асоцијације, слике..., шта год – шта је за вас Србија?*

– Исте оне које сам поменуо у представи „Зимске баште“: Снег, редови... Миљан је на некој проби додао и лепе девојке. Заиста, већина странаца примети лепоту жена на нашим улицама. „Зимске баште“ су негде доста лична, можда и претерано лична представа, јер додирују период мог живота у разним градовима, посебно Грчку. У њима има носталгије, а рекао бих и неке посебне туге... Асоцијације за које сте ме питали су пре митске, архетипске слике које често провлачим кроз своје представе. Рецимо, увек има мало снега.

● *Зашто баш снег?*

– Слика снега који пада у детињству је била нешто страшно узбудљиво за мене... А снегови су некада умели толико да нападају, да се недељама потпуно промени цео пејзаж око вас... Тај осећај да снег све промени, да читаву стварност учини очараванијом, узбудљивом, другачијом, оставио је очигледно јак утисак на мене. И данас та белина снега чини да поверујем да су ствари доведене у ред, некако ушукане и заокружене. Има неке посебне чистоте, па и поетичности у тим сликама.

● *Трећа асоцијација у представи су редови?*

– Да, јер су понижавајући. Нажалост, тих слика редова не можемо већ деценијама да се ослободимо.

● *У „Зимским баштама“ ту врсту понижавајућег осећања можемо пронаћи у реченици једне младе жене која је тамо негде далеко и док се све око ње из ових или оних разлога урушава, она каже: „Ја сам хтела само нормалан живот“. Човек иде тамо где се осећа добро, што је, олет, сасвим природно. Међутим, чини се да скоро сви ликови у представи, одлазећи одавде, нису стигли тамо где су хтели. Ако је то пут ка срећи, немам осећај да су срећни...*

– Све то је врло тешко објаснити... Мислим да би многи људи могли рећи управо ту реченицу: Ја сам хтео само нормалан живот... Знаш по себи. Али свака

прича је посебна, има неку своју логику, своје разлоге зашто је управо таква, своју истину... Право питање је у ствари зашто људи непрестано одлазе, вековима... А постоји неки трагични континуитет одлазака у нашој историји. Нешто није у реду са земљом из које се стално одлази. О томе су писали и Црњански и Андрић...

● *Парафразирају једну реченицу Андрића, која је и мото представе: Зашто да моја мисао изречена овде вреди много мање од исте такве мисли исказане у Лондону или Паризу...?*

– Представа почиње коферима... Сцена је пуна кофера. Вратићу се на тренутак на Ваше прво питање – шта је то што ме је одредило. Ја сам непрестано у тим коферима. Моја прва представа у Београдском драмском је почињала изношењем кофера на сцену. Тада нисам знао да ће ми тај кофер и у животу бити као некакав знак, да ћу га непрестано вући са собом. Између осталог и због тога су „Зимске баште“ личне... Од мојих омиљених писаца, Андрића, Црњанског, њихових цитата, до свих тих наших људи које сам сретао последњих година по свету, који тешко живе, али се ипак не би вратили. Њих треба да чујете... Моја пријатељица која треба сада да докторира у Паризу, каже ми недавно да не би могла да живи овде јер сматра да су код нас сви критеријуми погрешни. А то почиње још у школи погрешним начином мишљења, где се деци уопште не развија било какво критичко мишљење... Нама као да нису потребни људи који мисле својом главом! Овде се деценијама негује понизност као неопходна врлина да успеш. И данас је тако. Ја знам како моја пријатељица тешко живи у Паризу, па ипак и даље остаје тамо...

● *Вашим првим играним филмом, који ускоро очекујемо, остајете и даље у тој теми.*

– Процене су да је током ратова последње деценије 20. века Србију напустило око 700.000 младих образованих људи. Данас је Србија међу пет земаља са најстаријим становништвом на свету, са далеко већом стопом умирања него рађања и прва је по броју азиланата у Европи. То је озбиљна тема и заслужује да се о њој говори. На неки начин могли би је назвати националном трагедијом. Изгубити око десет посто становништва у најбољим годинама је управо то и ништа друго. Што се тиче филма, и то је имало неку своју „случајност“... Душан Милка ми је донео предлог за позоришну представу, и ту је постојала сцена, могао бих чак да кажем готово једна реченица, која ме је привукла. Девојка из Београда у време бомбардовања покушава свог дечка да доведе у Њујорк, а то је, наравно, док траје бомбардовање, немогуће. А онда се сети како то да изведе – њена рођена сестра ће да се уда уместо ње, и на тај ће начин њен дечко, односно будући муж, да добије папире и дође. То ми је било готово потресно. У филму она гледа нешто као

„директни пренос“ свога венчања на улици Њујорка, на свом мобилном телефону. Тужно, весело, надреално... Оно што је најлепше у свему јесте да је догађај истинит! То се заиста догодило. Питао сам Душана где је нашао ту причу – испоставило се да се све то догодило његовој ћерки. Ето, то је сцена због које сам кренуо у филм.

● *Режија филма и представе се прилично разликује?*

– Да... Мада је суштина готово иста, ипак су то два инструмента. Једно је клавијер, а друго виолина. Сада имам утисак да сам са филмом некако продисао. Последњих година се у позоришту нисам осећао баш срећан, као некада, тако да ми је филм дошао у правом тренутку... Стало се враћам на Ваше прво питање. Тај мозаик који се на неки свој начин непрестано склапа у животу, па вам се чини да мало ви водите ваш пут, али истовремено и пут води вас. Вероватно ми ни у сну није могло пасти на памет да ћу свој први филмски кадар снимити у Њујорку, на Петој авенији!

● *„Не знам ни сам како, неким срећним случајем ваљда, све што сам имао да кажем о себи, другима, друштву, политици, рату, љубави, успевао сам кроз своје представе. То је био неки мој начин да комуницирам са стварношћу“ – рекли сте у једном разговору. За то је потребно нешто што зовемо храброст сопствених уверења. А како нас то у шта верујемо одређује, шта је то у шта Ви верујете?*

– Шта је то у шта после свега успевам да верујем, питање је које и сам себи често постављам. Верујем да када радите нешто озбиљно, то ипак стигне негде, до неког другог, не изгуби се. Када не бих имао то уверење, не знам како бих овде уопште бивствовао. То данас није мала вера. Јер, све више ми се чини да је много тога изгубило смисао. Речи су, рецимо, постале гомила брбљања без смисла, постали смо некаква брбљива цивилизација, а сва та гомила речи је потпуно без садржине. Речима би поново требало вратити смисао. Као да је нека чудна епидемија глупости завладала. Зато мислим да је та моја „мала вера“ важна. Она ме држи. Позориште ми је доста у свему томе помогло, јер, између осталог, оно постоји и због тога да би се неким важним стварима у животу вратио смисао.

● *Редитељ у себи, кажу, мора да има помало божанско својство – „дар творца целине“ да би створио читав један свет. Рекли сте да свој свет увек носите са собом. Какав је то свет? Ко је Никита Миливојевић?*

– Ту би поново могао да помогне Иво Андрић, који негде у „Знаковима“ каже: „Толико читам и толико размишљам, а од свега то читања, нити сам бољи човек, нити знам више.“ Тако се некако и ја понекад, после свега питам, ко сам тачно. Како то себе видим, како ме виде други? Та прича је, у ствари, занимљива ако нема дефинитиван одговор. Ми сами правимо свој пут озбиљним или не.

Доследно градити свој уметнички пут, поштено и искрено, са осећањем да не правите компромисе, посебно не оне лоше, калкулантске, све дубље сондирати према себи и другима – то је суштина тог пута.

● *Лепоту је, чини се, генерално немогуће подвалити. Естетика је веома битна у Вашим представама.*

– Те врло високе захтеве пренели су ми они који су ме учили режији, а ја то сада преносим другима... С тим у вези, недавно сам прочитао један необичан запис: 1551. године на сабору у Москви донет је зборник у 100 глава, где се за зоографе одређује правилник – какав иконописац мора да буде и слично. Многе особине, иначе, веома су угутне за редитеље, али ми је најзанимљивија била последња глава, у којој се каже.... ако неко од живописаца свој талент, који му је Бог дао, сакрије и ученику не ода оно што је битно – такав ће бити осуђен од Бога на вечну муку... То ми се нешто веома допало па Вам зато и причам.

● *Једна Ваша реченица ми је привукла пажњу: „Код нас је увек најтеже било трајати“. Ви трајате на врло специфичан, чак ризичан начин, стално мењајући форме.*

– Дошао сам до некакве властите формуле у коју верујем, и која је, бар на мом примеру, изгледа тачна. У ствари, бити исти, на свој начин значи да стално морате да се мењате. Да би остао свој, човек стално мора да се мења, никако понавља. Звучи парадоксално, али функционише. То реално јесте тежи пут, али је мени лакше тако. У Битефу су, рецимо, моје колеге на свој начин научиле како размишљам... Једном сам за представу тражио неку каду, а како је њих мрзило да је сваки пут доносе на пробу, јер је огромна и тешка, досетили су се и рекли су ми да је већ „глумила“ у некој представи. Унапред су знали су да ћу одмах одустати од ње! То је, иначе, њихова прича, они су ми је касније испричали и данас је препричавају као некакву анегдоту.

● *„Мени је увијек најважније да је неке ствари у представи могу крвљу да поттишем. Волим када у мојим представама постоје три, четири сцене које исписујем својим унутарњим бићем“ – рекли сте једном, а шта би био пандам томе у Вашем животу?*

– То ми данас мало „појачано“ звучи, очигледно сам био доста млађи, у „револуционарној фази“, када сам то рекао, али је у суштини тачно, јер се тиче уверења. Ја први морам да поверујем у нешто да бих вас убедио. Како да вас убедим, ако сам не верујем? А ако верујем, ви сваког секунда у представи, на неки свој начин, то осећате и онда то постаје и ваша прича, ваше искуство. То је као некакав „прапочетак“ свега, који осећам инстинктивно. Када то „нешто“ пронађем као упориште, а то може бити једна слика, реченица, сцена... може бити глумац, чини ми се да све могу. ■

Пише Влада РИСТИЋ

Великани светске науке: Милутин Миланковић (4)

Путник кроз васиону и векове

Милутин Миланковић је умро а да није доживео пуну сатисфакцију своје теорије, зато што га је део научне јавности неко време оспоравао. Али, после низа одбацивања и непризнавања резултата његових истраживања све се, ипак, преокренуло, па је његово дело, како су рекли многи научници, „поново оживело“ деценију након његове смрти, а чак пола века од објављивања.

На Конгресу православних цркава, одржаном 1923. године у Цариграду, учествује и Милутин Миланковић са својим предлогом реформе јулијанског календара. Реч је о досад најпрецизније израђеном календару, који ће за само један дан, и то тек 2800. године, одступити од грегоријанског. Иако је једногласно усвојен, Миланковићев календар је касније примењен само у грчкој, румунској, цариградској и александријској православној цркви.

Упоредо с обимним, понекад и исцрпљујућим истраживањима Сунчевог система, Миланковић се упушта и у њихову популаризацију, па у периоду од 1925. до 1928. године настаје његова најлепша научнопопуларна књига „Кроз васиону и векове“, писана у облику писама непознатој пријатељици. Кроз васиону и векове је, стога, постао синоним за Миланковића, неуморног истраживача Сунчевог система. Тим популарним штивом он нас води путевима древне цивилизације и упознаје нас са знаменитим античким и ренесансним мислиоцима, али и са његовим савременицима, затим са математичком теоријом климе и са његовим циклусима ледених доба. Своје читаоце води на Месец, Марс, Венеру и друге планете Сунчевог система, а врло разумљиво им говори и о најсложенијим проблемима небеске механике.

У наредној деценији (1930–1940) наш научник изводи формулу по којој је могуће израчунати у коликој ће мери ледени покривачи реаговати на одређену промену осунчавања (инсолације) Земље. Њему је, наиме, пошло за руком да утврди математички однос између летњег осунчавања и надморске висине граничне линије снега и да на тај начин сазна колико би повећање снежног покривача уследило као последица било које

дате промене у летњем осунчавању. Те резултате објављује (1938) у чланку под насловом „Нови резултати астрономске теорије климатских промена“, којим су, како се показало, геолози добили графикон из којег су могли да извуку граничне надморске висине ледених покривача у било које време за последњих 650.000 година.

Капитално дело

Свестан да је обиман и сложен рад у вези са теоријом соларне радијације „распршен“ по многим књигама и часописима, Миланковић одлучује да их све сакупи и објави на једном месту. Тако је 1939. године започео рад на свом капиталном делу под називом „Канон осунчавања“, којим је обухваћено његово дугогодишње изучавање (велики број формула, прорачуна и схема), али и сазнања о универзалним законитостима на основу којих је било могуће објаснити због чега је долазило до климатских промена и 11 ледених доба.

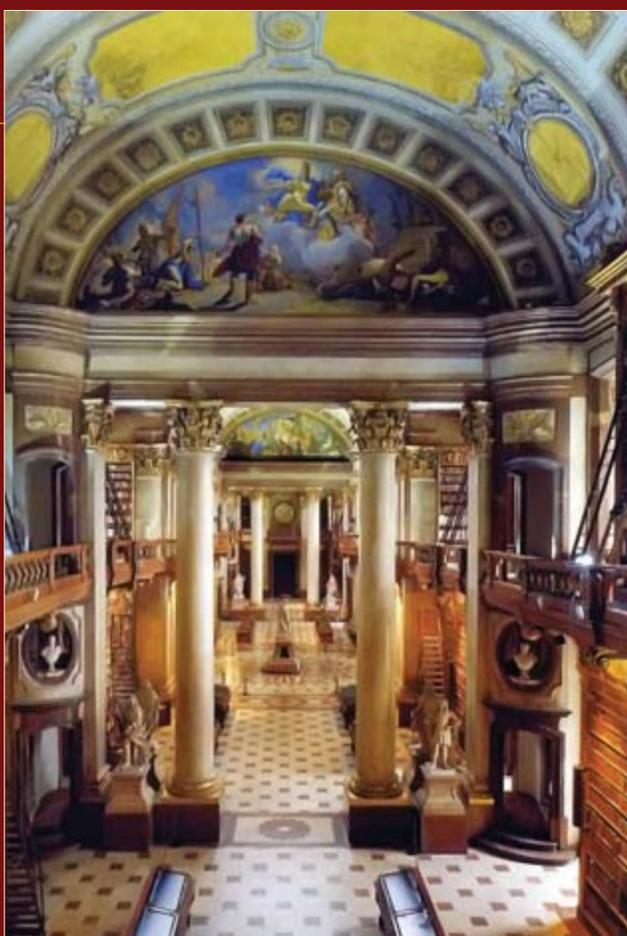
На писање „Канона“ Миланковић је утрошио две године.

Рукопис је предат у штампарију 2. априла 1941. године – четири дана пре напада нацистичке Немачке на Југославију и бомбардовања њене престонице. У стравичном разарању Београда страдала је и штампарија, али су, срећом, само последње странице књиге морале да се поново штампају. („Канон“ је изашао у издању Српске краљевске академије, а штампан је на немачком језику како би што пре дошао до европске и светске стручне јавности.)

Из „Канона“ ће читалац сазнати да је Миланковић – користећи се сазнањима из теоријске физике и небеске механике, а захваљујући изузетној математичкој надарености – успео да први реши проблем појаве ледених доба и да математички докаже да је секундарни (вековни) ток осунчавања главни узрок свих већих промена климе на нашој планети.

Испитивање животног пута

Дубоко загледан у науку и деценијама се бавећи научним истраживањима, Милутин Миланковић није обраћао велику пажњу на своју околину. Обузет решавањем космичких проблема, повучен у храм науке, није, такорећи, ни осетио велике промене у окружењу и ратове (од којих два светска), који су просто прохујали поред њега. Миланковић као да је сва та збивања посматрао путујући кроз васиону и векове, што се, на известан начин, потврђује у текстовима које читалац може наћи у његовим „Успоменама, доживљајима и сазнањима“, у којима он, на једном месту, пише: „Вечером, кад ме сутон, слаба електрична струја, умор или други узрок одагна од мог писаћег стола, ја примакнем на-

Бечка библиотека у којој је Миланковић провео многе дане

РЕГИОНАЛНИ ЦЕНТАР

Проучавање климатских промена на Земљи одавно је постало једно од веома актуелних и глобалних питања, које се сврстава и у сферу политичке проблематике света, јер се разматра на скуповима Уједињених нација. Тако је и Шеста министарска конференција „Животна средина за Европу“ (одржана прошле године у Београду) започела рад посвећујући посебну пажњу научном делу нашег великана науке – Милутина Миланковића – чија истраживања, заснована на фундаменталним законима физике и математике, једноставно приморавају човека да све чешће поглед усмерава ка будућности и проблемима које ће брже и лакше решити ако стално има на уму Миланковићеве резултате истраживања у прошлости.

На том стручном скупу донета је одлука да се у склопу Републичког хидрометеоролошког завода оснује Регионални центар за праћење климатских промена. Центар ће окупљати све регионалне истраживаче климе у југоисточној Европи и носиће име нашег знаменитог научника.

У почетку је много тога ишло прилично споро, али је касније све више чињеница указивало на тачност његових прорачуна. Осим бројних примера из света, и група наших истраживача, на основу карактеристика земљишног профила Чот у Старом Сланкамену, потврдила је постојање Миланковићевих циклуса. А пројекат CLIMAP (Climate: Longrange Investigation, Mapping and Production – Клима: дугорочно истраживање, мапирање и прогнозирање) коначно решава и доказује Миланковићеве циклусе осунчавања. Светски научници на основу дубокоморских језгара састављају 1972. године временску скалу климатских догађаја за последњих 700.000 година. Они, сем тога, изводе спектралну анализу језгара и четири године касније (1976) долазе до сазнања да се у протеклих 500.000 година клима мењала у зависности од промена нагиба Земљине осе ротације и прецесије (под тим појмом подразумева се појава која настаје зато што се Земља на свом путу око Сунца понаша попут чигре, која се споро врти и чија оса за то вре-

слоњачу до прозора и посматрам звездано небо. Опазим ли Месец, ја се попнем до њега и шетам по његовој површини да изблиза видим оно што ме је на Месечевим мапама заинтересовало. Појави ли се која планета, ја одлетим до ње да бих резултате мојих математичких испитивања о клими на тим планетама контролисао на лицу места” ...

У време немачке окупације Београда Миланковић одлучује да, као шездесетогодишњак, „напише историју свог живота“, како неко не би, после њега, можда погрешно исписао његову биографију. Властите мемоаре („Успомене“) Миланковић објављује 1952, а 1957. (годину дана пре смрти) завршава рад на краткој синтези својих научних истраживања што се, без прекида, одвијало деценијама и било део његовог најдубљег битисања. Тако је овај велики научник минулог века, који је спојио космос и Земљу, практично сам подарио каснијим нараштајима своје најбоље научне и стручне радове.

Објавио је више од 150 радова и књига, укључујући и оне које се убрајају у научнопопуларно штиво, као што су, на пример, „Кроз васиону и векове“, „Слике из живота великих научника“, „Историја астрономске науке од њених првих почетака до 1727.“ и други.

Теорија осунчавања доказана пола века касније

Милутин Миланковић је умро а да није доживео пуну сатисфакцију своје теорије, зато што га је део научне јавности неко време оспоравао. Али, после низа одбацивања и непризнавања резултата његових истраживања све се, ипак, преокренуло, па је његово дело, како су рекли многи научници, „поново оживело“ деценију након његове смрти, а чак пола века од објављивања.

ме описује површину купе), како је то још 1924. године, захваљујући својим сложеним прорачунима, закључио наш Миланковић, тако да су и његови циклуси осунчавања дефинитивно доказани.

Миланковићева астрономска теорија ледених доба, дакле, омогућава предвиђање будуће климе, јер је секуларни (вековни) ток инсолације (осунчавања) проста неминовност. Ледници (глечери) се, наиме, данас задржавају на високим географским ширинама, на половима, Гренланду или врховима високих планинских масива и засад не прети опасност од њиховог ширења, односно спуштања ка јужним пределима.

Предвиђање развоја климе

И експерти Уједињених нација у свом најновијем извештају о промени климе истичу

да, сходно Миланковићевој орбиталној теорији, наша планета неће још за најмање 30.000 година ући у ново ледено доба. Та њихова тврдња заснива се на Миланковићевој астрономској теорији ледених доба и његовог дијаграма осунчавања, што чини егзактну подлогу за предвиђање развоја климе на Земљи. Данас промена нагиба Земљине осе ротације и њена ексцентрична путања око Сунца делују у смеру захлађења, док прецесија има смер загревања. Та неуједначеност, међутим, неће променити природни климатски циклус све док се сва три астрономска елемента не усагласе (поклопе) у једном правцу деловања.

Свој математички апарат Миланковић је разрадио за последњих 600.000 година. Његов апарат је, међутим, универзалан и применљив на читаву геолошку историју наше планете, тако да је постало разумљиво откуд ледени трагови у раздобљима пре 400 или 600 милиона година или, обратно, откуд бујна вегетација и велике наслаге каменог угља пре око 350 милиона година. Палеоклима је, дакле, било могуће разумети и у фази отопљавања и климатског максимума, али и у фази захлађења и климатског минимума.

Ипак, садашње стање климатског система показује тенденцију која није у складу са природним токовима. Разлог томе су повећање индустријске производње, велика употреба фосилног горива и неконтролисано загађење човековог животног простора и Земљине атмосфере, што није непознато не само научницима и истраживачима климатских промена, него и обичним људима, који су због тога и те како забринуте. И као што је један од знаменитих светских климатолога

Миланковић за микрофоном Радио Београда

Једна од неколико патентних пријава

ОБЕЛЕЖЈА И ПРИЗНАЊА

Милутин Миланковић је, несумњиво, велики српски и светски научник. Њему у част једном кратеру на тамној страни Месеца дато је његово име. Та одлука усвојена је на конгресу Међународне астрономске уније одржаном 1970. године у Брајтону. Иста организација је у Сиднеју, три године касније, одлучила да се једном кратеру на Марсу да Миланковићево име.

Такође, и једно небеско тело, планетоид, којег су открили београдски астрономи, названо је „1605 Миланковић“, док је Европско географско друштво (EGS) установило 1993. године медаљу „Милутин Миланковић“, која се додељује научницима за изузетне заслуге у моделовању климе. То значајно признање, почев од 2003. године, додељује и Европска унија за геонауку (EGU).

Академски сенат Високе техничке школе у Бечу доделила је, 1954. године, поводом 50-годишњице проглашења за доктора техничких наука, нашем научнику златну докторску диплому.

Велики број установа, школа и улица у градовима широм Србије носе име Милутина Миланковића.

Владимир Кепен 1922. године наслутио, Миланковићева теорија може бити врло драгоцена алатка при истраживању прастарих клима, али и савремена наука увиђа да се без ње не могу предвиђати ни промене климе у будућности.

Милутин Миланковић – грађевински инжењер, проналазач, астроном, математичар, први Србин доктор техничких наука и „небески механик“ (предавао небеску механику београдским и другим високошколцима), дуго је био потпредседник САНУ, чији је дописни члан постао 1920, а редован 1924. године. Одлази у пензију након пуних 50 година радног стажа. Умро је 12. децембра 1958. у Београду. Првобитно је сахрањен на београдском Новом гробљу, али је, према сопственој жељи и на захтев његове сестре Милене, 1966. године пренет у породичну гробницу Миланковића у Даљу. ■

(Крај)

ВЕРСКИ ПРАЗНИЦИ

1.–15. октобар

Православни

- 6. октобар** – Зачеће светог Јована Претече и Крститеља
- 9. октобар** – Свети апостол и јеванђелист Јован Богослов
- 10. октобар** – Задушнице
- 12. октобар** – Преподобни Каријак Отшелник – Михољдан
- 14. октобар** – Покров Пресвете Богородице

Јеврејски

- 1.–9. октобар** – Сукот (I – VII)

Исламски

- 1. октобар** – Шевал 1430.

ПОКРОВ ПРЕСВЕТЕ БОГОРОДИЦЕ

Црква је одувек прослављала Пресвету Богородицу као покровитељицу и заштитницу хришћана, која је својим молитвама умиловила Бога према нама грешнима. Безброј пута помагала је појединцима и народима, у рату и миру, свуда у невољама. Догађај који црква празнује десило се 14. октобра 911, у време цара Лава Мудрога (Философа). Било је свеноћно бдење у Богородичиној цркви Влахерне у Цариграду. Црква је била пуна народа, а негде у позадини стајао је Андреј Јуродиви са својим учеником Епифанијем. У четири сата после поноћи, свети Андреј угледао је Пресвету Богородицу са распростртим омофором изнад народа, као да их покрива том одећом. Била је одевена у златокрасну порфиру и блистала окружена апостолима, светитељима, мученицима и девицама. Свети Андреј је показао руком Епифанију и упитао га да ли и он види „Царицу и госпођу како се моли за сав свет“, што је он зачуђен потврдио. Због тог догађаја уведено је празновање да нас подсећа на тај тренутак и стално покровитељство Пресвете Богородице кад год то, у невољама, од ње молитвено тражимо. ■

СУКОТ

Празнује се у јесен. То је светковина која почиње петнаестог дана месеца тишрија и траје девет дана. Прва два и последња два дана су пуни празници, а средњих пет су полупразници. Седми дан се зове Ошана Раба, осми Шемини ацерат, а девети Симхат Тора.

Тумачење историјског порекла Сукота налазимо у Библији: „У колибама станује седам дана. Ко год је рођен у Израелу нека буде под сеницама (колиба, шатор), да би знали ваши потомци да сам ја учинио да живе под сеницама када сам их извео из земље египатске“ (Трећа књига Мојсијева).

Израелци су лутали пустињом 40 година и за то време боравили под шаторима. У знак сећања на те дане, Јевреји на Сукот бораве у колибама седам дана. У старој јеврејској држави где се већина становника бавила пољопривредом, празновање је, уз песму и игру у пољима, почињало после жетве и бербе воћа. ■

ДОГОДИЛО СЕ...

1. октобар 1959.

Почела је нова реорганизација Југословенске народне армије. Током ове реорганизације све четири команде армијских области преформирале су у команде армија, са седиштима у Београду (Прва армија), у Скопљу (Трећа армија), у Загребу (Пета армија) и Сарајеву (Седма армија), где су раније била седишта армијских области.

6. октобар 1915.

Под командом фелдмаршала Аугуста Макензена, аустроугарска и немачка војска од око пола милиона војника, 10 ескадрила авиона и са бројном речном флотилом на Дунаву и Сави, нападе су Србију. До 15. октобра, упркос крајњем жртвовању српских трупа, аустроугарске и немачке јединице заузеле су, поред Београда, Смедерево, Пожаревац и Голубац и створиле шири мостобран јужно од Дунава и Саве. О херојству бранилаца сведочи и чин мајора Драгутина Гавриловића, команданта Другог батаљона Десетог пука, који је 8. октобра наредбу својим војницима завршио речима: „Војници, јунаци, Врховна команда избрисала је наш пук из свог бројног стања... Наш пук је жртвован за част Отаџбине и Београда. Ви немате више да се бринете за ваше животе, који више не постоје. Зато напред у славу!“

7. октобар

У Војсци Србије Дан Треће бригаде Копнене војске који се обележава у знак сећања на датум када је 1912. године Други пешадијски пук „Књаз Михаило“ започео свој ратни пут. У Првом балканском рату пук је учествовао у Кумановској, Прилепској и

Битољској бици. У Другом балканском рату борио се у Брегалничкој бици, где због силне и енергичности својих бораца пук добија епитет „гвоздени“. У Првом светском рату пук учествује у Церској бици и бици на Горничеву, а 1918. године учествује у ослобађању Ниша и на свом ратном путу стиже до Темишвара.

7. октобар

У Војсци Србије Дан Седмог центра за обуку. Обележава се у знак сећања на дан ослобођења Лесковца 1918. године.

9. октобра 1944.

У Москви је почео састанак Черчила и Стаљина на коме је као једна од тачака разматран и споразум о Балкану. До краја састанка, 17. октобра, постигнут је „договор о процентима“ који је укључивао тзв. фифти – фифти поделу интересних сфера у Југославији под совјетским и британским утицајем.

15. октобар 1915.

Без објаве рата, две бугарске армије нападе су Србију. Потиснуле су слабе српске јединице, продрле у долину Мораве код Врања и до 22. октобра заузеле Куманово, Штип, Скопље и прекинуле моравско-вардарску комуникацију.

15. октобар

У Војсци Србије Дан Четвртог центра за обуку Ваљево. Обележава се у знак сећања на дан ослобођења Ваљева 1918. године. ■

Припремио Миљан МИЛКИЋ

Пример међународног терора

Несумњива умешаност Италије у усташки атентат на југословенског краља у Марсеју није одговарајуће санкционисана у Друштву народа, првенствено због познате политике великих да своје интересе и рачуне подмирују на уштрб малих народа и држава

ан након убиства краља Александра у Марсеју, Мусолинијев шеф кабинета Алоизи записао је у дневник да му је Паоло Кортезе рекао да током дана или већ сутра започињу покрети у Хрватској као последица нестанка монарха. „Кортезе цени да ће започети распад југословенског краљевства. То је засигурно могуће“, записао је Алоизи, „но ваља сачекати реакција у земљи“. Саговорник Кортезеа није био нико други до шеф одељења „Хрватска“ (основаног 1932) у оквиру Министарства иностраних дела Италије, и службени одржавач везе са Антом Павелићем. Кортезе је претходно био службеник у Албанији 1926–1928. у време субверзивних делатности против Краљевине СХС које су претиле да ескалирају у рат. Међутим, непредвидљиви дух Југословена као да је учинио узалудним напоре Мусолинија и његових извршилаца да уклоне „једину препреку“ субконтиненту и распаду земље (како су у уском кругу оцењивали покојног краља Александра).

Терористи, продужена рука фашистичке Италије, убили су протагонисте нове европске политике безбедности – југословенског суверена Александра Првог Карађорђевића и француског министра спољних послова Луја Бартуа. Италија је тиме хтела да уклони балканску препреку свом империјалном ширењу и није могла благонаклоно да гледа како краљ Александар утврђује стабилност прилика на Балкану, посебно након поправљања односа са Бугарском и посете Сафији, у септембру 1934. Такође, ужурбано се окупљала Балканска Антанта и отклањале претње до јуче супротстављених националних интереса. По британском савету следило је побољшање односа свих балканских држава са Албанијом.

Земља је после атентата била у истинском болу и инстинктивном грчу јединства пред неизвесном сутрашњицом. Тих дана, па и наредних месеци, није било никаквих инцидената.

Светска штампа била је пуна описа дирљивих сцена. Од првог тренутка када је разарач „Дубровник“ упловио у домаће воде сачекале су га хиљаде малих барки правећи шпалире својим светлима у ноћи. „Чинило се да пролазим кроз јецаје, дуге јецаје“, изјавио је капетан разарача, будући адмирал, Марјан Полић.

■ Драма у Марсеју

Командант британске флоте у Средоземљу, Фишер, чији су бродови заједно са француским допртали „Дубровник“ до Сплита, узбуђено је тврдио да се може „све вештачки удесити, али искрени бол и сузе целог једног народа нико не може организovati“. Већ у Сплиту су се окупиле десетине хиљада из града и околине. Траса пруге до Загребца била је претворена у шпалир док је у седишту Савске бановине испраћају и мимоходу присуствовало око 200.000 људи из града и околине. У Београду и Србији непрегледна маса присуствовала је комеморацијама и сахрани.

Камере су као ретко до тада пратиле, из секунда у секунду, неочекивану драму тог поподнева, 9. октобра 1934, историјску трагедију која се одиграла на авенији Канебијер, стотињак метара од Бел-

гијског кеја, где се југословенски суверен искрцао на пливајући док између две, заставе окићене подморнице, и ушао у аутомобил око 16 часова.

Атентатор Величко Керин, алијас „Петер Келемен“ како је стајало у његовом лажном пасошу, истрчао је испред зграде берзе са букетом цвећа у коме је имао сакривен аутоматски пиштољ. Уз повике „Живео краљ!“ прискаче аутомобилу и пуца, и тако убија краља Александра и тешко рањава генерала Жозефа Жоржа, једног од најспособнијих француских војника, а лакше, у руку министра Бартуа. Но, несретни Барту умире ускоро од губитка крви.

Потпуковник Пиоле, коњаник из пратње, обара Керина сабљом, а маса креће да га линчује. На улицама је завладао хаос, сметена полиција, официри, команданти парадних ешалона не знају куда са трупама и коњаницима. Аутомобили се тешко пробијају кроз гужву следећи, по инерцији, првог у колони (полицијски) и одлазе ка префектури. У

префектури ускомешаност, шок, револт краљеве пратње. Извикују се наређења, траже лекари. На крају свака нада се угасила и краља, положеног на једној софи, прекривају заставом.

■ Трагични пропусти заштите

У Павелићевом Главном стану се наздрављало. За разлику од неуспелог покушаја у Загребу, Павелић је од Ванче Михаилова из редова ВМРО-а добио на испомоћ хладнокрвног и успешног егзекутора. Тиме му је враћена услуга када их је као адвокат бранио пред југословенским судовима. Но, обе терористичке групе биле су стари италијански саучесници у субверзивним акцијама против Југославије. За целу организацију побринули су се прваци усташке организације Мијо Бзик и Густав Перчец, шеф логора у Јанка Пусту на југу Мађарске. Тиме се желела прикрити улога Италије.

Тројица усташа кренула су у Швајцарску са аутентичним мађарским пасошима, где их је заједно са Кериним прихватио Еуген Дидо Кватерник, који је атентаторе поделио на две групе, једна је спрема „дочек“ у Марсеју, а друга, покретна, у Фонтенблоу и Версају. Остала су забележена имена хотела у Авињону и Ексу, где су боравили пред атентат и где је требало да се повуку после акције. Све се дешавало на булевару Мирабо, чувеном по јединственом дрвореду у улицима које се спуштају ка њему.

И док су терористи до детаља испланирали злочин, не желећи ништа да препусте случајности, на другој страни све је било у кашњењу, уз безброј омашки и фаталних случајности. Југословенска специјална полиција имала је индиције, а потом и најјачу потврду из врха усташког покрета, да су атентатори кренули у Француску. Ипак, она тек рутински контролише возове и станице, али не и аутобуски саобраћај. Упркос провокативном говору Мусолинија на радију, Александар не мења свој програм искрцавања, не жели у Тулон, ратну луку него потврђује ранији програм. На њега не утиче ни последњи,

упозоравајући рапорт југословенског конзула у Марсеју да га чекају атентатори и да се не искрцава у том граду. Поуздане информације имао је тих сати и шеф марсејске полиције, али његов летећи одред хапси погрешне сумњивце. Забринут је и префект Роне који тражи затворена кола, али министар Барту његов захтев већементно одбија јер жели маси да покаже краља савезника. Фатално се умешао и начелник безбедности Систерон који је укинуо пратњу мотоциклиста. Као да је злу коб зацртала сама судбина аутомобила *деланж* који је одабран у гаражи, управо поправљен после тешке несреће у којој је једно лице изгубило живот.

■ Успешна истрага

За разлику од слабости безбедносне припреме посете, истрага и хапшења у Француској изведени су, уз помоћ југословенских инспектора, брзо. Истрага је брзо идентификовала улогу Еугена Кватерника и осталих у организацији,

те Павелићев боравак пред саме догађаје, па је постављено питање њиховог изручења из Италије. То је био први пробни камен за даљи смер акције Француске. „Хапшење да, али изручење не“, поручио је Алоизи француском грофу Дампјеру поводом његовог захтева.

У исто време долази до француско-италијанске нагодбе. Италија је ставила у изглед своје приближавање Француској у замену за прећуткивање њене улоге у атентату, па у Друштву народа она неће бити прозвана за кршење Повеље и угрожавање мира. Договорено је да ће Југославија моћи само ставити приговор на држање Мађарске. Нови министар вањских послова Француске

Пјер Лавал морао је да изврши велики притисак на Београд да одустане од постављања одговорности Италије.

У Београду констернација и незадовољство, али су и кнез и влада прихватили француски став. Тако је у Друштво народа, 22. новембра 1934, отишла само оптужба против Мађарске. Ипак, пред само заседање у Женеви, 4. децембра, почињу игре иза кулиса. Италијански делегат Алоиси прво се састаје са мађарским делегатом, договоривши заједничку одбрану против Југославије, а потом у 11 сати и са Лавалом, новим француским министром вањских послова, коме је отворено понудио да од случаја учине упоришну тачку за италијанско-француски споразум.

У свом јавном наступу југословенски министар Јевтић настојао је да се оптужба прошири на Аустрију и Италију, али је то француска страна елегантно одбила. Касније реакције Јевтића, тада већ председника владе, нису ништа промениле, а доласком Стојадиновића на власт случај је предат архивској прашини. Приближавање Италије Француској није остварено, а поготово не у питањима ограничавања Трећег рајха.

У промењеним међународним околностима, када је Француска још једном била суочена да беспомоћно гледа нове кораке Мусолинија (агресију на Етиопију), планиран је почетак судског процеса саучесницима атентатора на краља Александра. Процес у коме су три саучесника (Мијо Краљ, Иван Рајић и Звонко Поспишић) осуђена на доживотну робију, а Анте Павелић, Еуген – Дидо Кватерник и Иван Перчевић на смрт у одсуству, отпочет је 17. новембра 1935, а приведен крају, након прекида, 12. фебруара следеће године. После извесних скандала у току процеса, нови председник судског већа Лоазон утицао је на пороту да казне буду високе. Искористио је процес да се изложи цела организација и начин деловања усташке емиграције. Југославија је добила већу сатисфакцију него у Женеви, али је са великом вештином француских органа и овога пута изманеврисано помињање Италије. ■

Др Миле БЈЕЛАЈАЦ

Велике битке

Корејски рат

На крају једногодишњег сукоба Јужнокорејци су имали 415.000 погинулих и 428.568 рањених, од тога тек једна петина отпада на војне губитке. Погинуло је 29.550, а рањено 103.500 Американца. Севернокорејци и Кинези нису објавили своје губитке, али се процењује да је погинуо сваки десети Севернокорејац. У Јужној Кореји је разорено око 600.000 домова, расељено више од 500.000 људи, а 100.000 деце остало је без родитеља.

осле капитулације Јапана у Другом светском рату, Кореја је подељена 38. паралелом на два дела – северни и јужни, под окупацијом совјетске, односно америчке војске. Током 1949. године окупационе снаге су се повукле, остављајући две посебне владе у две одвојене државе. Подела на Северну и Јужну Кореју, спроведена средином прошлог столећа, опстаје и у 21. веку, па је корејско полуострво и данас једно од најопаснијих жаришта рата на Далеком истоку.

Нова, додуше тек вербална, супротстављања великих сила око Кореје, све чешће претње и звецкање оружјем у том делу света, враћају нас у време међукорејског рата из 1950. године, када су, у зору, 25. јуна, севернокорејске пешадијске и оклопне јединице прешле границу две Кореје и, уз поморски десант са око 10.000 људи, започеле жестоки војни окршај. У тренутку избијања сукоба зарађене стране су располагале, приближно, једнаким снагама (100.000 до 120.000 војника), с тим што је „север” имао предност у обучености јединица и наоружању. Изненадни удар из више правца и боља припремљеност омогућили су Севернокорејцима да брзо слома отпор противника и разбију већину њихових јединица. Већ четвртог дана рата (28. јуна) заузели су и Сеул, престоницу јужне Кореје. Био је то почетак трагичног рата у који убрзо улазе и САД.

■ Уплитање Американца

По наређењу председника САД Харија Трумана, америчке оружане снаге на Далеком истоку „пружају заштиту и подршку нападнутим трупима јужнокорејске владе”, док америчко ваздухопловство (500 борбених авиона) из база у Јапану, бомбардује Пјонгјанг, рафинерије нафте и севернокорејске аеродроме, уништавајући највећи број авиона на њима. Истовремено, јединице Ратне морнарице САД предузеле су блокаду севернокорејске копнене обале. Све то, ипак, није било довољно да се спречи слом јужнокорејске армије.

Зато Труман наређује генералу Мекартуру, команданту снага Уједињене команде, да у Кореји додатно ангажује и америчке копнене снаге. Двадесет четврта дивизија добила је тих дана задатак да води „задржавајућу одбрану” како би омогућила пристизање других америчких јединица. Како Амерички „шормани” у монсонском блату нису били у стању да се равноправно носе са тенковима Т-34, којима су биле наоружане севернокорејске јединице, после тродневних огорчених борби, 20. јула Севернокорејци су успели да потисну Американце према Пусану. Но, и поред тога што су добили једну од најважнијих битака на почетку сукоба, нису успели да заврше рат пре искрцавања америчких снага.

Крајем јула на корејском копну се под америчком командом налазио само пусански мостобран. Борбе за његову ликвидацију Севернокорејци су почели 1. августа. Том приликом ангажовали су 13 пешадијских и једну оклопну дивизију (око 140.000 људи). Уз велике губитке на обе стране, последњи покушај да овладају мостобраном Севернокорејци су безуспешно извели 6. септембра. На тај неуспех пресудно је утицало веома отежано снабдевање на дугим комуникацијским правцима, на којима су Американци уништили око 220 мостова.

Одбраном пусанског мостобрана, Уједињена команда америчких снага обезбедила је главни предуслов за противофанзиву, па су, чим је спласла офанзивна моћ Севернокорејца, дејства Осме армије из пусанског мостобрана (генерал Вокер) синхронизована са дејствима америчког Десетог корпуса. После тродневних борби, Севернокорејци су били принуђени на повлачење које се убрзо претворило у грчевито настојање да се избегне опкољавање и тотално уништење. Неким јединицима то није успело, па су, десетковане, наставиле партизански рат у позадини противника.

■ Кинеске опомене

До краја септембра цела Јужна Кореја је била под контролом снага Уједињене команде, па се међу Американцима, али и јужнокорејским командантима, све чешће поставља питање преласка 38. упоредника. Охрабрени постигнутим успехом у одбрани Јужне Кореје и протеривању севернокорејске војске преко границе, Генерал Мекартур је био одлучан да настави офанзиву на север. Но, из Пекинга је 30. септембра упућена опомена кинеског премијера Чу Ен Лаја „да кинески народ неће чекати скрштених руку, док империјалисти обесно освајају територију његових суседа“. Упркос том упозорењу, снаге Уједињене команде су продужиле напад и 19. октобра освојиле севернокорејску престоницу Пјонгјанг. После повлачења севернокорејске војске у неприступачне планинске пределе на крајњем северу земље, генерал Мекартур изјављује да ће се „рат завршити до краја године“. Али, није било тако.

Уследила је офанзива кинеских и севернокорејских снага и њихов нови продор преко 38. упоредника. После јаке артиљеријске припреме, 1. јануара 1951. прелазе у напад дуж целог фронта. Седам кинеских армија и два севернокорејска корпуса продрли су према Сеулу. Примењујући тактику „тесно гоњења“, настојали су да противнику онемогуће организовано повлачење и што пре стигну до главног града Јужне Кореје.

Уместо победеносног похода, долази до изненадног прекида напада, на који се кинеско-севернокорејска команда одлучила због тешкоћа снабдевања и попуне јединица. Дакако, на то су утицали и интензивни политички преговори и напори већине земаља у Уједињеним нацијама ка мирном решењу сукоба. Ипак, због веома различитих интереса САД, Кине и Совјетског Савеза, план за успостављање мира у Кореји, усвојен 13. јануара 1951, на Генералној скупштини УН, није опстао, па ће се рат наставити још неколико месеци.

После операција са ограниченим циљем, уследила је кинеско-севернокорејска пролећна офанзива од 22. априла до 19. маја 1951. године. Кинези су применили своју уобичајену тактику „јуриса људских таласа“. Нападали су ноћу, а дању се укопавали и ма-

скирали, испољавајући у томе велику вештину. Ипак, 20. маја 1951. и та офанзива се угасила. Због остворене равнотеже снага, корејски проблем се није могао решити оружјем, па је дипломатија ступила на сцену.

После безбројних састанака и дипломатских надмудривања, примирје је закључено 27. јула 1953. године. Кореја је и даље остала подељена 38. упоредником, а једногодишњи рат узео је велике људске жртве и опустошио земљу.

На крају, Јужнокорејци су имали 415.000 погинулих и 428.568 рањених, од тога тек једна петина отпада на војне губитке. Погинуло је 29.550, а рањено 103.500 Американца. Севернокорејци и Кинези нису објавили своје губитке. Према процени Уједињених нација, погинуло је сваки десети Севернокорејца. У Јужној Кореји је разорено око 600.000 домова, расељено више 500.000 лица, а 100.000 деце остало без родитеља. ■

Крсман МИЛОШЕВИЋ

**МИНИСТАРСТВО ОДБРАНЕ
РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
СЕКТОР ЗА ЉУДСКЕ РЕСУРСЕ
УПРАВА ЗА КАДРОВЕ**

Сагласно одредби члана 43. Правилника о решавању стамбених питања у Министарству одбране (СВЛ бр. 38/05, 16/08, 26/08 и 39/08), Одељењу за стамбене послове Управе за кадрове Сектора за људске ресурсе МО, пријављени су за поделу станова у закуп које није могуће поделити у складу са одредбама Правилника. Одељење за стамбене послове није у могућности да додели станове у закуп на неодређено време, јер није било стамбених интересената у следећим местима:

1. БАЧКА ТОПОЛА

– гарсоњера, површине 21,03 м²; једнособан, површине 48,70 м².

2. КРУШЕВАЦ

– гарсоњера, површине 25,00 м²; једноипособан, површине 44,38 м².

3. НЕГОТИН (гарнизон Зајечар)

– двособан, село Браћевац бб, стан бр. 1, површине 53,00 м².

4. КЊАЖЕВАЦ (гарнизон Зајечар)

– 3 једнособна: село Алдинац бб, стан бр. 3, површине 37,85 м², село Ново Корито бб, стан бр. 1, површине 37,00 м², село Равно Бучије бб, стан бр. 1, површине 37,85 м², – 4 двособна: село Алдинац бб, стан бр. 1. и 2. површине 48,00 м²,

село Ново Корито бб, стан бр. 2, површине 55,27 м², село Равно Бучије бб, стан бр. 2, површине 48,00 м².

5. ПИРОТ (гарнизон Ниш)

– 2 једнособна површине 38,00 м² у селу Височка Ржана бб; приземље, стан бр. 2 и на првом спрату стан бр. 5.

6. ДИМИТРОВГРАД (гарнизон Ниш)

– 3 двособна: село Смиловци бб, стан бр. 1, површине 69,81 м², село Доња Невља бб, стан бр. 1. и 2, површине 66,53 м²

7. БОСИЛЕГРАД (гарнизон Врање)

– двособан, село Доње Тламино бб, стан бр. 1, површине 54,02 м².

8. СУРДУЛИЦА (гарнизон Врање)

– 3 једнособна: село Стрезимировци бб, стан бр. 2, површине 37,21 м², село Божица бб, стан бр. 1 и 2, површине 36,00 м².

Право на доделу наведених станова имају лица која остварују право на доделу стана у закуп на неодређено време, сагласно одредбама члана 2. Правилника о решавању стамбених питања у Министарству одбране (СВЛ бр. 38/05, 16/08, 26/08 и 39/08 – у даљем тексту Правилник).

У смислу члана 19. Правилника, лицу из члана 2. овог правилника може се дати у закуп и стан мањи од стана који му припада по одредбама члана 18. овог правилника, ако се са тим писмено сагласи.

Напомињемо да се у смислу прописаног чланом 26. Правилника, стан у закуп на неодређено време даје лицу из члана 2, став 1. овог правилника (професионалном официру, професионалном подофициру и цивилном лицу) у гарнизону, односно месту службовања, а лицу из члана 2, став 2. и 3. овог правилника (пензионисаном официру, пензионисаном подофициру, пензионисаном цивилном лицу и члановима породичног домаћинства погинулог или умрлог лица из става 1. и 2. овог члана), стан се даје у било ком гарнизону односно месту на територији Републике Србије.

Сходно наведеном, потребно је да извршите анкетирање лица на служби у јединицама – установама из вашег састава, с тиме да, уколико постоје кандидати – лица, која желе прихватити доделу конкретног стана, морају дати писану изјаву, оверену у јединици – установи у којој су на служби, а пензионисана лица у општини или суду, да се одричу доделе структурно припадајућег стана и прихватају доделу понуђеног односно, структурно мањег стана, као коначно решење свог стамбеног питања.

У датој изјави лица се морају **децидирано изјаснити само за један од понуђених станова**, а уколико се изјасне за више станова, у обзир ће се узети само један стан у првонаведеном месту.

Након што анкетирани лица доставе изјаве, донеће се нови закључци на основу којих ће се кандидати рангирати према укупном збиру бодова, а стан ће бити додељен лицу које за одређени гарнизон или место у коме конкурише за стан, буде рангирано на прво место ранг-листе.

Заинтересоване треба анкетирати што хитније, а повратне информације, са изјавама лица, доставити Одељењу за стамбене послове Управе за кадрове Сектора за људске ресурсе МО, ул. Немањина бр. 15 Београд, **најкасније до 30. октобра 2009. год.** ■

ВОЈНА ПОШТА 1087 БЕОГРАД

р а с п и с у ј е

ОГЛАС

за ангажовање наставника енглеског језика, ВСС по Уговору о делу, у периоду од 15. октобра 2009. године до 30. јуна 2010. године (за 250 часова наставе)

у гарнизонима:

- **Београд:** 6 лица,
- **Ниш:** 3 лица,
- **Крагујевац:** 2 лица.

ОПШТИ УСЛОВИ:

- да је кандидат држављанин Републике Србије;
- да је завршио филолошки факултет, група за енглески језик;

ПОСЕБНИ УСЛОВИ:

- способност реализације тематски одређених садржаја, што ће се утврдити током интервјуа;

- да се против кандидата не води кривични поступак за кривично дело за које се гони по службеној дужности.

Уз молбу се прилаже:

- уверење о држављанству;
- извод из матичне књиге рођених;
- уверење да се против кандидата не води кривични поступак;
- оверена фотокопија дипломе о завршеној школи;
- кратка биографија.

Молбу са траженим прилозима доставити на адресу:

Војна пошта 1087,
11000 Београд

Са назнаком „за оглас“.

Неблаговремене молбе неће бити разматране. Селекцију, избор и припрему кандидата извршиће Центар за изучавање страних језика Војне академије, а о времену и месту спровођења интервјуа кандидати ће бити накнадно обавештени. О избору ће сви кандидати бити обавештени писаним путем у законском року.

Оглас остаје отворен 7 (седам) дана од дана објављивања.

Контакт телефон: 011/2064-439 и 011/2064-353. ■

**МИНИСТАРСТВО ОДБРАНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
ГЕНЕРАЛШТАБ ВОЈСКЕ СРБИЈЕ
УПРАВА ЗА ЉУДСКЕ РЕСУРСЕ (Ј-1)**

р а с п и с у ј е

ИНТЕРНИ КОНКУРС

за пријем у професионалну војну службу у својству професионалног официра на неодређено време

На основу члана 39. и 40. Закона о Војсци Србије (Службени гласник Републике Србије бр. 116/07) и члана 3. став 1. тачка 2. Уредбе о пријему у професионалну војну службу (Службени гласник Републике Србије бр. 112/08), Генералштаб Војске Србије расписује интерни конкурс за пријем у професионалну војну службу, у својству професионалног официра на неодређено време, на формацијско место

Начелник 2. реферата (за финансије) Команде Објекта посебне намене Гарде ГШ ВС, ФЧ капетана, ФПГ 14, ФВЕС 33101, место службовања Београд – 1 извршилац.

Општи услови конкурса:

- да су кандидати држављани Републике Србије,
- да су здравствено способни за службу у Војсци Србије,
- да се налазе на служби у Министарству одбране или Војсци Србије у својству официра на одређено време или војног, односно државног службеника,
- да нису осуђивани и да се против њих не води кривични поступак,

- да немају негативних службених оцена, а да су последње две најмање врло добар (за војне службенике претпоследња најмање 125 бодова) и
- да су психофизички здрави и здравствено способни за војну службу без ограничења.

Посебни услови:

- да имају завршен економски факултет,
- да имају искуство у раду на пословима финансијског пословања и
- да имају позитивну безбедносну проверу за рад у објектима посебне намене.

Кандидати молбе подносе Војној пошти 1084 Београд, поштом препоручено или предају лично у деловодству. Уз молбу прилажу:

- биографију (са наведеним основним личним подацима, адресом и телефоном за контакт),
- извод из матичне књиге рођених (не старији од шест месеци),
- уверење о држављанству (не старије од шест месеци),
- оверену фотокопију дипломе о стеченој школској спреми,
- уверење надлежног суда о некажњавању, односно да се не води кривични поступак за кривично дело за које се гони по службеној дужности (не старије од шест месеци),
- фотокопију личне карте.

Пре пријема у професионалну војну службу кандидати који испуњавају услове конкурса и који уђу у најужи избор биће упућени на лекарски преглед ради оцене способности за пријем у службу.

Неблаговремене и некомплетне молбе неће бити разматране.

Рок за подношење пријава за пријем у службу је 15 дана од дана објављивања конкурса.

Ближа обавештења о условима конкурса могу се добити на телефон 011/2063-178. ■

Они се буде са Србијом

ЈУТАРЊИ ПРОГРАМ

Први програм РТС-а, сваког дана у 6.05

www.rts.co.yu

ИЗАБРАНА ПАРТИЈА

ОРИГИНАЛНА ИГРА

Прудњикова – Жукова
Београд, 1998.

1. Сф3 д5 2. д4 ц5 3. г3 Сц6 4. Лг2 Сф6 5. 0-0 е6 6. ц4 цд4 7. Сд4 Лц5 8. Сб3

Светлана Прудњикова-Чуровић играла је 1998. на београдском женском турниру против земљакиње Наталије Жукове. Играла је оригинално и наш покушај да овом отварању

ЗАНИМЉИВОСТИ

НИКАД НИЈЕ КАСНО

Естебан Канал је рођен у Перуу 1896. године, а живео у Венецији, где је и умро 1981. године. У шаховску литературу је ушао пре свега зато што му је титула велемајстора призната у 81. години живота (1977), за резултате које је постигао још у младости, двадесетих и тридесетих година прошлог века. Био је други у Мерану 1926. и победник у Будимпешти 1933. године.

одредимо име није успео. Реч је о затвореном систему који је у Енциклопедији отварања сврстан у рубрику ЕД1. Тиме је бели избегао књишке дискусије, па како се ко снађе! Има, на име, играча „накљуканих варијаната“ којима се друкчије не може доскочити. Иначе се сматра да онај ко не игра по теорији – може играти само слабије, али овде то не важи. Прудњикова игра „по теорији“, али је разрадила мање познат систем, оригиналан и – видеће се – никако безопасан. Додаћемо на овом месту да међу вођама белих фигура који су овако или слично играли не налазимо велика имена, осим неколико покушаја Т. Петрошјана.

Сама Прудњикова је из свог компјутера извукла да је извесни Јандемиров против исто тако извесног Белозерова играо 8. Сц6 бц6 9. Дц2 Ле7 итд... стекавши бољу игру.

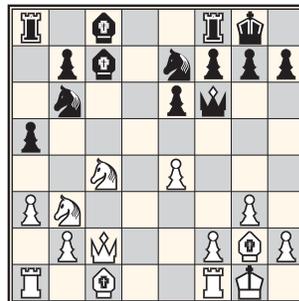
8...Лб6 9. цд5 Сд5 10. Са3 0-0 11. Сц4 Лц7 12. а3!

Знак узвика је Светланин и она сматра да је већ сада постигла предност, што ће рећи да је ову дискусију засад добила.

12...Дф6

Суочена са необичним током партије, Жукова је одиграла овај потез који представља теоретску новост. Није ни чудо што није одиграла 12...б6 или 12...б5, када такође не би изједначила, као ни 12...Де7...

13. Дц2 а5 14. е4 Сде7

Бели: Кг1, Дц2, Та1, Тф1, Лц1, Лг2, Сб3, Сц4, а3, б2, е4, ф2, г3, х2

Црни: Кг8, Дф6, Та8, Тф8, Лц7, Лц8, Сц6, Се7, а5, б7, е6, ф7, г7, х7

Иако је потез црног у тексту био једини, позиција је слаба.

15. ф4!

Слаба тачка је поље ф6 на коме се налази дама.

РЕКЛИ СУ...

Постојање шаха доказује да је првљење грешка обавезно!

С. Тартаковер

15...е5 16. фе5 Дг6 17. Лф4 Ле6 18. Сц5?

Бели вуче слаб потез, док би са 18. Сд6! стајао јасно боље. Али, игра се...

18. Лц4 19. Дц4 Ле5 20. Кх1 Тад8?

Игра би била једнака после 20...Лб2 21. Та2 Лд4 22. Сб7

21. Сб7 Тд4 22. Де2 Т68?

Нова грешка са катастрофалним последицама. Требало је 22...Лф4 са даљим 23. Тф4

Т68 24. Сц5 Дд6 25. Тц1 Тд2 26.

Дф1 Се5 и компензацијом.

23. Са5!

1:0

Припремио Раде МИЛОСАВЉЕВИЋ мајстор Фиде

УКРШТЕНЕ РЕЧИ

○	1	2	3	4	5	6	7	8	○	○	9	10	11	12	13	○	○	14	15	16	17	
18									19								20					
21										22						23						
24							25						26									
27						28								29								
30				31									32								33	
34					35							36									37	
38			39							40							41					
○		42								43							44					
45								46									47					
48									49						50							
51								52						53								
54						55								56								

Припремио Жарко ЂОКИЋ

РЕШЕЊЕ ИЗ ПРОШЛОГ БРОЈА - ВОДОРАВНО: некомици, Одбрана, калк, архипелаг, радно, сонор, борнит, оружје, Павлина, Атаир, Про- ванса, урилат, ЦИП, изразито, Бараба, к, икади, нотари, аероба, ии, ВА, Алатин, панцир, рест, а, Аренис, прстенак, СТА, табула, еспакада, метил, иквивало, пивара, пелена, Сајан, обућа, артеритис, екар, врсни- ца, извинити.

ВОДОРАВНО:

18. Војничко одело, 19. Назив нашег часописа, 20. Пречишћен памук, 21. Примена силе, окрутност, 22. Француски физичар и астроном, Франсоа, 23. Подземни део биљке, 24. Румунски фудбалски голман, Богдан, 25. Мушко име, Триво, 26. Јужноамеричка биљка, красуљак, 27. Део костура кичмењака, 28. Све јаче (муз.), 29. Заповест ловачком псу (мн.), 30. Град и лука у Израелу, 31. Тилово дрво, 32. Вика, галама, 34. Бразилски фудбалер, Рикардо Изексон дос Сантос Леите, 35. Италијанско мушко име, 36. Објекти у којима се пече ракија, 37. Иницијали тоганаоног фудбалера Адебјора, 38. Двадесето и 28. слово азбуке, 39. Персијски краљ, 40. Крик, 41. Врста, род (обично филма), 42. Име писца Ђолифа, 43. Врста смоласте материје (хем.), 44. Пољски телефонски кабал (скр.), 45. Соли јодне киселине, 46. Непчани сугласници, 47. Врста ликера, 48. Наука о миру, 49. Мачак одмила (мн.), 50. Роман Лајоша Зилахија, 51. Река у Пољској, 52. Њиштати (о коњу), 53. Одсећи крешући, 54. Спортски клуб из Солуна, 55. Луталица, скитница, 56. Изузеће.

УСПРАВНО:

1. Област око реке Уне, 2. Дрвена папуча, 3. Изрез, исек, 4. Врста кинематског остварења, 5. Слика рађена уљем (лат.), 6. Рибонуклеински ацид (скр.), 7. Символ молибдена, 8. Двоглед за посматрање звезда, 9. Изазивач антракса, црног пришта, 10. Мушко име, Бранимир, 11. Новац у Јужноафричкој републици, 12. Символ сребра, 13. Бивши француски тенисер, Јаник, 14. Град и река у Русији, 15. Врста папагаја (мн.), 16. Термоелектрана "Никола Тесла" (скр.), 17. Лек против наркотичког тровања, 19. Име америчког кошаркаша Хенсена, 20. Занатлија који израђује капе, 22. Град и река у Сибиру, 23. Врста мајмуна, 25. Писац научне фантастике, Артур, 26. Учинити веселим, развеселити, 28. Попис имена, именар, 29. Штуцати, 31. Исландски фудбалски клуб, 32. Опљено, 33. Увод, предигра (лат.), 35. Мали сат, 36. Крпа, дроњак, 37. Справа, уређај, 39. Бити на опрезу, пазити, 40. Мираз (лат.), 41. Урез, усек, 42. Француске дневне новине, 43. Шпански музичар, Хуан Карлос, 44. Широки слојеви људи, 46. Ауто-ознака Арканзаса (САД), 47. Острвље код Нове Гвинеје, 49. Запад-исток (скр.), 50. Кривични законик (скр.).

Najbolji deo dana

BEOGRADE DOBRU JUTRO

www.studiob.rs

НОВИНСКИ ЦЕНТАР

ОДБРАНА

НАРУЏБЕНИЦА

НЦ „ОДБРАНА“, Браће Југовића 19, 11000 Београд
Тел. 011/3241-009, телефакс 011/3241-363
Жиро-рачун : 840 - 49849 - 58

Овим наруђујем _____ примерака књиге
о 63. падобранској бригади „**ВОЈНИЦИ СА ДВЕ ЗАКЛЕТВЕ**“
са попустом 50% - по сајамској цени од 756,00 динара.

Књиге се плаћају унапред. Уз износ за књиге обавезно је доплата
од 130,00 динара за поштарину.

Наруђбеницу и доказ о уплати послати на наведену адресу
НЦ „Одбрана“.

Купац _____

_____ (име, очево име и презиме)

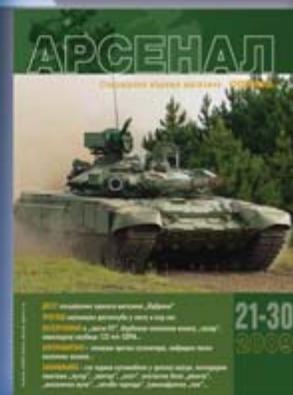
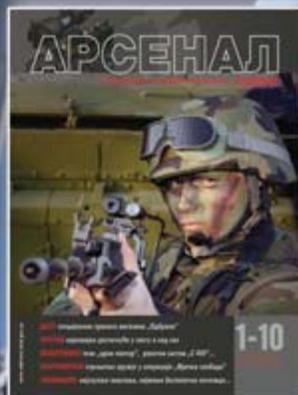
Улица и број _____

Телефон _____

Место и број поште _____

Датум _____

Потпис наручиоца _____

КОМПЛЕТ
1.000,00

АРСЕНАЛ МАГАЗИНА ОДБРАНА:

- Тридесет специјалних прилога.
- Преглед најновијих достигнућа војне технике у свету и код нас.
- О савременом оружју: оклопним борбеним возилима, хаубицама, авионима, хеликоптерима, беспилотним летелицама, сателитима, бродовима, подморницама,
- Из пера познавалаца, конструктора, испитивача, новинара.
- Развој, техничке карактеристике, борбена употреба, али и историја.
- Опремање армија света.

Н А Р У Ц Б Е Н И Ц А

НЦ „ОДБРАНА“

Браће Југовића 19, 11000 Београд
Тел: 011/3201-995, тел/факс 011/3241-009

Наручујем (заокружити):

1. „АРСЕНАЛ - 1“ по цени од 350,00 динара + 130,00 динара ПТТ трошкови,
2. „АРСЕНАЛ - 2“ по цени од 400,00 динара + 130,00 динара ПТТ трошкови,
3. „АРСЕНАЛ - 3“ по цени од 400,00 динара + 130,00 динара ПТТ трошкови,

КОМПЛЕТ („Арсенал 1, 2 и 3“) по цени од 1.000,00 динара.
Комплет шаљемо Пост експресом на рачун купца.

Целокупан износ уплатити на жиро-рачун број
840-49849-58.

Доказ о уплати и наруџбеницу послати на адресу
НЦ „Одбрана“.

Купац: _____

Улица и број: _____

Место: _____ Телефон: _____

Потпис наручиоца _____